

Sfera Politicii

119

REVISTĂ LUNARĂ DE ȘTIINȚE POLITICE
EDITATĂ DE FUNDAȚIA SOCIETATEA CIVILĂ

ANUL XIII, 2005

**Revista este editată de
Fundația Societatea Civilă**

EDITORIAL BOARD

CĂLIN ANASTASIU

DANIEL CHIROT

DENNIS DELETANT

ANNELI UTE GABANYI

GAIL KLIGMAN

DAN OPRESCU

VLADIMIR TISMĂNEANU

G. M. TAMAS

DIRECTOR

STELIAN TĂNASE

REDACȚIE

Redactor șef:

ROMULUS BRÂNCOVEANU

Redactor șef-adjunct:

IOANA COSTESCU

Secretar de redacție:

LIVIU STOICA

Colectivul redațional:

ADRIAN CIOROLANU

ALEXANDRU RADU

LAURENTIU ȘTEFAN SCALAT

VALENTIN STAN

VIOREL ZAIU

Adresa Redacției:

Piața Amzei, nr. 13, Et. 1.

București, România

Tel/Fax: 01 312 84 96,

01 212 76 61

sferapoliticii@rdslink.ro

redactia@sferapoliticii.ro

http://www.sferapoliticii.ro

**Revistă recunoscută
de CNCSIS**

2. <i>Editorial</i>	Viorel Zaicu	Corupția opacă
4. <i>Politică internă</i>	Izabella Ghiță	Stânga românească – melancolică sau îndoliată?
12.	Gabriel Gherasim	PNL și Alianța D.A. Trei scenarii posibile
14.	Cătălin Bălan	Reportaj antropologic
17. <i>Teorie politică</i>	Alexandru Stăiculescu	Critica socială și principiile reformei
25. <i>Uniunea Europeană</i>	Constantin Stoeneșcu	Însemnări marginale la dosarul media din <i>aquis-ul</i> comunitar
30.	Antoni Ricci	Eastern Europe, New Partner for the Management of Immigration Policies
36. <i>Politică internațională</i>	Jean Dufourcq	Miopic strategic
39.	Loredana Enăchescu	Transformarea NATO și evoluția parteneriatului euro-atlantic
44.	George Surugiu	Teroristii Kamikaze de la Londra și sursa lor de inspirație
50. <i>Eseu</i>	Ovidiu Măntăluță	Valoarea educației în România
56.	Costel Dumbravă	Postmodernitatea ca metaforă a eliberării

59. <i>Recenzii, semnalări, comentarii</i>	Nicolae Drăgușin	“Cât de suveran mai este un popor suveran care habar nu are de politică” Giovanni Sartori, <i>Homo videns. Imbecilizarea prin televiziune și post-gândirea</i>
--	-------------------------	---

Revista Sfera Politicii apare cu sprijinul
NATIONAL ENDOWMENT FOR DEMOCRACY

Corupția opacă

VIOREL ZAICU

Din 1990 începând, România este trasă de urechi periodic de către diverse agenții, instituții și persoane importante, iar principalul motiv al acestor urecheli este corupția. Chiar și acum, după “rezolvarea” celor mai multe probleme legate de condițiiile de aderare, corupția constituie o problemă majoră, vizibilă, care nu mai încape sub pulpana dărcică trasă peste mai toate problemele economice, sociale și politice.

Transparency International (și filiala sa din România) publică rapoarte în care figurăm la loc de frunte în “topul corupției”. Pentru această agenție activează așa-zиi experți, care nu fac altceva decât să alcătuiască topuri (dintre care cel mai vizibil este, NB, unul al “indicilor de percepție”) și să evidențieze “puncte slabe” în legislație, corupția poate fi determinată foarte simplu: o scurgere inefficientă de capital economic înlăuntră de o organizare instituțională defectuoasă. Pe baza unor astfel de “argumentări” sunt lansate campanii de genul “Nu da șpagă!”, ale căror rezultate sunt absolut nesemnificative. Mesajele secundare sunt: “stai la coadă”, “bucură-te de un tratament egal” (adică prost) etc. Or, coada și tratamentul egal-prost nu se înscriu în spiritul eficienței, care nu are nevoie de campanii publicitare pentru a pătrunde adânc înclinațiile și apetențele individului. Corupția nu afectează doar capitalul economic, ci și capitalurile uman și social, care pot manifesta și ele scurgeri și malformații. Am serioase îndoieri că vreunul astfel de “expert”, atât de sigur în diagnosticări, clasificări și recomandări terapeutice, cunoaște *cu adevărat* natura subiectului pe care îl tratează. Altfel nu s-ar grăbi să menționeze cât a declarat X – cetățean al unei țări corupte! – că a dat șpagă în ultimul an. O idee mult mai bună despre corupție într-o țară își poate face orice individ suficient de răbdător și de intelligent pentru a observa comportamentul oamenilor în public și a pune cap la cap toate relatările cunoscute

cum cuților despre experiențele avute prin spitale, la circumscriptia fiscală, la poliția rutieră sau la școală.

În vîrtejul sălbatic al topurilor alcătuite după criterii și cu concursuri tot mai bizare, un top al corupției este și el binevenit, dar mi-e teamă că nu spune mare lucru despre gradul de corupție dintr-o țară. Spre exemplu, putem vorbi despre aceeași corupție în spitalele din Cluj și din București? Dar în școli? Cine a avut experiențe în aceste instituții (și nu numai) în ambele orașe poate depune mărturie că nu. Pentru a percepe corupția din astfel de instituții nu este nevoie de topuri și statistică complicate. Experiența este suficientă. Apoi, “percepția corupției” poate fi considerată un indicator fidel al gradului de corupție? Probabil că este tot atât de fidel pe cât este cel care indică “tinerii de valoare” selectați de niște jurnaliști goniți de senzațional și interes, ba chiar mai puțin, întrucât instrumentele de măsurare sunt mult mai expuse subiectivității și temerilor. Doar nu credeți că la interviurile care au stabilit indicele de percepție subiectul se apucă să povestească despre șpăgile date pentru angajarea copilului sau despre alte astfel de “daruri” aşezate sub scuza omnipotentă “Dai, ce să faci!”

Desigur, avem o problemă foarte serioasă: cei care nu “beneficiază” de experiențele cetățeanului obișnuit (pieton, șofer fără girofar, plătitor de rând al taxelor și impozitelor, bolnav comun, părinte obișnuit etc.) percep mai greu ce se întâmplă cu adevărat în societate. De asemenea, cei preocupați să vâneze chichi legislative care ar “favoriza” corupția pot fi tentați foarte ușor să neglijze aceste experiențe, chiar dacă le sunt la îndemână. Ei au preocupări serioase și, chiar dacă sunt prinși în activități în care corupția se manifestă din plin, au justificarea unei “misiuni înalte”, a unei “cauze bune” etc. Dacă beneficiază de ceva, li se cucvine. În felul acesta, de corupție se ocupă, parțial și arbitrar, instituțiile europene.

Și atunci, cât de tare ar trebui să ne mire că un "aplicant de succes" într-un proiect PHARE s-a refugiat în America de Sud după ce a ridicat fondurile Uniunii Europene? Socoteala pe care și-o fi făcut-o trebuie să fi fost: "Eu sunt un om intelligent. Uite, și ministrul delegat pentru Controlul Implementării Programelor cu Finanțare Internațională spune că cei care acceseează astfel de fonduri sunt oameni cu studii și pricepere. Atunci merit toți acești bani drept recompensă." Are UE legi proaste? Greu de spus. Trebuie să ne gândim la obiceiuri și norme adoptate mutual mai degrabă decât la legi. Pentru că nici o lege nu-l va împiedica efectiv pe conducătorul auto să treacă pe culoarea roșie a semaforului sau pe căștigătorul de finanțări PHARE să devalizeze conturile. Mult mai eficiente în aceste cazuri sunt normele sociale – cele care alcătuiesc acea "mentalitate" exasperant vehiculată în discursul public din 1990 încoace.

În concluzie aş spune doar că vom avea o corupție acceptabilă ("de nivel european mediu") atunci când vor exista instituții ale societății civile competente și bine intentionate (care nu gravitează în jurul partidului aflat la putere), când miniștrii își vor lua presa drept consilier anticorupție, când liderii de sindicat nu vor mai fi personalități, când cel care încalcă regulile de circulație va fi conștient că se expune unui risc foarte mare de a fi penalizat, când profesorii și medicii vor pleca de acasă pentru a profesa, nu pentru a face rost de bani și, bineînteles, când (cel puțin) un "om politic" cu greutate va fi așezat pentru ani buni după gratii, fie și după ce nu mai este la putere.

SEMNAL

Gabriel Liiceanu

Despre limită

Editura: Humanitas

Anul apariției: 2005

Descriere

"Acest discurs despre limită năzuiește să fie o construcție și, în acest sens, el este o carte de filozofie aproape în înțelesul tradițional al cuvântului. De aceea capitolele despre frică, nehotărare, destin, lene, ratare, prostie, putere sau iubire nu sunt pagini grupate arbitrar în spațiul unor eseuri disparate, ci momentele născute oarecum necesar în urma unei intenții de rigoare. Ele se înscriu deci în logica unei idei care le dictează ritmul și conținutul. Mi-am pus întrebarea, terminând-o în această formă, dacă este vorba de «o carte grea». Nu cred. Mai degrabă este o carte ambicioasă, care îndrăznește să vorbească «de sus» despre noi, oamenii. Dar îmi fac iluzia că ar putea-o citi oricine. Aș fi vrut să fie o carte adevărată, pe care fiecare cititor să o părăsească cu senzația că aflat mai mult, de aici, pe marginea acelor lucruri despre care credea că știe tot. Cel puțin, scriind-o, aşa s-a întâmplat cu autorul ei." Gabriel Liiceanu ■

James Finn Garner

Povesti corecte politice adormite copilii

Editura: Humanitas

Anul apariției: 2005

Descriere

De ani buni, un virus circulă liber prin lume. Se numește corectitudine politică și cutreieră planeta braț la braț cu o bună prietenă: noua limbă de lemn a ONG-urilor. Împreună, cele două alcătuirii fac ravagii în saloanele înaltei societăți și rescriu dicționarele. James Finn Garner își compune povestile ca pe tot atâtea înțepături la adresa acestui fenomen. Narate în vocabularul pe stil nou, aventurile eroilor din copilărie trec în planul doi, făcând loc unui comic de limbaj cu accente crâncene. Avem ocazia să aflăm, de pildă, că Albă ca Zăpada provenea dintr-o familie monoparentală, că piticii aveau dizabilități de verticalizare și că Scufița Roșie pregătea întâlnirile cu lupul prin ședințe de evaluare a necesitaților. ■

Stânga românească - melancolică sau îndoliată?

IZABELLA GHITĂ

The article represents a deep analyse of the attempt to form a Social Pole in Romania, sketching a parallel with the Italian Social Pole. The problem in the Romanian case is that there are two attempts to form such a confederation: that of Ion Iliescu and Petre Roman, and that of Mircea Geoană. But a closer look at these attempts reveals an empty field, in which every actor concentrates the discourse around his person and around all the social and political problems. Thus, we can talk about a melancholic and mourned Left, confronting a future Left with this Left – both fitted in the Sartrian metaphor of the “empty cans”.

La sfârșitul lunii august a acestui an, Ion Iliescu și Petre Roman anunțau intenția de a coaliza forțele și interesele aflate la stânga eșchierului politic românesc într-o suprastructură numită "Pol Social". La prima vedere această idee, lansată într-un cadru oarecum festiv, punea în prim plan conjuncția celor două figuri politice marcante ale scenei politice românești post-decembriste într-un context politic confuz. Ion Iliescu, membru al celui mai important partid de stânga din România (PSD), se declarase în nenumărate rânduri nemulțumit de actuala situație a stângii românești, afirmând că ea nu este o săngă matură, solidară, reală. În primă instanță, aceasta a fost văzută ca o atitudine de dizidență față de propriul partid care dintr-o dată nu își mai recunoștea părintele. De aici și ușurătatea cu care a fost receptată imaginea bicefală Iliescu-Roman a unei viitoare stângi românești. La drept vorbind, Petre Roman a rămas mai mult o figură a trecutului, destul de neputincioasă în prezent, în timp ce Ion Iliescu pare să își fi consumat tot capitalul electoral și sprijinul politic al propriului partid, devenind la rândul său imaginea îmbătrânită și tristă a unui trecut care apune. Astfel, asupra ideii proiectului numit "Pol Social" planează dintru început suspiciunea imposibilității practice. Totuși, această inițiativă poate fi văzută și ca o recunoaștere tacită a unei situații de criză pe care o certifică un om politic experimentat, sau poate ca o asumare a imperativului maturizării politice în România de azi.

În interiorul PSD criza pare să fie din ce în ce mai puternică. Eșecul electoral de la sfârșitul anului 2004 a marcat destul de puternic noua conștiință a

partidului, care s-a văzut în primul rând incapabil să furnizeze un lider cu o imagine puternică și, în al doilea rând, să arate o față umană conectată la realitatele sociale curente. Astfel, ideea unei coaliții/federații/alianțe (electorale sau nu) – care să prindă ca într-un sac tot ceea ce este la stânga eșchierului politic – apare ca necesară, în sensul că stânga românească trebuie reformată.

Așadar, din punct de vedere politic rămâne de un deosebit interes ideea aşa numitului "Pol Social", cu atât mai mult cu cât însuși președintele PSD, Mircea Geoană, relua, *grosso modo*, aceeași idee a unei coaliții/federații/alianțe (de acestă dată cu un caracter mult mai electoral), numită în primă instanță tot "Pol Social" și adresată cam aceluiași segment politico-social cu interese de stânga. Demersul lui Geoană culmina în data de 5 septembrie a.c. cu declanșarea unui proiect de "reformă profundă" a clasei politice numit "revoluția binelui în România", din ai cărui trei pași (introducerea votului uninominal, susținerea Parlamentului unicameral și coagularea forțelor într-un pol social) nu s-a materializat nici unul până în prezent. Rămas numai la stadiul de declarație de intenție, proiectul continuă totuși să afirme recunoașterea imperativului reformării.

Iată ce ar fi trebuit să aducă începutul lunii septembrie pe scena socio-politică românească în materie de noi structuri politice (căci se promisese că acest Pol Social va ieși din starea de idee și se va afirma ca o structură – cel puțin în varianta Iliescu-Roman – începând cu sfârșitul lunii septembrie, începutul lunii octombrie)! Dar ce ar fi trebuit să fie acest Pol Social? Care i-ar fi fost dimensiunile

ideologico-politice reale? și încotro ar fi țintit el?

O sugestie ne-o oferă, într-o manieră extrem de lapidară, Corina Drăgoescu, într-un editorial din ziarul *Adevărul*: “Ideeua Polului Social lansată de Iliescu și Roman nu este nici originală, nici nouă. Ea este împrumutată de la italieni”¹. *Nota Bene* (pentru a nu lăsa să cadă în derizoriul unui PS ideea Polului Social), ne mai spune și că intenția pare să fi fost aceea “de a strângă, într-un pol al nemulțumișilor, toate vocile de pe stânga eșichierului, fără a le disloca din partide”², construind astfel un fel de “federație” (căci aceasta presupune amintitul model italian) de stânga în care ambii (referindu-se exclusiv la Iliescu și Roman) încearcă să se refugieze ca urmare a eșecurilor personale înregistrate pe scena politică. Ceea ce este de reținut de aici este faptul că avem, după cum am schițat deja în paragrafele anterioare, atât o componentă socio-politică, cât și una psihologică, criza stângii românești fiind astfel dublu marcată.

Revenind la sugestia Corinei Drăgoescu, să presupunem că ideea Polului Social este de inspirație italiană; iar prin acest “să presupunem” vom pune între paranteze toate celelalte aspecte colaterale potrivit căror modelul italian ar putea fi el însuși de o altă inspirație³, din moment ce și el este de dată recentă, sau privitoare la faptul că ar exista vreo intenție explicită de a urma modelul federalist italian. Ce știm despre aceste două concepte politice pe care le alăturăm în această manieră? Din păcate nu avem încă ce compara, Polul Social nefiind conturat clar. Metodologic, presupunând că ideea Polului Social urmează modelul mai sus amintit, cunoșterea modelului ar arunca o rază de lumină și asupra replicii sale. Așadar, văzând mai întâi ce presupune și cum funcționează modelul italian, ar putea fi intuită posibilităților românești de realizare ale acestui model, în cazul în care stânga românească chiar dorește să realizeze ceva similar.

Stânga italiană: tradiție, identitate, actualitate.

Într-adevăr, stânga italiană este actualmente întrupată (în mare parte și nicidcum în totalitate) într-o confederație de partide politice, confederație numită *L'Ulivo* (nume cu o anumită încărcătură, tinzând înspre ideea afirmării și menținerii unei identității naționale), a cărei figură centrală este Romano Prodi (fost președinte al Comisiei Europene). În cadrul acesteia are loc un puternic revisionism doctrinar-ideologic, ceea ce i-a făcut pe unii dintre extremiștii de stânga să credă că avem de fapt de a face cu un neo-liberalism al stângii – ceea ce este în parte adevărat⁴–, și nu cu o stângă (mai mult sau mai

puțin) clasică exprimată în vechii termeni plini de înțeles și încărcătură ideologică ai vechiului antagonism politic.

Totuși, acestă stângă (deloc fragilă) vine pe fondul unei lungi tradiții parlamentare și democratice în care discursul de stânga și stânga ca atare au trebuit să se regândescă și redifinăască permanent. Astfel, putem vorbi de o lungă istorie a discursului și politicii de stânga în Italia chiar cu mult mai devreme decât martie 1944 când Togliatti venea ca ministru fără portofoliu alături de Benedetto Croce în cel de-al doilea guvern al lui Badoglio.

La început problema era centrată pe o reacție activă la coalitia antifascistă care a adus în atenția opiniei publice a vremii (și nu numai) problema instituțională privind impasul care paraliza întregă viață politică. Curând Togliatti începe construcția “noului partid”, care devinea un partid de masă puternic ancorat în realitatea socială a țării și în cerințele realizării unei astfel de structuri și în celealte țări socialiste. Marele deziderat era de a face posibilă “o cale italienească spre socialism”, la care și Gramsci își aducea propria contribuție cu ale sale concepte ale “compromisului istoric” și “soliditatății naționale”. Partidul Comunist Italian (Partito Comunista Italiano - PCI) a început să fie o mare forță politică până în anii '80, când s-a instalat hedonismul reaganian, imobilitatea sistemului politic și criza stângii.⁵

În afara propriei sale istorii și tradiții, se poate vorbi și de o particularitate a stângii italiene. Aceasta prezintă cel puțin trei aspecte. Un prim aspect este legat de faptul că PCI a fost cel mai puternic partid comunist din întregă zonă a Europei Occidentale, amintirea lui și a lui Togliatti reușind până și în prezent să trezească nostalgie în rândul simpatizanților stângii tradiționale. Un al doilea aspect este legat de faptul că a existat un puternic sprijin din partea intelectualilor de marcă pentru cauza socialistă, importante figuri ale vieții intelectuale italiene devenind ideologi sau făcând o activă propagandă politică de stânga. Iar un al treilea aspect este legat de faptul că aici a existat un activism subteran întrupat în aşa numitele “lotta continua” (“lupta continuă”), “avanguardia operaia” (“avangarda muncitorească”), “potere operaio” (“puterea muncitorului”) etc., toate grupări ale Noii Stângi (o alternativă la domeniul instituțional al scenei politice italiene a timpului), care au întreținut chiar cu o anumită agresivitate cauza proletariatului, esibând în manierele cele mai efervescente nemulțumirile maselor⁶.

Se poate astfel vorbi de o particularitate și în sensul unei anume violențe combative în rândurile muncitorilor italieni (proletariatul italian), extrem de

ataşaţi de ideologia revoluţionară marxistă, violenţă care a atins culmea cu rebeliunea studenţească din '68 şi ulterior cu forma organizată a Brigăzilor Roşii. Ataşamente puternice la o ideologie anarhistă asociate unor mişcări radicaliste puternice par să fie deosemenea o altă particularitate a tradiţiei de stânga în Italia.

Dar într-o formă sau alta, traversând culmea sau criza sa ideologică, stânga italiană a continuat în primul rând să caute un răspuns la nerezolvata problemă instituţională, ceea ce o defineşte şi astăzi în mare măsură.

În prezent, stânga italiană (chiar dacă este de centru, moderată, reformistă sau revizionistă) pare să îşi fi găsit noua sa modalitate de a exprima într-o manieră clară idei care îi sunt proprii. Astfel, cel puțin începutul anului 2005 şi conjunctura unor alegeri regionale au făcut să se vadă acest lucru destul de clar, prezintând o stângă revigorată, care pare să fi depăşit criza provocată de însăşi căderea Cortinei de Fier.

Scena politică italiană de stânga la începutul anului 2005

Uniunea *L'Ulivo*, presupusul model structural al ideii Polului Social, vine fără doar şi poate pe fondul tradiţiei şi particularităţilor mai sus amintite. Ca o soluţie la o lungă perioadă de criză doctrinară, sau poate doar ca un simplu mecanism electoral, ea s-a format cu puțin înainte de alegerile regionale din mai 2005. De altfel, iniţiativa nici nu a scăpat de acuza de populism ieftin, deşi a ştiut să iasă din criză profitând de un context intern şi internaţional special. Dar pentru a afla cine este *L'Ulivo* voi proceda în cele ce urmează la o simplă şi destul de plăcitoare trecere în revistă a celor mai importante figuri (înţelegând prin acestea partidele politice şi liderii lor vizibili) din aria politică italiană de stânga a momentului.

Voi aminti mai întâi de toate *Margherita*, datorită celor două figure politice extrem de importante, cea a lui Romano Prodi şi cea a lui Francesco Rutelli. *Margherita* este ea însăşi "o federaţie" care aduce laolaltă Partidul Popular Italian (Partito Popolare Italiano-PPI), Democraţii lui Prodi şi Parisi, UDEUR-ul (Uniunea democratică pentru Europa) lui Martella şi Reînnoirea Italiană (Rinnovamento Italiano) a lui Dini. Ea alege totodată aria de centru-stânga a scenei politice, simplificând de o manieră extrem de importantă liniile sale politice directoare şi oferind astfel electorilor săi un punct de vedere unitar pentru a asigura un posibil echilibru în interiorul ideologiei de centru-stânga. Supranumiţi şi Catolicii (I Cattolici), cei din *Margherita* rămân

cumva în afara dezbatelor propriu-zise de stânga, folosind acest concept într-o manieră puternic rezervată. Abordarea sa este mult mai aplicată la cerinţele practice ale actualei dinamici social-politice, adică este mult mai lucidă faţă de posibilităţile reale ale unei schimbări în bine în domeniul instituţional şi administrativ al unei vieţi politice active. Din acest motiv, principala sa atitudine este mai mult aceea de a fi pro-reformă, atitudine care a fost văzută ca una de trădare faţă de nucleul tare al atitudinii de stânga tradiţionale. Este adevărat că la prima vedere pare puțin ciudată această punere laolaltă a simpatiilor catolice şi a atracţiei faţă de ideile laice ale mişcărilor de stânga. Dar un lucru este sigur, poziţia sa este totuşi una de stânga şi nu una a unei neutralităţi imparţiale⁷, în care să se abordeze conceptul de centralitate în sensul unei poziţii neutre şi nu în sensul, poate mai realist, al unei poziţii moderate. Nostalgicii radicalismelor sunt din ce în ce mai dezavantajaţi, în astfel de timpuri, căci totul pare să tindă către o centralitate a sistemului politic, constrâns să fie mult mai atent faţă de propriile sale atitudini extremiste sau nerealiste. Poate fi, e drept, o simplă măsură tehnică prin care se poate asigura o mai mare masă de electori, dar în acelaşi timp poate fi soluţia viabilă la relativ recentul eşec al socialismului real. Astfel, evitând extremismul şi căutând centralitatea, cel mai însemnat actor politic de stânga din Italia promovează, în continuarea tradiţiei, totuşi nu ruptă de aceasta, emanciparea instituţională şi producerea unei schimbări reale în sistemul politic şi administrativ.

În al doilea rând, voi menţiona Partidul Refondării Comuniste (Partito della Rifondazione Comunista - PRC) cu cea mai vizibilă figură politică a sa: Fausto Bertinotti, pentru că de aici sunt furnizate unele dintre cele mai importante critici aduse la adresa revizionismului *Margheritei*. Acest partid rămâne în latura de stânga cea mai pură a scenei politice contemporane. Provenind din vechiul PCI, PRC menţine ideologia şi programul secţiunii politice a tradiţiei italiene de stânga (chiar dacă o face rezervând şi el, sub influenţa Noii Stângi a anilor '60-'70, unele părţi ale ei). Distinct de grupul Italienilor Comunişti (Comunisti Italiani - CI) şi de Autonomia Posibilă (Autonomia Possibile), ca un grup politic minoritar ex-parlamentar, PRC are o poziţie destul de bine definită care îi permite să rămână vizibil activ în spaţiul politic. Având în parte o atitudine idealistă, acest partid are o abordare mult mai radicală faţă de problema sistemului instituţional, despre care crede că trebuie nu doar revizuit sau reformat, ci revoluţionat.

În al treilea rând, voi menţiona alte grupuri

parlamentare precum Democrații de Stânga (Democratici di Sinistra - DS - un partid apărut și el din ruinele PCI), Social-Democrații Italiani (Social-democratici Italiani - SDI), Verzii⁸ (cu abordarea lor ecologistă, asociată stângii numai după anii '70) și nu în ultimul rând Uniunea Democraților și Catolicilor (Unione di Democratici e di Cattolici - UDC).

În parte pentru a fi o structură politică mult mai puternică și competitivă, dar și din alte considerente (cum ar fi, după cum de altfel am mai spus, cele legate de o strategie imediată pentru căștigarea alegerilor regionale din mai a.c.), o parte din aceste partide politice (*Margherita*, DS, SDI, *Verdi*, CI and UDC) au decis să formeze o con-federație, acceptând linia ideologică dominantă a *Margheritei*, adică linia reformismului. Obiectivele programatice – pentru a numi astfel o posibilă declarație de intenții – au fost: 1. necesitatea de a reflecta asupra rațiunilor unei munci comune în vederea elaborării unor programe viabile în condițiile în care se menține autonomia fiecăruia în parte, 2. nevoia de a individualiza idei politice puternice care să aibă un impact major la realitatea externă, 3. dorința de a face să funcționeze această formă de federalism politic. Cu acestea, ca obiective organice, a luat naștere Uniunea *Ulivo*. Cazul PRC este aici unul foarte interesant. Începând să își negocieze poziția față de uniune, PRC a răspuns într-un mod pozitiv cererilor *Margheritei*, astfel că începe o colaborare în vederea includerii PRC, care apucă astfel și el reformismului.

Despre ce ne vorbește stânga italiană?

Începând cu 14 februarie 2005 (dată marcată de vizita lui Romano Prodi în Franța pentru o întrevedere cu președintele acesteia) devine extrem de vizibilă o atitudine deschisă a stângii italicene față de politica europeană și de închidere față de cea americană. Un titlu din *Europa* (nr. 31, anul III), organ de partid al *Margheritei*, anunță: "Cu Prodi Italia începe să se întoarcă în Europa. L'*Ulivo* caută o politică pentru Irak". Reîntoarcerea Italiei spre Europa are loc în primul rând datorită unei polarizări a atitudinilor politice de bază (pro sau contra politicii Statelor Unite) pe fondul unei angoase a maselor privind nesiguranța vieții lor. Ceea ce se produce este cumva o regăsire a identității unei politici de stânga care să rupă astfel barierele unei demagogii goale și a simplului populism electoral. E drept că Uniunea con-federativă a apărut ca o soluție directă și imediată la presiunea alegerilor regionale, dar strângerea statistică a electorilor fideli fiecărei formațiuni în parte prin însăși strângerea laolaltă a formațiunilor ca atare nu parea a fi suficientă. Se pare că acestă

Uniune a apărut totodată ca reacție la aşteptările unei mari părți a populației care fie redescoperă nostalgia visului utopic al vîrstei de aur (căci criza și declinul stângii după căderea zidului Berlinului au început să se estompeze în memoria individuală și colectivă a cetățenilor), fie pentru că resimt în mod real ca dure-roase pierderea identității personale sau naționale în masificatorul fenomen al globalizării (de aici și atitudinile frecvente antiamericană, antiglobaliste, anarhice ale unor grupuri minoritare organizate – ca așa numiții *desobedienti* – sau nu).

Printr-un discurs anti-american (însemnând anti-neo-capitalist și anti-neo-imperialist) central-stânga italiană aduce cu sine și un discurs anti-global în care tendința este de a face vizibile trăsăturile specifice ale lui "a fi diferit" și ale respectării acestei diferențe. Ceea ce spune această stângă este totodată faptul că este momentul unei întoarceri la o tradiție căreia Italia aparține. Astfel, acțiunea politică specifică imediată a fost de a spune NU reînnoirii suportului financiar al acțiunii militare în Irak, făcând astfel presiuni asupra guvernului în vederea retragerii definitive a trupelor italiene din Irak. Iată și motivele: 1. cel moral (sau cel umanist): - ceea ce este în Irak este o problemă de Viață și de moarte la care nu este posibil un răspuns adecvat fără a lua în considerare libertatea conștiinței, care pare să fie violată când decizia reînnoirii ajutorului financiar nu vede posibilitatea de a aduce moartea cu ea; 2. cel politic: - electorii confederației de centru-stânga au anumite așteptări legate de o atitudine reformistă moderată care luptă pentru democrație, solidaritate și respect egal, și tocmai de aceea uniunea de centru-stânga spune NU războiului și DA noii democrații din Irak, respectându-i cursul său propriu, independent de acum înainte față de orice voință externă; 3. cel naționalist: - Europa este cea alături de care Italia trebuie să stea, căci aici sunt tradițiile și viitorul ei.⁹

În aceste condiții și alte aspecte ale discursului de stânga devin mult mai puternice. Lupta pentru un sistem politic democratic participativ aduce în atenția noastră posibilitatea reală de a schimba sau reforma sistemul introducând elementul de e-government în strânsa legătură cu aceea transparență a sistemului de guvernare și a deschiderii către comunicarea directă cu cetățeanul. Totodată, ideea solidarității sau a unei vieți în pace (ca cea mai populară idee susținută în linia PRC) devine una percutantă, aducând laolaltă o mare parte a populației nesatisfăcute, deja sărăcite și saturate de imaginea etalată a luxului celor foarte puțini dar și foarte bogăți, a opulenței și falselor nevoi (toate conjugate cu o puternică antipatie față de chiar persoana primului ministru, S. Berlusconi).

Scoțând din acest context istoric complex posibilitatea de a fi o mișcare politică afirmativă, întreaga stângă italiană (de centru-stânga, de stânga, de extremă stânga, din spațiul anarchismului și rebelienii sau din discursul subteran) umple un discurs destul de bine definit din care se conturează următoarele tendințe: de a forma un sistem politic mult mai transparent, de a respinge dezvoltarea exagerată și inutilă a tehnicii (concluzie ce ar rezulta dintr-un raționament ce are la bază problema resurselor din ce în ce mai limitate și utilizarea în scopuri rele a tehnicii), de a se reîntoarce la o “identitate pierdută” în fenomenul irațional al globalizării, devenită deja culturală și politică, de a respinge a “import-exportului” de valori etc.

Ce ne oferă stânga românească?

Spre deosebire de modelul italian, Polul Social românesc este constrâns să se dezvolte în niște condiții extrem de austere. Ceea ce el are în spate este tradiția discursului ideologic rigid de propagandă al partidului unic, o istorie mult prea scurtă de pluralism politic și o mare amoroșală a inițiativei civice. Astfel, din capul locului însăși ideea de a urma un model ca cel presupus și prezentat lapidar mai sus pare neinspirată (amintind de veșnica reiterare a paradigmiei “formelor fără fond”). Din cele expuse mai sus, este limpede că modelul italian se sprijină: pe o tradiție a democrației, capitalismului și dezbatării politice, care a constrâns în permanență actorii politici să se revizuiască atât la nivelul doctrinei cât și al acțiunii politice; pe o mare varietate de expresii ale stângii care acoperă întreaga aria centru-extremă stângă; și la urma urmei, pe un “know how” al prinderii șansei istorice. Cumva la antipod, Polul Social s-ar sprijini pe o falsă idee a stângii (caducă și anatemizată), pe încercări eşuate ale altor formațiuni politice de a se constituia ca o alternativă de stânga la o stângă deja dominantă, și nu în ultimul rând pe un sanctionat oportunism istoric care doar raționalizează în lumina unei ideologii ad-hoc inițiative arbitrarе lipsite în fapt de sprijin doctrinar real.

Deși istoria stângii românești¹⁰ începe ca și cea a celei europene undeva în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX, ea nu are deloc un parcurs comparabil cu al acesteia din urmă¹¹. Astfel, în timp ce în Germania apărea primul partid socialist, în România interese de stânga se concretizau într-un program intitulat “Ce vor socialiștii români”, care anticipa în 1885 formarea în 1893 al Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România. Din păcate la al VI-lea congres din aprilie 1899, la doar șase ani de la înființare, acest partid se autodizolva

prin trecerea masivă a așa numiților “generoși” la liberali, lăsând în urma sa două formațiuni politice relativ lipsite de importanță: Partidul Național-Democrat (grupul lui G. Diamandi) și Partidul Muncitorilor (grupul lui C.Z. Buzdugan). “Vlăstarul vechii rădăcini sociale” este redescoperit – ca reacție la reformele propuse de Partidul Național Liberal – abia în 1907 prin apariția Uniunii Socialiste din România devenită în 1910 Partidului Social-Democrat din România. Acest partid își va consuma însă istoria într-o absorție lentă în partidul unic care în 1965 devine din Partidul Muncitoresc Român (PRM) Partidul Comunist Român (PCR)¹². Decembrie 1989 aduce în cele din urmă dizolvarea automată a PCR și apariția unor formațiuni improvizate.

Stânga românească a rămas încă reprezentată (sub influența vechii paradigme deja menționate a partidului unic) de o singură formațiune realmente vizibilă: Partidul Social-Democrat. PSD se prezintă ca atare din 2000, ca urmare a fuzionării PSDR-ului (Partidului Social-Democrat Român) și a PUSD-ului (Partidului Unității Social-Democrate) cu PDSR (Partidul Democrației Sociale din România) fost FDSN, subdiviziune a FSN-ului inițial. Partidul Democrat, fost FSN, deși declarat de stânga (membru al Internaționalei Socialiste), părăsește odată cu ultimele alegeri parlamentare această scenă în favoarea unei alianțe convenabile cu liberalii, ajungând ulterior să adopte moțiunea populară agreată de dreapta europeană. Mișcare sindicală este și ea o constantă a României postdecembriste, dar rămâne în afara dezbatărilor politice, făcând doar mici jocuri de culise. Oricum, în acest peisaj imaginea dominantă este cea a lipsei angajaților doctrinare clare și a tendenței de a crea alianțe politice de tip electoral. Iar situația nu pare cu nimic deosebită de cea din 1897: “la noi – se afirma într-un ziar important de acum un secol – clasele nu sunt bine deosebite, afară de împărtea generală – bogăți și săraci – care-ți sare în ochi la fiecare pas... Marele industriaș are și moșii, mare moșier e și funcționar, funcționarul este și patron. De aceea trecerile dintr-un partid într-altul se fac cu cea mai mare înlesnire.”¹³ Altfel spus, clivajul bogat/sărac rămâne încă o bună piesă de speculat în motivarea electorilor atâtă timp cât nici un partid politic nu este încă pe deplin capabil să susțină și reprezinte interesele unei clase.

Cristian Preda realiza într-un articol al său o relevantă dare de seamă a “strategiilor și performanțelor electorale” ale partidelor românești în toată perioada de după decembrie 1989¹⁴. Din aceasta reiese capacitatea deosebită a partidelor de a forma coaliții din cele mai diverse pentru a câștiga capital

electoral. Cel mai relevant exemplu rămâne de departe cel al Partidului Umanist Român care realiza în 2000 o coaliție cu PSDR devenit PSD, pentru a se transforma anul acesta în Partidul Conservator (declarat de centru-dreapta și afiliat coaliției de guvernare, ea însăși de centru-dreapta).

Prin toate acestea nu am făcut nimic altceva decât să subliniez fragilitatea stângii românești marcată de existența efemeră a unor partide pasagere (i.e. Partidul Socialist al Muncii) sau de convertiri oportuniste care fac aproape imposibilă identificarea cu succes a celor ce susțin dezideratele unei stângi autentice. Grupul de Analiză Socio-Politică a Țărilor din Europa Centrală și de Est identifica o serie de efecte perverse specifice aceste regiuni, dintre care aş menționa îndeosebi incapacitatea unei identificări programatice stabile, incoerența politică și lipsa de experiență politică¹⁵.

Fără doar și poate aceste efecte se vor reflecta și în structura Polului Social, care dacă s-ar realiza ar face-o plecând dintru început cu toate cele menționate mai sus ca handicapuri. Este drept că sub un singur nume se pot ascunde două idei pe care generic le-am putea identifica sub titlurile de “varianta Iliescu-Roman” și “varianta Geoană”, despre care se presupune că ar fi expresia unei sincere dorințe de a clădi o stângă autentică și respectiv expresia sinceră a unei reformări în sânul stângii deja existente. Oricum ar fi, nici una din ele nu poate scăpa de suspiciunea de a tinde către formarea unui “partid capcană” (sau altfel spus “înșfacă-tot”) care să urmăreacă simpla acaparare a puterii.

Ceea ce declara Petre Roman cu privire la ideea polului social este că ea nu stă pentru o formațiune, ci pentru “o construcție politică, care își propune să creeze o alternativă” la guvernare, reunind “oameni cu sensibilitate socială, (...) partide, personalități, mișcări sindicale, societate civilă”. Însă Polul Social regândit de Geoană nu rămâne simpla “tribună” (care este deplin cedată părții Iliescu-Roman), ci o structură cu un real capital electoral. “Nu ne adresăm lui Petre Roman ca personalitate politică – spune domnul Geoană –, ci formațiunii sale politice, cum deasemenea, nu ne adresăm lui Cosmin Gușă”¹⁶, ci partidului său¹⁷. Dar varianta Iliescu-Roman se adresa și celor cărora Geoană nu li se mai adresează. Iar aici cu siguranță suntem ceva mai aproape de modelul confederației de stânga din Italia: ideea unei construcții politice care să fie o alternativă la guvernare și care să se transforme la nevoie într-oalianță electorală.

Modelul italian pune în evidență în primul rând dificultatea menținerii autonomiei formațiuni-

lor care îl compun și cea a creării unui culoar al consensului în privința soluțiilor pe care le adoptă ca un singur organism, dincolo de particularitățile părților lui. Polul Social ar trebui să răspundă și el la problema păstrării autonomiei fiecăruia în condițiile realizării consensului tuturor. Partial, modelul pare să fi funcționat deja în România sub forma Alianței DA ca alianță electorală, dar nu și la guvernare, confruntându-se dramatic cu problema consensului.

Subliniind caracterul de proiect al Polului Social, în privința căruia manifestă și un scepticism sublimat, președintelui PSD afirma că “dimensiunea electorală va fi decisă doar dacă această construcție își va arăta eficacitatea. Acum vrem să coagulăm forțele”¹⁸. Și într-adevăr, prima problemă a realizării acestei idei este, în contextul actual al stângii românești, cea a “coagulării”, adică a simplei puneri laolată a celor actori politici cărora polul se adresează. Această dificultate devine simptomatică, căci realitatea unui astfel de impas devine iminentă în momentul în care Polul însuși realizează că nu știe de fapt căror actori politici se adresează. De aici și aparența unei mari doze de realism conținută în varianta Iliescu-Roman: ideea polului social nu este, astfel, de a coaliza o stângă deja existentă (care ulterior să fie constrânsă să funcționeze ca un corp politic eficient), ci mai curând de a crea o stângă.

Redusă la simpla opozitie datorată unei conjuncturale alternanțe la guvernare, relația dintre stânga și dreapta românească se află încă, sau poate mai ales acum, în ipostaza întrupată a metaforei sartriene (“stânga și dreapta politică sunt două cutii goale”) pe care o amintea Norberto Bobbio în anii ce au marcat criza stângii europene. Criteriile de a le separa la nivelul conținutului lor profund ne scapă. Ambele marchează pe agenda politică aceleasi priorități, ambele vorbesc de o reformă în administrație, probleme sociale le preocupă pe amândouă, ideea democrației participative este dragă și liberalilor, iar politica externă le angajează pe amândouă atât față de susținerea politicii Statelor Unite cât și față de imperativul integrării europene. Criteriul propus de Bobbio, cel al egalității sociale proprie stângii, devine el însuși insuficient. Varianta Iliescu-Roman a Polului Social cuprinde în gestul ei recunoașterea tacită a faptului că stângă românească se confruntă cu propriul ei moment de criză, pe care încercă să o depășească.

Polul Social – soluție sau simptom?

Dacă este să acceptăm definiția pe care Rorty o dă Stângii¹⁹ trebuie să acceptăm totodată o atitudine politică a stângii în acei termeni ai unei “so-

cietăți fără clase” în care poate apărea o mare varietate de indivizi și de comportamente politice, și astfel, o mare speranță a sfârșitului organismului politic tradițional, sfârșit care îndeplinește obiectivul fericirii tuturor indivizilor. Problema rămâne totuși în continuare cea a înțelegerei posibilității sau imposibilității compatibilizării teoriei și practicii în ceea ce privește reforma domeniului instituțional. Dar între noul instituționalism și dependența de cale, stânga românească nu se poate debarasa de cea din urmă. Aceasta presupune imposibilitatea unei reforme reale sau a unei construcții neviciate de sechete mai vechilor rute. Dificultatea transpunerii teoriei în practică constă la acest nivel în faptul că însuși sistemul instituțional înmormântăza în el o rigiditate formală foarte greu de depășit.

Și până la umă ce ni se propune prin ideea unui pol social? O chemare la “centru” (recentralizare) a tuturor intereselor (politice, sociale, civice, economice etc.) de stânga. El poate fi o soluție numai dacă este privit dinspre necesitatea pe care o reclamă în a se constituia ca un nucleu al viitoarei stângi, până atunci rămânând doar un simptom.

Ceea ce propune varianta Geoană nu poate sfârși decât în absorția partidelor mai mici – cărora explicit se și adresează (i.e. Forța Democrată și partidul Inițiativei Naționale) – în mai mari PSD, transformând astfel incipienta idee a Polului Social în proiectul unui nou partid unitar aşa cum PSD deja este. Departe de a sfârși în modelul federației italiene, Polul Social anunță în această variantă nici mai mult nici mai puțin decât intenția reorganizării imaginii electorale a unicului partid de stânga cu șanse la guvernare. Mult mai provocatoare pare să fie însă varianta Iliescu-Roman, care subîntinde un slab apel la solidaritate pentru o concepție. Ea este totodată și cea mai puțin credibilă²⁰.

Am folosit în titlu doi termeni din metapsihologia freudiană: cel de melancolie și cel de doliu. Potrivit dicționarelor de psihanaliză, care recuperează și etimologia lui (*melas-negru, chole-bilă*), termenul de melancolie presupune printre altele și manifestări de tristețe profundă, sau de teamă și descurajare, care iau sau nu aspectul delirului. Melancolia apare ca un corelativ al doliului, ambele constituindu-se ca reacții față de obiectul pierdut al dorinței. Astfel, dacă travaliul doliului este percepție ca normal, căci recunoaște pierderea obiectului și sprijină detașarea, melancolia apare ca o anomalie. Aceasta păstrează obiectul nu ca pierdut ci ca prezent sau posibil în orizontul subiectului. Freud afirma că melancolia este adesea o trăsătură a firilor revoluționare.

Revenind la ideea Polului Social, ea poate fi

văzută acum astfel: în latura sa revoluționară (varianta Iliescu-Roman), ea scoate la iveală o stângă descurajată, melancolică, rămasă captivă în imaginea unui organism politic cu puteri depline (i.e. imaginea partidului unic)²¹; în latura sa revizionistă (reformatoare – varianta Geoană), ea pune în evidență o stângă dispusă să recunoască și să depășească specii de trecutului. Astfel, depășind ideea copiei și modelului, căci am văzut din cele expuse mai sus cât de nepotrivită este orice comparație a Polului Social cu modelul federativ de stânga italian, ideea propusă la sfârșitul august și începutul lunii septembrie cuprinde două aspecte diferite: cel al promisiunii unei *viitoare stângi* și cel al înrădăcinării *acestei stângi*, unde varianta Iliescu-Roman se consumă în propria promisiune, în timp ce varianta Geoană împietrește în marea “coagulare a forțelor”. Iată aşadar o stângă românească melancolică (purtând nostalgia și atașamentul față de vechea paradigmă) și îndoliată (înmormântată pentru a doua oară în vidul ei de sens). Modelul nu ar putea fi cel al federației (al punerii laolaltă a unor structuri autonome, angajate), ci mai curând cel al partidului unitar (o structură care să le asimileze pe toate celelalte); iar pentru orice astfel de inițiativă așteptările noastre ar fi mai ușor împlinite dacă ele s-ar centra pe imaginea înregimentării și mai puțin pe cea a cooperării.

Noi suntem în poziția pe care Bobbio a descris-o, a metaforei sartriene a celor două cutii goale. Aici, în câmpul politic românesc, unde necesitatea recunoașterii și integrării internaționale care se manifestă obsesiv de la NATO, UE, ONU, internaționale etc., este mult mai importantă decât afirmarea, căutarea, exprimarea unei identități politice interne. Astfel, discursul politic - de dreapta sau de stânga - nu are loc decât în preajma unor figuri sau situații care concentrază pur și simplu întregul discurs (ele însăce, ca figuri sau situații emblematic, sunt întregul discurs). Până și inflația de partide politice fără identitate ne plasează în același caz descris de Bobbio. Astfel, aici, idealul soldătarității, consensului sau cooperării (ca unul politic sau social) rămâne în sfera abstractului.

NOTE

¹ Corina Drăgoescu, “P.S. la o istorie terminată”, *Adevărul*, nr. 4717/ 2 sept. 2005, p.1.

² *Idem*.

³ În 2001 dreapta italiană realiza o coaliție inspirată, sub denumirea de Casă a Libertăților fiind reunite trei formațiuni autonome: Forza Italia, Alianța Națională și Liga Nordului. În Franță, J. Chirac realiza ceva asemănător cu a sa Uniune pentru Majoritatea Prezidențială, creată pentru unificarea diverselor tendințe

de dreapta. Grupul Inițiativei Social-Liberale din Republica Moldova reunea sub intenția întemeierii unei forțe politice pe segmentul liberal mai multe formațiuni autonome. și cu siguranță că lista încă mai poate continua acesta fiind numai tendința segmentului de dreapta.

Mai ales dacă avem în vedere și faptul că dinspre liberalism însuși neoliberalismul politico-social se întoarce către o concepție a statului ca inițiator de programe intervenționiste și reformatoare în aria socială, și nu numai faptul că actualul context istoric nu mai poate permite decât valorile unei economii de piață.

⁵ cf. Paolo Spriano, *Storia del Partito comunista italiano*, Roma , L'Unità, 1990, 8 vol.; AA.VV., *Problemi di storia del Partito comunista italiano*, Editori Riuniti, Istituto Gramsci, Roma, 1971; Coen, Federico, *Sinistra italiana, sinistra europea : le ragioni di un'anomalia / Federico Coen; nota introduttiva di Giorgio Ruffolo* - Roma : Gangemi, stampa 1997, etc.

⁶ cf. Vallauri, Carlo, *I gruppi extraparlamentari di sinistra: genesi e organizzazione / Carlo Vallauri* - Roma : Bulzoni, 1976.

⁷ Cf. partajarea operată de Norberto Bobbio în spectrul politic contemporan, urmărind poziția față de egalitate și dreptate a dreptei și respectiv stângii actuale. În schema sa, centralitatea operează scizunea majoră între extremă și moderărie [N. Bobbio, *Dreapta și stânga. Rațiuni și semnificații ale unei diferențe politice*, trad. rom. Michaela Șchiopu, Humanitas, București, 1999]. Ea se opune unei viziuni mai pesimiste potrivit căreia întreg spectrul politic contemporan este dominat exclusiv de un centru radical [cf. J. Naisbitt, *Megatendențe. Zece noi direcții care ne transformă viața*, București, Humanitas, 1993].

⁸ Verzii sunt asimilați mișcării de stânga după ce ei au fost o lungă perioadă de timp fără nici o culoare politică clară. Cf. în acest sens și Bobbio care '94 încă susținea acest aspect al indiferenței culorii politice a ecologiștilor.

⁹ *Il Riformista*, organ al DS, 14th February, no. 37, year X, p.1.

¹⁰ cf. scurt istoric în Ion Căpreanu, *Partide și idei politice în România (1880-1947)*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1994, pp. 76-111.

¹¹ Cf. și despre absența stângii românești interbelice în *Mai avem un viitor? România la un început de mileniu. Mihai Şora în dialog cu Sorin Antohi*, Polirom, 2001, pp.24-25.

¹² cf. Vasile Niculae, *O istorie a social-democrației române*, vol. I, Ed "Noua Alternativă", București, 1993, pp. 76-120, vol. II, Editura Institutului de Teorie Socială, București, 1997;

¹³ apud Vasile Niculae, op.cit., vol I, p.117.

¹⁴ Cristian Preda, "Sistemul de partide și familiile politice din România postcomunistă", pp.273-300 în Jean-Michel de Waele (editor), *Partide politice în Europa centrală și de est*, Humanitas, 2003.

¹⁵ Cf. Jean-Michel de Waele, Petia Gueorguieva, Sorina Soare, "Analiza partidelor politice în Europa Centrală", în J-M. de Waele (editor), op.cit., p.8.

¹⁶ al cărui partid (Partidul Inițiativei Naționale) nu l-am menționat, el fiind de dată foarte recentă și alternativă singulară la stânga actuală. De asemenea nu am menționat nici formațiunea Forța Democrată, considerând că e înscrisă tiparului deja prezentat.

¹⁷ *Adevărul*, nr. 4719/5 sept. 2005, p.2, "Mircea Geoană declară revoluția roz".

¹⁸ *Idem*.

¹⁹ Cf. Richard Rorty, *Achieving Our Country. Leftist Thought in Twentieth Century America*, trei conferințe ținute la Standford Humanities Center în 1996 și 1997, aici apud Ermanno Vitale, "Un piano Marshall per la sinistra europea?", în IRIDE. *Filosofia e discussione pubblica*, no. 32, year XIV, April 2001, p. 206.

²⁰ Construcția Polului Social în viziunea președintelui PSD presupunea totodată și varianta Iliescu-Roman. Explicit președintele

PSD conferea acestei versiuni, văzută ca subdiviziune a unui proiect mult mai mare, doar un rol minor, rolul civic. Rolul politic rămâne rezervat variantei Geoană, ca variantă reformatoare.

²¹ Primele organisme politice menite să înlocuiască în pripă vechea structură dizolvată în urma actului revoluționar reiterau de fapt același model cu al structurilor de-abia răsturnate. Imaginea CNFSN-ului rămâne cea a unui corp politic cu puteri absolute. [cf. Vladimir Pasti, *România în tranziție. Cădere în viitor*, Nemira, București, 1995, cap. "Conducerea improvizată"].

IZABELLA GHITĂ - Absolventă a Facultății de Filosofie din cadrul Universității din București. Master în Filosofie teoretică și moral politică. Doctorand al Facultății de Filosofie.

PNL și Alianța D.A. Trei scenarii posibile

GABRIEL GHERASIM

The author tried to draw three possible scenarios regarding the future evolution of the National Liberal Party, having as reference guide the D.A. Alliance. The first assumes the party will remain in the Alliance. The second assumes the fusion between NLP and the Democrat Party. The third assumes that NLP will step out from the Alliance.

Miza oricărei competiții politice este, invariabil, dobândirea și prezervarea puterii, iar mecanismele folosite nu exclud, de obicei, politica de alianțe între două sau mai multe partide. Scena politică românească nu a fost făcut și nici nu face excepție de la această regulă, mai ales că sistemul de vot proporțional nu este, în cele mai multe cazuri, de natură să ofere unei singure formațiuni politice forța electorală necesară câștigării alegerilor.

Înțial principal pilon de susținere a Alianței D.A. PNL-PD și mai apoi a actualei coaliții guvernamentale, PNL oferă observatorului spectacolul unui partid care resimte foarte acut traumele produse de “infidelitatea” partenerului de alianță și de coaliție, PD. Proiect prin excelență electoral, alianța dintre cele două partide se dovedește, pe zi ce trece, o zonă în care modelul conflictual câștigă tot mai mult teren, în dauna urmăririi unui proiect politic coerent, înzestrat cu consecințe benefice în domeniul, atât de sensibil, al politicilor guvernamentale. Pentru PNL, un partid neomogen, el însuși o “alianță” de față¹, se va pune, într-addevăr, problema unei opțiuni strategice fundamentale. La nivel politic, cadrele Alianței D.A. mai pot oare oferi acestui partid garanția unei ecuații politice de succes, în condițiile în care gestionarea acestora consumă energii ce ar putea fi canalizate, evident, spre scopuri demne de un viitor mai bun? Această alianță mai poate fi operațională în condițiile în care nu se suprapune peste structura actualei coaliții guvernamentale și întâmpină dificultăți în adevararea mecanismului decizional intern la caracteristicile sistemului instituțional românesc? Mai pot constitui PNL și PD formațiuni politice aliate în condițiile disputei din ce în ce mai vizibile dintre președintele

Traian Băsescu, succedat îndeaproape de Emil Boc, președintele PD, și premierul Călin Popescu Tăriceanu?

Pornind de la aceste întrebări, vom construi trei scenarii posibile (S_1 , S_2 și S_3) după care ar putea evoluă PNL dacă optează pentru: a) menținerea *status quo*-ului, b) fuziunea cu PD și asumarea unei noi identități doctrinare, c) dizolvarea Alianței D.A.

S_1 : Persistarea în cadrele Alianței D.A.

La prima vedere, situația actuală pare cea mai comodă pentru cei care privesc orice schimbare drept asumarea unui risc, uitând faptul că “adevărata responsabilitate politică este o încredere fără asigurare, un risc fără garanții, o dererminare fără certitudine”². Însă problemele pe care liderii Alianței trebuie să le surmonteze nu sunt deloc neglijabile. În primul rând, erodarea popularității în urma actului de guvernare (însoțit, firesc, de traumele inerente procesului de integrare efectivă în UE) face ca sondajele de opinie să confirme scăderea acesteia în preferințele electoratului. Nu mai puțin, afilierea internațională deosebită a celor două partide, disensiunile majore dintre ele cu privire la politica fiscală a actualului cabinet, ca și “polemicile” dintre președintele Traian Băsescu și premierul Călin Popescu Tăriceanu, președintele PNL, nasc deficiențe de imagine greu de recuperat. Astfel, Alianța devine o corabie în derivă, iar cel care rămâne să răspundă în exclusivitate pentru eșecurile guvernării este tot PNL, sancționat prompt de electorat. Avem de-a face, de fapt, cu repetarea istoriei din anul 2000, când PNȚCD a fost aruncat brusc în zona partidelor neparlamentare. PNL va avea totuși o soartă mai bună: cu un electorat captiv mai numeros,

port-drapelul liberalismului în România va reuși să-și păstreze statutul de partid parlamentar în sistemul politic autohton, dar nu și pe cel de partid liberal important la scară europeană. Accesul la putere este acum de domeniul trecutului, precum tot de domeniul trecutului este și mandatul prezidențial al lui Traian Băsescu, lipsit de sprijinul organizațional și electoral al unui PNL puternic.

S₂: Fuziunea cu PD și asumarea unei noi identități doctrinare.

Proiectul fuziunii dintre PNL și PD și al afilierii formațiunii politice nou-născute la Partidul Popular European, nu este nou, iar punerea sa în practică încă din vara anului 2004, când existau condițiile cele mai favorabile pentru a o face, ar fi schimbat cu siguranță înfățișarea scenei politice românești. Deși efectuată mai târziu, fuziunea demonstrează că liderii celor două partide au știut să depășească asperitățile și animozitățile din trecut, mai ales că «formula de concentrare sau dimpotrivă de fragmentare reprezintă un dat constant în viață, dezvoltarea și moartea partidelor»³. Zona de centru-dreapta este acum bine închegată, permitând sistemului politic românesc să se maturizeze treptat și, în cele din urmă, să se structureze bipolar în funcție de clasicul clivaj stânga/dreapta. Dar pentru PNL aceasta înseamnă, de fapt, renunțarea la propria identitate doctrinară, la liberalism. Ori acest lucru nu este acceptat de toată lumea. Chiar a doua zi după fuziune ia naștere un nou PNL, reunind pe liberalii rămași credincioși vechii doctrine și unui foarte important om de afaceri, ale căror eforturi concertate nu vor fi suficiente însă pentru ca noul partid să depășească pragul electoral. În ciuda acestor tulburări și a scepticismului unor analiști pentru care liberalii și democrații nu păreau capabili să construiască o largă mișcare de centru-dreapta⁴, scena politică românească beneficiază acum de un puternic partid popular, pandant redutabil social-democrației promovate de PSD.

S₃: Părăsirea Alianței D.A.

Disputele din cadrul Alianței D.A. nu mai pot fi gestionate, iar rivalitatea dintre liderii celor două partide (PNL și PD) nu mai lasă loc nici unei forme de colaborare. Călin Popescu Tăriceanu ia deci decizia retragerii PNL din Alianță și semnează actul ei de deces. Se confirmă, astfel, încă o dată, ideea că relațiiile dintre partidele românești “nu depind atât de interesele lor sau de consecvența urmăririi unei linii politice, ci, în primul rând, de relațiile interpersonale dintre liderii de partide”⁵. Lipsit de o bază socială foarte consistentă, PNL este pus de acum înainte în

față unei situații delicate din perspectiva poziționării pe scena politică, riscând să repete experiența nefericită a liberalilor italieni care nu au știut să-și găsească un loc satisfăcător între stânga politică și democrația creștină⁶. Insă pentru Călin Popescu Tăriceanu, un lider al cărui model politic mărturisit este I.I.C. Brătianu, se deschide calea unei dominări pe termen lung a mișcării liberale românești.

NOTE

¹ Dimensiunea fațională a familiei politice liberale de după 1989 a fost analizată detaliat în S. Persci, *Liberal la plural*, Libertés, București, 2000, pp. 139-235; vezi și C. Preda, “Liberalisme și partide liberale în România postcomunistă”, în *Liberalisme și partide liberale în Europa*, (Pascal Delwit editor), Humanitas, București, 2003, pp. 326-329. Mai mult, mișcarea liberală românească post-decembristă prezintă o mare similaritate cu situația din statele scandinave sau din Benelux, “unde liberalii sunt foarte divizați”, (H. Portelli, *Les régimes politiques européens. Étude comparative*, Librairie générale française, Paris, 1994, p. 100.)

² J. Freund, *Qu'est ce que la politique?*, Editions Sirey, Paris, 1965, p. 9.

³ Y. Mény, *Politique comparée. Les démocraties. Allemagne, États-Unis, France, Grande-Bretagne, Italie*, 5e édition, Montchrestien, Paris, 1996, p. 97.

⁴ Cf. Jean-Michel De Waele, «Consolidare democratică, partide și clivaje în Europa centrală și de est», în *Partide politice în Europa centrală și de est*, Jean-Michel De Waele (editor), Humanitas, București, 2003, p. 182.

⁵ Vl. Pasti, M. Miroiu, C. Codita, *România - starea de fapt*, Volumul 1, Societatea Nemira, București, 1997, pp. 139-140.

⁶ Y. Mény, *op. cit.*, p. 50.

Reportaj antropologic

Ierarhie, cumetrie și divorț în familiile politice românești

CĂTĂLIN BĂLAN

A brief report on the status of political families in Romania, attempting to explain the internal strings of aggregating criteria and behaviors in political parties. There is no relevance in these observations for the entire political system, but the data give us good reasons to believe that the criteria and behaviors above mentioned respect a clan philosophy.

Comunitatea politică locală este în mod radical diferită de cea centrală. Aceste diferențe nu rezidă decât într-un mod mult mai transparent de organizare a structurii ierarhice care este suficient de mult mascată de jocurile politice desfășurate “la centru”. Plecând de la premisele cercetării antropologice (selectarea unui caz, colectarea datelor despre anumite proprietăți, folosirea metodei observației participative, prezentarea datelor în mod descriptiv¹), voi alege în cercetarea mea metoda schimbării registrului și încercării de a privi realitatea aşa cum este ea percepută de membrii grupului pe care-l studiez. O parte a acestei realități va fi deconspirată odată cu folosirea premiselor antropologice, iar o alta va fi aflată prin aplicarea asupra situației concrete a unor variabile în funcție de care se va face analiza cazului.

Starea de fapt

Un proiect de cercetare al Centrului de Analize și Studii Politice din București mă determină să poposesc în orașul natal, urmând să aplic o serie de chestionare elitelor partidelor politice din Galați, chestionare care vor sta la baza analizei acestei elite în majoritatea județelor țării.

Ziau întâi: Îmi contactez omul de legătură (consilier local PSD) și stabilesc o întâlnire la chiar sedința partidului său din acea seară. Eu trebuia să intru la sfârșitul întrevederii, dar mi-am forțat norocul și amabilitatea persoanei de la poartă, pentru a obține o scutire de la o așteptarea zadarnică. Am reușit să intru la întâlnire ceva mai târziu și m-am aşezat stincher pe scaun lângă un Tânăr (din TSD cred) care downloada oferte promotionale de pantofi sport de pe Internet. M-am concentrat însă asupra discuției din plen: meciul Steaua-

nu-știu-cine, care intrase în prelungiri. Răbdător, am reușit să mă abțin în a comenta arbitrajul domnului primar, mai ales că acceptase un chestionar spre completare. Au urmat însă obiecțiile aduse de acesta: “îmi place de tine, dar nu-mi place că ai barbă”, “tot ce vine de la americani e rău” (referitor la parteneriatul Centrului de Analize și Studii Politice cu University of North Carolina at Greensboro din SUA). Nici reacțiile cauzate de completarea chestionarului de către edilul local nu au întârziat: “Ce completează domul primar acolo? Ia să completăm și noi...”

În acest timp, un fost liberal, actual consilier PSD, recita un monolog, cățărat pe un soclu imaginar: “Îți zic eu cum trebuie condusă țara asta... cu ranga. Până nu dai o rangă în dinți, nu se liniștește nimeni. Conducătorul potrivit e despota luminat pentru că România a dus-o cel mai bine pe vremea dictatorilor”, “Ce e aia liberalism? Domnule, noi nu facem aici filosofie politică... noi facem politică!”.

La sfârșitul zilei meditez și mă revolt tardiv. Mai întâi “Filosofum non facit barbam”; apoi tratez miopia periferiei în perceperea centrului doar ca pe un clivaj care se poate aplica societății românești. În același context, tot clivaj era și cel dintre muncitori și “gânditori”, primii remarcându-se prin dorința de a le tune bărbile celor din urmă. În al treilea rând, ceea ce părea la prima vedere o validare a criteriului gerontocratic nu ascundea decât ironia lupilor tineri, imuni la credulitatea care le infestase liderul. Meditația mea încremenește însă la analiza discursului purtătorului de cuvânt al despota luminat. Urmărind inferențele, nu pot deduce decât că dictatorilor români li s-ar fi potrivit apelativul “luminăția ta”. Înainte de a mă pregăti pentru o nouă experiență, îmi

propun să scriu o carte: "Liberalismul pe înțelesul foștilor liberali".

În sediul PRM am poposit, în ziua a doua, mai puțin decât la intrarea acestuia, unde schimbul de amabilități dintre mine și doi bătrânei simpatizanți, privind intrarea/ieșirea pe respectiva ușă, m-a făcut să cred că trec un prag inițiatic. Nu a fost să fie aşa deoarece, conform declarațiilor secretarei "sediul e în curătenie, iar oamenii cam pleacă". Cu ultimii doi mă întâlnisem chiar eu. La intrarea în PD, primul lucru pe care l-am remarcat a fost urma de șampanie de pe pereți, păstrată precum cioburile de lut ars ce atestă că "noi suntem aici pe veci stăpâni". În timp ce un consilier județean completa *voia domnului de la București*, am fost salutat și întrebat de "Edi". Fără a mai aștepta răspunsul, potențialul meu prieten a intrat în camera din care auzeam de minute bune indicații pe marginea unei teze de licență privind comportamentul școlarului mic. Ca după orice chef pe cinstă, uităm cu cine am venit la petrecere, iar în acest caz "Edi" poate fi oricine.

În ziua a treia am bătut la ușa PNL-ului. Privit fără scepticism, mi se oferă premisele colaborării în mod a priori. Amabilitatea merge la extrem și mi se recomandă un scaun drept consecință a doctrinei de partid: "De ce stai în picioare? Ia loc, noi suntem liberali". Mă aşez comod și asist inevitabil la o conversație *însetată*: "Îmi arde gâtul de o bere." "Și mie." "Bem o bere?" Nefirescul nu e aici, ci în susținerea pledoariei anterioare cu noi argumente: "Ne scuzi limbajul. Știi... noi suntem liberali". La fostul PC ajung năucit și sunt aproape de a ceda când un onorabil consilier o împuñicește pe secretară cu completarea chestionarului. "Știți, chestionarul se adresează elitelor locale și trebuie completat de dumneavoastră". În revindicarea mea am folosit, se pare, un cuvânt magic: elită. Desigur că apoi timpul a avut răbdare.

Zilele care au urmat m-au regăsit alergând după chestionare ce *promiteau* să se completeze. Un loc deosebit de pelerinaj a fost sediul primăriei, în chiar ziua lucrului în comisii. Am întâlnit aici medici la Comisia Juridică și foști "responsabili" cu alba-neagră, actualmente consilieri conservatori (*foști puri*).

La întoarcerea în București am observat că nouă din zece membri PSD se considerau plasați în *dreapta* acei politice în timp ce liberalii, conservatorii, democrații și PRM-iștii erau furăți de mirajul *centrului*.

Filosofia clanului (între etologie și meritocrație)

Relațiile de putere la nivelul clanului se bazează în primul rând pe dictatul autoritatii. Acel individ sau grup care deține acest privilegiu tranșează relațiile de

putere după bunul plac. Mai întâi ne vom întreba care este constructul care susține autoritatea. Un răspuns intuitiv ne spune că aceasta este susținută din interiorul unui clan și se manifestă fie în raporturile dintre membrii acestuia, fie între clanul respectiv și alte clanuri. Clanul, așa cum îl vede Balandier² este determinat după mai multe criterii (clanul moaro): o origine bărbătească și descendenta sa, un loc vital și sacru ce îi leagă pe membrii clanului de un teritoriu determinat, simboluri comune, determinarea zeilor specifici, raporturi de filiație, adopție sau descendență întreținute cu alte grupuri.

Clanurile sau societățile umane primitive nu se deosebesc în mod fundamental de comportamentul dezvoltat de animalele aflate în grupuri de indivizi, iar cele dintâi nu se deosebesc decât în unele particularități ale conținutului de comunități politice actuale căci sub aspect formal diferențele sunt de neobservat.

Pentru a vedea *relațiile dintre clanuri*, vom apela la studiul lui Konrad Lorenz³. Aceasta afirma că atunci când Darwin vorbea despre lupta pentru existență, se referea la concurența dintre indivizii înruditi îndeaproape. Aplicat acest fapt la cazul nostru, putem identifica în lupta politicianilor un aspect de acest fel, care are ca imperativ supraviețuirea pe scena politică. Conform lui Balandier⁴, lupta politică dobândește un caracter special. Ea nu vizează modificarea sistemului, ci doar o ajustare a elementelor constitutive, fapt realizat prin secesiuni și realizarea de grupări și coaliții noi. Preluând această idee, observăm că acestea întrețin lupta pentru prada comună – alegătorul. Urmându-l pe Lorenz, animalul nu e furios în momentul asaltului ce-i asigură hrana, ci doar când se luptă cu un adversar al proprii speciei. Poate de aceea un fost membru al PNL-ului se dezice de ideile liberale, odată cu trecerea lui în PSD, el arătându-și în acest fel furia față de actualul adversar. Același caz al schimbării "fronturilor" este emblematic pentru următoarea situație: comunitățile de animale fiind mari, indivizii nu se cunosc personal decât printr-un "miros" comun, propriu membrilor și distinct de al altor grupuri. Odată ce un individ a luat contact cu un alt grup, împrumută miroslul aceluia și dacă își dorește întoarcerea în vechea comunitate, aceasta îl va extermina. Astfel, omul nostru poate adopta acest comportament și datorită faptului că are conștiința "schimbării miroslui" și acționează agresiv față de vechiul grup, tocmai pentru că intuiște un posibil comportament similar al acestuia, vis-a-vis de el. Nu vom lua aici în calcul cazul în care vechiul grup îl poate primi pe "fiul risipitor" tocmai pentru a se folosi de "mirosul" cu care acesta vine, demărând clanul advers.

Relația din interiorul clanului se bazează pe aceeași relație de putere ca și în cazul relațiilor dintre clanuri. Astfel, chiar dacă în unele societăți, anumite per-

soane sunt considerate ca fiind înrudite deși nu se cunoaște vreo legătură genealogică reală sau un strămoș comun⁵, se întâmplă frecvent ca o persoană să adopte o atitudine respectuoasă față de rudele din prima generație ascendentă. Această relație de ascendență și subordonare este revelată de experiența descrisă în cadrul sediului PSD. Atunci când, respectuos sau nu, a fost urmat gestul domnului primar de completare a chestionarului și de alți membri ai clanului, s-a recurs automat la respectul dat de criteriul gerontocratic ce acordă întâietate generației ascendente. Nu putem intui la fel de ușor dacă a mai fost și alt criteriu în această copiere comportamentală, cum ar fi cel al meritocrației. Însă, despre acest criteriu, Ralf Dahrendorf⁶ afirma că diversitatea oferă o mai bună garanție a deschiderii decât meritul, iar deschiderea este adevarata marcă a ordinii liberale. Problema care se pune este că această diversitate este greșit înțeleasă, mergându-se până la exemplul “specialiștilor” din comisii sau a elitei PSD Galați care a situat propriul partid (precum și propria orientare) pe axa stânga-dreapta, cu nouă din zece răspunsuri, la dreapta. Diversitatea sinonimă cu incompetență mă face să refuz ordinea liberală transpusă în termenii lui Dahrendorf.

Relațiile de putere și acceptarea autorității: Plecîn în această mini-analiză de la punerea în lumină a discursului privind necesitatea autorității unui despot lumenat. Această tendință pare a fi una neschimbătă în societatea politică românească, atât la nivelul percepției cât și la cel al difuzării mesajului politic. Dacă aruncăm o privire asupra evenimentelor anilor 1990, observăm că în Occident s-a păstrat imaginea femeilor din București aplaudând minerii care brutalizau intelectualii și studenții, “restabilind ordinea”⁷. Această imagine și votul copleșitor de la 20 mai în favoarea unei puteri dovedite ca prea puțin democratică aveau să acrediteze ideea că problema României erau atitudinile de masă de tip autoritar pe care se sprijinea grupul interesat de la putere.

Această tendință arată îngrijorătorul fapt că la nivelul factorilor de decizie din sfera politică, lucrurile au evoluat doar la un nivel aparent, atâtă timp cât accepțăm că acest caz poate fi extrapolat la nivelul întregii comunități politice din România. Nici din celălalt punct de vedere (al alegătorului), situația nu este schimbătă. Un recent studiu al firmei specializate în dezvoltare organizațională Interact derulat în parteneriat cu compania de cercetare Gallup, asupra valorilor și comportamentului românesc din perspectiva dimensiunilor culturale, a arătat faptul că există nevoie de a avea lideri autoritari, centralizare în decizii, iar populația dorește să urmeze regulile stabilite de astfel de lideri. La nivelul companiilor, angajații preferă o relație apropiată cu un singur șef pentru a obține protecția acestuia și pentru a evita asumarea responsabilității unor păreri contrare. Mai mult, indivizi

se supun regulilor grupului social de care aparțin, societatea fiind fragmentată în mai multe astfel de grupuri, unite prin interes comune. Grupurile au scopul promovării intereselor membrilor acestora în detrimentul celorlalte grupuri (noi contra voastră). Astfel, nevoia liderilor autoritari și scindarea claselor politice în grupuri de interes reprezintă o justificare a îndemnului: “sparge-i dinții” sau a dezicerii de ideologia vechiului partid.

În concluzie, realitățile constatate sunt relevante pentru întreaga scenă a politicii românești în măsura în care ele pot fi verificate prin experiențe similare. Disputele, ierarhiile, conducătorii și conduceșii sunt identificați zilnic ca urmare a modului cum aceste “secrete” transpar prin mijlocirea mass-mediei. Problema este că tocmai de aceea ele au încetat să mai fie deranjante: pentru că le “respirăm” zilnic și, prin acest fapt, le accepțăm tacit. Demersul meu se poate traduce prin încercarea de a pune bazele unui refuz în acest sens.

NOTE

¹ Mihu, Achim (2002), *Antropologie culturală*, ed Dacia, Cluj-Napoca, p.20

² Balandier, Georges (1998), Înrudire și putere, în Antropologie politică, ed Amacord, Timișoara

³ Lorenz, Konrad, *Aşa-zisul rău. Despre istoria naturală a agresiunii*, trad. Ioana Constantin ed Humanitas, București

⁴ G. Balandier – op. cit.

⁵ Radcliffe-Brown, A.R. (2000), *Structură și funcție în societatea primitivă*, trad Roxana Călinescu, Liliana Ciobanu Harhas, ed Polirom, Iași, p.55

⁶ Dahrendorf, Ralf (2005), *Mărirea și decăderea meritocrației*, <http://www.ziua.ro/display.php?id=10842&data=2005-04-28&ziua=e89ba4af17ba8c55767f7cd0f65742>

⁷ Mungiu, Alina (1995), *România după 1989. Istoria unei neînțelegeri*, ed Humanitas, București, p.157

BIBLIOGRAFIE

Georges Balandier – Înrudire și putere, în Antropologie politică, Amacord, Timișoara 1998,

Achim Mihu, *Antropologie culturală*, Dacia, Cluj-Napoca, 2002, Konrad Lorenz, *Aşa-zisul rău. Despre istoria naturală a agresiunii*, trad. Ioana Constantin Humanitas, București

A.R. Radcliffe-Brown, *Structură și funcție în societatea primitivă*, trad Roxana Călinescu, Liliana Ciobanu Harhas, Polirom, Iași, 2000

Ralf Dahrendorf, *Mărirea și decăderea meritocrației*, 2005, <http://www.ziua.ro/display.php?id=10842&data=2005-04-28&ziua=e89ba4af17ba8c55767f7cd0f65742>

Alina Mungiu, *România după 1989. Istoria unei neînțelegeri*, Humanitas, București, 1995.

CĂTĂLIN BĂLAN - student la Facultatea de Filosofie (Modul de filosofie politică și morală) anul IV și la Facultatea de Științe Politice anul III din cadrul Universității București, cercetător CASP (Centrul de Analize și Studii Politice) în anul 2005.

Critica socială și principiile reformei

ALEXANDRU STĂICULESCU

This is a commentary on the social critique of Constantin Dobrogeanu Gherea and Șerban Voinea, two reformists of the Romanian social analysis. The politic oligarchy of the XIXth century imprinted its effects on the social structure in Romania. So, the Gherea solution in this situation was that of reforming the political system, with new political ideas, but, emphasizes the author, not with structural theories that put the state as the central figure of the reform.

În articolul *Marxism, revoluție și stat*¹ lăsam deschisă posibilitatea continuării analizei scierilor celor doi autori de care ne ocupam, spunând că acestea cuprind și elemente de valoare care trebuie și ele evidențiate. Am analizat în acel studiu cadrul teoretic în care se plasează cei doi autori și în care își plasează observațiile referitoare la realitățile românești, cadrele constituind de marxism. Este momentul acum să analizăm lucrările cele mai importante ale acestora, adică lucrările de critică socială care cuprind esența gândirii lor. Înainte de a trece la analiza propriu-zisă trebuie însă să lămurim un aspect al abordării acestor texte. Aceasta este legat de opera lui Șerban Voinea. În lucrarea sa², Voinea răspunde atacului lui Zeletin împotriva concepției gheriste cu scopul de a dovedi lipsa de temeinicie a acuzației adusă socialismului român de a fi “reacționar”. Ca bun prieten și discipol al lui Gherea, Voinea reexpune într-o formă didactică clară teoriile acestuia aducându-le la zi, cu noi informații privind istoria noastră socială, aşa cum era ea văzută la acea vreme de social-democrația românească. Una din tezele originale ale lui Voinea din acest volum este cea conform căreia dezvoltarea comerțului cu Occidentul nu începe odată cu Tratatul de la Adrianopol, în 1829, ci mai înainte. Având în vedere aceste considerații, nu vom face referiri la această lucrare. Ne vom ocupa în special de lucrările gheriste de critică socială. Gherea este un autor foarte original, acesta fiind și motivul pentru care ne vom ocupa de contribuțiile sale intelectuale la tradiția culturii critice.

1. Rolul călăuzitor al țărilor capitaliste

Sentimentul pe care îl trăia Gherea când analiza realitatea românească era unul de dezgust³, el fiind total nemulțumit de starea de fapt. Acest sentiment al dezolării pe care îl trăiește autorul poate fi atribuit în egală măsură pesimismului marxist cât și problemelor grave cu care se confrunta România acelor timpuri. Analiza textelor de critică socială ne permite să afirmăm că sentimentul lui Gherea era îndreptățit în special de cel de-al doilea element. Despre acest lucru Henri H. Stahl nota că “teoria și practica socialistă a lui Gherea au deci un caracter clar *reformist*.⁴ (s.m.) Caracterul reformist al concepțiilor Gheriste este cel care ne interesează în acest punct.

Una din teoriile originale ale lui Gherea este cea cu privire la intrarea țărilor înapoiante în orbita țărilor capitaliste. Teoria este dezvoltată în disputa pe care Gherea o poartă cu poporaniștii români, în special cu Constantin Stere și Garabet Ibrăileanu, care susțineau că soluția pentru problemele economice și sociale ale României constă în trecerea la o formă de organizare bazată pe mica proprietate țărănească și condamnau instituțiile moderne împrumutate din afară. Gherea susține însă că avem de-a face în cazul României “cu un fenomen general al vieții noastre sociale, că nu numai socialismul e o plantă exotică, ci în același fel și sens e o plantă exotică întreaga noastră viață de stat modern; nu numai socialismul nu rezultă din condițiunile adânci sociale ale vieții noastre naționale, ci în același fel și sens nu rezultă din ele mai toate fenomenele vieții noastre

moderne... aici avem a face cu o lege însăși a dezvoltării societăților înapoiate, rămase în urmă în dezvoltarea lor socială, în dezvoltarea lor capitalistă.”⁵ Înțelegerea acestei legi era considerată fundamentală pentru înțelegerea evoluțiilor țărilor semicapitaliste. Legea pe care Gherea o concepe susține că “țările rămase în urmă intră în orbita țărilor capitaliste înațiate, ele se mișcă în orbita acelor țări și întreaga lor viață, dezvoltare și mișcare socială sunt determinate de viața și mișcarea țărilor înațiate, sunt determinate de epoca istorică în care trăim, de epoca capitalisto-burgheză. Și această determinare a vieții și mișcării sociale a țărilor înapoiate prin cele înațiate e însăși condiția necesară pentru viață... de aceea mișcarea lor și toate manifestațiunile vieții lor sociale se fac de multe ori prin sărituri, prin zigzaguri, sunt sau par a fi anormale”⁶. Gherea sesizează foarte bine această evoluție a țărilor înapoiate. Deși nu o afirmă explicit el este conștient de faptul că țările înapoiate pot beneficia de pe urma inventiilor și a progreselor intelhoeuale și tehnologice produse în țările capitaliste fără a mai trece prin încercările și erorile prin care au trecut acestea; schimbul economic liber între o țară înapoiată și una dezvoltată este de asemenea unul din argumentele pe care le putem aduce în sprijinul teoriei lui Gherea. Schimbul se produce ca urmare a dublei inegalități a nevoilor, deci banii pe care indivizii dintr-o țară înapoiată îi pot obține din vânzarea unor produse către indivizi dintr-o țară dezvoltată pot constitui un nou capital, care investit, fie și parțial, în țara subdezvoltată, poate contribui la îmbunătățirea situației ei economice. Un alt element despre care Gherea nu vorbește explicit este capitalul străin. Ca marxist el consideră capitalul ca fiind generatorul războaielor la nivel internațional. Poporanștii condamnau “capitalul vagabond”, ignorând faptul că una din funcțiile întreprinzătorului economic este și aceea de a căuta noi posibilități de investire; iar o țară dintr-o țară înapoiată poate constitui un mediu atracțiv pentru capitalul străin, în anumite condiții. Vom vedea ce înseamnă aceste “anumite condiții” după ce vom analiza teoria neoibagieei și critica oligarhiei la Gherea.

2. Teoria neoibagieei

Teza neoibagieei dezvoltată de Gherea a dat naștere la dezbateri interesante despre paternitatea și despre originalitatea ei. Henri H. Stahl este cel care dezvoltă după Gherea teoria neoibagieei și se ocupă și de aspectul controversat al originalității ei la acesta din urmă, subliniind apariția unor teorii sociologice asemănătoare încă din corespondența lui Engels cu Marx în 1882. Stahl afirmă că “Gherea nu putea să

însă de existența acestei teorii – teoria celui de-al doilea servaj – formulată de Engels în 1882 și că atunci teoria neoibagieei nu a fost sugerată lui Gherea de teoria celui de-al doilea servaj”⁷. Tot aici Stahl mai ia în considerare și teoria emisă de Lenin cu privire la cele “două cai de pătrundere a capitalismului în agricultură”, teorie formulată doar în 1907; prin urmare, “problema unei posibile influențe străine exercitate asupra lui Gherea nu se poate pune deci în ce privește pe Engels și Lenin”⁸. Se exclude de asemenea și posibilitatea influenței tradiției “narodnice” ruse⁹.

Teoria lui Gherea cu privire la regimul neoibag juridic și economic¹⁰, se plasează în tradiția teoriei “formelor fără fond” a lui Maiorescu. Neoibagia este într-un prim sens un “amestec de formă capitalistă și de fond iobagist”¹¹. Această stare de fapt este în strânsă legătură cu starea de drept: “una din cauzele obișnuite, aş putea zice cauza clasăcă a revoluțiunilor sociale, e dezacordul și antagonismul între fondul economico-material, moral și cultural al societății și forma ei politico-socială, între starea ei reală de fapt și între starea ei formală de drept... Față cu schimbările adânci ale fondului social, ale stării de fapt a societății, stă de obicei o întocmire politico-socială, o stare de drept învechită, ultima redută a claselor vechi sociale privilegiate, care găsesc aici un ultim refugiu al privilegiilor lor”¹². Aceasta ar fi modelul teoretic clasic care are verificare empirică în experiența statelor dezvoltate. În statele înapoiate modelul suferă transformări importante. Astfel, “în Rusia, starea de drept a rămas în urma stării reale de fapt, la noi, dimpotrivă, starea reală de fapt a rămas în urma celei de drept; la noi, contrar Rusiei, starea de drept e superioară celei reale de fapt”¹³. Gherea susține că “o stare formală de drept, odată introdusă, tinde tot mai mult, prin însăși existența ei, să se realizeze în viață”. Această afirmație care trădează o abordare pozitivistă a dreptului nu contrazice ceea ce afirmase mai înainte și nu “vrea să zică însă că starea de drept e o categorie socială absolut pasivă, care urmează în mod pasiv dezvoltarea economică și culturală a societății, ba nicidecum, ci, la rândul ei, această categorie socială formală influențează starea reală economico-culturală. Când deci o întocmire politico-socială, o stare superioară formală de drept, e introdusă într-o societate înapoiată, în care nu găsește un substrat real corespunzător în starea reală de fapt – după legea sociologică enunțată mai sus -, această stare superioară de drept tinde, în măsura realizării ei, să influențeze și starea inferioară de fapt în sensul său”¹⁴.

Sesizam mai sus ambiguitatea terminologică a

lui Gherea. Trebuie acum evidențiată și ambiguitatea intelectuală. În *Neoiobăgia*, Gherea face un inventar riguros al realităților românești, arătând cu numeroase exemple practice de ce sistemul politico-social și economic era, aşa cum bine remarcă chiar el, o monstruozitate. Totuși, el nu stabilește legătura logică dintre conceptele și legile sociologice și starea de fapt. Din acest motiv este necesară o reconstrucție a teoriilor și în unele cazuri, a terminologiei folosite de Gherea. Astfel, din lectura *Neoiobăgiei* se poate observa foarte clar de ce starea superioară de drept nu poate trage după ea starea inferioară de fapt. Sistemul juridic românesc din perioada la care Gherea face referire trebuie interpretat ca o “tehnologie a puterii” în sensul pe care Michel Foucault îl dă acestei expresii¹⁵. Este instrumentul prin definiție prin care elita guvernantă își conservă pozițiile de putere, fără nici o urmă de interes față de consecințele punerii lui în practică. Sistemul juridic românesc al epocii era conceput și manipulat de elitele politice cu singurul scop de a-și consolida și perpetua puterea. Astfel că teoria neoibagie se leagă de teoria oligarhiei, despre care vom vorbi în continuare. Vom explica, în cele ce urmează, legăturile care se stabilesc între aceste categorii, la nivelul operei lui Gherea și vom evidenția de ce sunt ele de un real interes pentru știința politică românească contemporană.

3. Critica oligarhiei politice

Gherea a fost un critic foarte dur al generației pașoptiste și al proiectului politic al acesteia¹⁶. Pentru Gherea, în revoluția de la 1848 se află germenele decadentei, ea și cei care au realizat-o sunt vinovați pentru păcatul originar. Momentul revoluției pașoptiste a conținut o greșală, deoarece tinerimea revoluționară “a stăruit să se introducă formele superioare politice fără să priceapă că ele trebuie să ajungă o minciună dacă nu se vor face și reformele economice corespunzătoare”¹⁷. De aici decurg toate realele, una dintre ele fiind oligarhia politică. Definiția pe care o dă oligarhiei este foarte clară: “prin legea electorală și colegiile cenzitare atât de restrâns, constituția introdusă de clasele noastre privilegiate a dat deci din capul locului întreaga putere politică, întreaga conducere a treburilor publice, întregă putere și întreaga gospodărire a statului în mâna unei clase extrem de restrâns – câteva zeci de mii în formă, câteva mii în fond. În felul acesta era deci de la început hotărâtă și inevitabilă o oligarie politică (s.a.) pe mâinile căreia trebuia să încapă întreaga formidabilă putere și întreaga conducere a statului... Toate drepturile fundamentale ale națiunii, ale adevăratei națiuni, au fost confiscate de către o infimă minoritate de oligarhi”¹⁸.

Cu alte cuvinte Gherea critică în primul rând nașterea statului român modern, văzut ca proiect conceput de sus în jos, de la o elită înspre societate, și în al doilea rând crearea unei clase de “antreprenori politici” care confiscă statul pentru a-i servi propriilor scopuri. Oligarhia politică românească, spune Gherea, lărgind cîmpul analizei, “ar fi trebuit să fie o oligarie mai mult sau mai puțin încisă, reprezentând în primul rînd, dacă nu chiar exclusiv, interesele clasei marilor proprietari de pământ – clasă de o covârșitoare influență economică într-o țară eminentamente agricolă”¹⁹ însă contrar acestei probabilități foarte mari, oligarhia recurge la altă strategie. Aceea de a împărți pământuri țăranilor, nu din fondul funciar enorm al statului cum ar fi fost firesc, ci din proprietățile marilor boieri. Astfel că “în formarea oligarhiei politice i-a fost lăsat și proprietății mari un loc însemnat, foarte însemnat chiar, dar nu exclusiv, restul – foarte mare – din puterea oligarho-politică a fost acaparat însă de clasele celelalte, burgheze, nou-născute.” Expressia “clase burgheze” nu trebuie înțeleasă în sensul ei clasic. Nu avem de-a face cu întreprinzători economici, sau pentru a folosi o terminologie austriacă, întreprinzători catalactici²⁰, ci cu întreprinzători politici care au trăsături radical diferite. Tot din strategia elitei politice face parte și faptul că în cazul colegiilor cenzitare “au lăsat ușile larg deschise pentru ca, în afară de marii proprietari rurali și urbane, să poată intra în raiul oligarhiei boiernașii, negustorii și negustorașii, popii, avocații (mai ales aceștia din urmă, care, prin însăși profesiunea lor, erau meniți să joace un rol covârșitor în oligarhia politică), profesiunile libere de tot felul, funcționarii (de asemenea aspiranți la slujbe și sinecure), declasații și, mai în urmă, o clasă foarte importantă și caracteristică pentru oligarhia noastră, clasa profesioniștilor politicianismului”²¹. Oligarhia mituiește deci profesiunile liberale, categoriile cele mai dinamice și mai educate dintr-o țară, pentru a le atrage de partea ei și pentru a micșora în acest fel apariția situațiilor violente pe care acestea sunt capabile, tocmai datorită caracteristicilor lor, să le declanșeze. Rezultatul acestei strategii este ținerea în afară a poporului muncitor, condiție de bază pentru supraviețuirea oligarhiei²².

Foarte interesant, corect și original este modul în care explică Gherea geneza partidelor politice românești. Fenomenul partizan este generat de lupta dintre clasa proprietarilor de pământ și deținătorii puterii politice: “de la început, această luptă trebuia să se ivească în special între oligarhia ce reprezenta, de o parte, clasa marilor proprietari de pământ, clasă care tinea, în virtutea importanței sale economice

covârșitoare, să acapareze o corespunzătoare influență politică, iar de altă parte clasele celelalte, clasele tinere burgheze, care, la rândul lor, căutau să acapareze o parte cât se poate mai mare din imensele foloase ale puterii oligarho-politice”²³. Odată ajunsă în exercițiul funcțiilor sale, elita politică a constatat care sunt beneficiile enorme de care se poate folosi și datorită expansiunii sale cantitative “nu mai încăpea în bugetul țării”. Remediul pentru această situație urgentă era ca “oligarhia să se împartă în două tabere care să vină pe rând la putere și să se adape *a tour de rôle* la nenumăratele foloase ale acesteia. Așadar, și din pricina aceasta – atât de însemnată și hotărâtoare – trebuiau să se formeze două partide politice, și s-au și format: de o parte, partidul conservator – supranumit “reacțiunea” –, partidul în special al marii proprietăți rurale, cu oligarhia și clientela sa politică; de alta – partidul național-liberal – denumit “națiunea” –, partidul în special al burghezimii orașenești, cu oligarhia și clientela sa proprie”²⁴.

Din analiza pe care o face fenomenului partizan românesc se poate trage cel puțin o concluzie importantă referitoare la acesta: partidele politice românești nu se nasc într-un mod asemănător celor din țările europene, pe baze sociale solide, ci se nasc din rațiuni de autoconservare a oligarhiei politice, suferind de o lipsă de legitimitate politică, determinată atât de votul cenzitar cât și de lipsa de reprezentativitate. Din această “patologie” a sistemului partinic are de suferit întreaga viață politică, economică și socială: “în regimul oligarhic, un om de stat rămas în opoziție nu se mulțumește cu rolul de opozant care în regimul parlamentar are menirea să controleze guvernul. Nu ! El lucrează parcă-ar fi la guvern, el caută să guverneze din opoziție, el intră în relații și tratative cu reprezentanții puterilor străine, dă promisiuni, ia angajamente; astfel alături de guvernul oficial și responsabil, se stabilesc guverne oculte și neresponsabile, care îi paralizează și îi zădărnicesc întreaga lui politică externă.” Rezultatul acestor acțiuni irresponsabile ale elitei dau naștere “anarhiei politice”²⁵.

Gherea surprinde și transformările din cadrul elitei politice: “cele mai multe moșii au fost cumpărate, pe preț derizoriu, de negustori îmbogățiti prin întreprinderile statului, de avocați îmbogățiti din treburile publice. Alți oligarhi, folosindu-se de trecerea lor politică, au pus mâna pe multe din moșiile statului... Boierii săraci, scăpătați, ca și odraslele lor, trebuiau să caute mijloace de trai la unicul izvor unde se puteau găsi la noi în țară – la stat: ca slujbași, aspiranți la slujbe și sinecuri, ca politicieni și profesioniști ai politicianismului, îngroșând oligarhia poli-

tică cea mai caracteristică... Îndată ce marea proprietate a trecut în bună parte la liberali, s-a stabilit între aceștia și proprietarii conservatori un acord patriotic asupra raporturilor de producție agrară, asupra felului mai eficace de exploatare a muncii țărănești; s-a stabilit de comun acord *neoibăgia economică și juridică* (s.a.) - una din cele mai dureroase și grozave pagini din trista istorie a mult încercatei țărănimii române. Prin acordul acesta s-au șters și mai mult deosebirile fundamentale dintre amândouă partidele. Oligarhul român, avocat sau ba, îmbogățit în, din și prin afacerile statului, cumpără o moșie și astfel devine mare proprietar rural”²⁶.

Într-o interpretare actuală a terminologiei lui Gherea, vedem că acesta identifică un pact al elitei politice. În terminologia științei politice prin pact se înțelege o convenție între elitele politice cu scopul de a exclude societatea din treburile statului; prin acordul elitei se înțelege o convenție între elite prin care se include societatea în luarea deciziilor publice. Gherea revine în cadrul acestei analize afirmând că “regimul oligarhic, în fond e un regim absolutist și reaționar, la fel ca toate regimurile reaționare, încrățat exclude cu desăvârsire din viața publică maselor populare, iar în vremuri excepțional de grave, când se cere unitate de vedere și acțiune în politica externă a țării, regimul oligarhic este mai rău, chiar și decât un regim absolutist, pentru că acesta din urmă, atât de detestabil cât e, permite totuși la momentul necesar, unitate de vederi și acțiune, pe când cel oligarhic o împiedică”²⁷.

4. Efectele guvernării oligarhice

Gherea se dovedește a fi un fin observator și al urmărilor guvernării oligarhice. Ba chiar constată, cu originalitate, că “lupta de clasă, bazată pe adânci interese economice, e o luptă rodnică, plămăditoare de viață și progres. Prin această luptă se preface producția societății, se transformă formele și raporturile sociale de producție și împreună cu ele formele sociale de conviețuire a oamenilor... Lupta oligarhiilor politice de parvenire la putere pentru împărtirea foloaselor nenumărate ce rezultă din conducerea treburilor publice, din conducerea statului e stearpă, pentru că oligarhiile politice ca atare n-au nici o funcțiune în producția societății, ele consumă numai, sunt organisme parazitare. Lupta lor e sterilă, regresivă; departe de a organiza și crea, ea dezorganizează și nimicește; nu e deci un factor de dezvoltare, ci de decadență”²⁸. Sau altfel spus, economia de piață, sistemul bazat pe întreprinderea liberă însemnă fertilitate și prosperitate, iar orice formă de intervenționism asupra acestuia înseamnă distrugerea celor mai

importante caracteristici ale sale. O altă teorie interesantă pe care Gherea o dezvoltă în continuarea celor dinainte este cea a oligarhiei ca clasă *sui generis*: “oligarhia politică nu reprezintă ca atare interese economice speciale, deși membrii ei aparțin diferitelor clase economice privilegiate, ci, ca oligarhie propriu-zisă, reprezintă interesele unei industriei *sui generis* – industria politică... *Oligarhia politică are, ca atare, numai interesele industriei ei proprii, care e însă de natură politică, și nu economică.* (s.m.)”²⁹

Efectele guvernării de acest tip pe care Gherea le inventariază sunt: 1. funcționarismul, căutarea slujbelor la stat: “neajunsurile sociale ce decurg din funcționarismul exagerat și parazitar sunt incalculabile. Mai întâi se creează un mare proletariat artificial – parazitar fără voia lui, căci în alte condiții sociale ar fi depus o muncă productivă –, care este totodată un proletariat peste măsură de mizer”³⁰; 2. arbitrariul și ilegalitatea³¹; 3. anarhia și incuria administrativă³²; 4. sistemul educațional și mai ales universitățile care “au fost ocupate de oameni absolut nepregătiți pentru înalta misiune de profesor universitar... Profesorii universitari numiți în calitate de patrioți – adică de membri influenți ai partidelor oligarhice – au început să trateze catedrele, pentru care nu aveau nici o vocație, ca simple fiefuri, dându-le numai atât interes cât li se cuvenea între alte interese mai însemnate și ocupându-se de procese, de afaceri, de moșii, de pacienți, de politică mai ales de politică... Universitățile au ajuns adevărate pepiniere de politicianism și oligarhism politic. Studenții au devenit și ei oameni practici. Au început și studenții să facă politică în loc de știință și în curând au ajuns unul din factorii esențiali ai vieții noastre politice.”³³; 5. politica externă.

Gherea acordă un spațiu larg analizei efectelor guvernării oligarhice în politica externă, și susține că “această politică externă a avut, desigur, și fatal trebuia să aibă greșelile ei, și încă destul de însemnate. Zic fatal trebuia să aibă nu numai pentru că orice activitate omenească pe terenul social trebuie să aibă fatal greșelile ei, dar pentru că această politică externă a fost opera unui singur om, și acest om, ca rege, era influențat de interesele clasei dominante pe care o reprezenta, cât și de interesele sale dinastice... Cu toate aceste greșeli grave, politica externă a regelui Carol, în liniile ei generale și în baza ei politică, se afla în direcția intereselor țării”³⁴. Dar “oligarhia noastră politică, devenind în decursul anilor tot mai numeroasă, socotindu-se că a ajuns la destulă maturitate politică și folosindu-se de faptul că regele îmbătrânișe și slăbise, oligarhia noastră politică a luat din mâna regelui conducerea politicii externe.” Locul

politicii externe conduse de Carol “l-a luat o altă politică externă, fără bază, fără cîrmă, fără directivă, o politică superficială, șovăitoare și plină de contraziceri”³⁵. Astfel că “politica externă a devenit în funcție de politica internă”³⁶ și acest lucru este vizibil în transferarea exercitării violenței și în politica externă, rezultatul fiind războiul cu Bulgaria. O altă consecință este “aparența de unanimitate războinică a națiunii, un alt rezultat deplorabil e starea de spirit fatalisto-războinică, o adevărată hipnoză și obsesie, care se creează chiar în păturile mai largi ale populației țării”³⁷.

5. Dispariția oligarhiei și programul de reforme

Oligarhia politică “trebuie să moară pentru că s-a supraviețuit pe sine însuși și pentru că toți și toate mor pe lumea asta: mor și aceia care n-ar fi trebuit să moară, mor și aceia care n-ar fi trebuit să se nască. Și nu mai încape îndoială că regimul oligarhic face parte din categoria celor ce n-ar fi trebuit să se nască”³⁸. Gherea ne anunță că oligarhia politică va dispărea, constatănd chiar în interiorul ei o tendință de descompunere: “procesul de descompunere care se petrece în însuși sânul oligarhiei, grăbindu-i dispariția, are două serii de cauze: prima e mai veche, cealaltă e mai recentă. Întâia e lupta diferitelor elemente din sânul oligarhiei – nu lupta dintre partidele ei, aceasta i-a fost dimpotrivă, o condiție de viață –, lupta între elementele felurite ale aceleiași oligarhii, luptă datorită deosebirilor de clasă, deosebirilor de funcțiuni și deosebirilor de interese provenite de aci. Organismul oligarhic, în anatomia și fiziologia lui, ca rezultat al dezvoltării economice, politice și culturale a țării”³⁹. Oligarhia este condamnată să dispară, în concepția lui Gherea, deoarece fiind “prea numerosă nu mai poate să încapă în două partide, care sunt rațiunea de a fi a regimului oligarhic. De aceea trebuie să se reformeze cu vremea neapărat și alte partide”⁴⁰. Această concepție a lui Gherea despre dispariția oligarhiei politice poate fi considerată una naivă. Dispariția oligarhiei politice nu se produce ca urmare a divergențelor din interiorul ei; acestea dispar în momentul în care oligarhia își simte amenințare interesele din afară. Or, această amenințare din afară este destul de puțin probabil să apară în condițiile în care aparatul coercitiv al statului se află în mâinile oligarhiei, și acesta este chiar folosit pentru menținerea pozițiilor câștigate și, chiar mai mult, este folosit pentru câștigarea de noi poziții pentru ea. Pe de altă parte, într-o societate guvernată de o oligarchie – societate destrukturată de efectele intervenționismului – este foarte greu să se nasă noi partide care să aibă reprezentativitate și programe coerente de reforme

radicale. Pe lângă greutatea atragerii interesului indivizilor pentru o acțiune politică există și probabilitatea foarte mare ca oligarhia să recurgă la acțiuni de intimidare a coagulării intereselor în jurul partidelor nou apărute. Din acest motiv soluția lui Gherea – votul universal – este facilă.

Gherea rămâne confuz și în ce privește votul universal. El susține că oligarhiei “nu-i mai rămâne deci altceva mai bun de făcut decât să dispare, făcând loc unui alt regim: *votul universal. (s.a.)*”⁴¹ Gherea nu se oprește însă numai la problema votului universal. El dezvoltă în cadrul unui text, un veritabil program de măsuri reformatoare. Pe primul loc sunt cererile de acordare a drepturilor politice, iar pe al doilea măsurile intervenționiste care trebuie aplicate societății și economiei. Obiectivele lui Gherea sunt votul universal pentru persoanele cu vîrstă de minim 20 de ani, desființarea armatei permanente și înarmarea poporului, autonomia comunală, libertatea presei, a întrunirilor, a asociațiilor, inviolabilitatea domiciliului, desființarea bugetului cultelor, învățământ liber și gratuit, introducerea caselor de corecție în locul penitenciarelor și egalitatea sexelor. În cea de-a doua categorie de măsuri propuse de Gherea avem: trecerea proprietăților statului în stăpânirea comunelor, răscumpărarea proprietăților mari, credite pentru lucrătorii industriali și pentru comune, taxarea moștenirilor de peste 100.000 de lei⁴².

Gherea devine avocatul regimului capitalist din două motive: unul, întemeiat, este dat de condițiile mizerale de existență ale populației României; al doilea, decurgând din ideologia marxistă, este dat de credința că societatea capitalistă va fi în curând înlocuită de cea socialistă. Gherea a militat pentru desființarea neoibăgicii. Aceasta însemna desființarea servituitořilor și relațiilor de producție medievale, desființarea legilor speciale, a inalienabilității pământurilor și a legilor agricole. Gherea nu uită însă să atragă atenția asupra faptului că desființarea neoibăgicii “va lecui mizeriile regimului neoibăgist, nu pe ale celui capitalist; pentru acesta din urmă, va veni odată alt regim, care va lecui toate răurile produse de el: e regimul socialist”⁴³.

Ceea ce reprezintă o contradicție a operei lui Gherea este legătura dintre teoria intrării țărilor înapoiate în orbita țărilor capitaliste, critica oligarhiei politice și teoria neoibăgicii. Am afirmat că toate sunt corecte din punct de vedere analitic. De asemenea legătura dintre critica oligarhiei politice și teoria neoibăgicii este logică, neoibăgia fiind un rezultat al acțiunilor oligarhiei politice. Legătura dintre teoria intrării țărilor înapoiate în orbita țărilor capitaliste și critica oligarhiei este cea problematică. Pentru ca legea orbitei să fie validă în practică ar trebui ca într-o

țară înapoiată să avem o elită guvernantă care să fie adepta laissez-faire-ului, care nu intervine în nici un fel în economie și societate. Gherea demonstrează magistral că acest lucru nu se întâmplă. Soluția pe care el o consideră viabilă pentru înlăturarea oligarhiei este una fără nici un efect. Practica demonstrează că o oligarchie poate supraviețui chiar și în cadrul unui sistem politic inclusiv – în sensul că cetățenii au drept de vot – și participativ – în sensul că cetățenii se prezintă în număr suficient la vot pentru ca rezultatul alegerilor să fie validat. Acesta este cercul vicios de care trebuie să ne ocupăm. Autorul este conștient de el dar nu reușește să-l rupă: “reforme economice mai importante poporul muncitor le poate dobândi numai având, ca unealtă de luptă, anumite drepturi politice. Dar atunci ne învățăm într-un cerc vrăjit, din care nu putem ieși; reformele politice rămân literă moartă fără cele economice, iar acestea din urmă nu pot fi căpătate fără cele dintâi. Ieșirea din acest cerc vrăjit e foarte simplă: trebuie de făcut, împreună cu anumite reforme politice, corespunzătoare reforme economice și, mai ales, nu trebuie uitat că cele mai însemnante sunt acestea din urmă”⁴⁴. Cercul vicios tot nu se sparge! Cine ar trebui să facă aceste reforme? Oligarchia politică pe care o descrie atât de bine mai târziu? acesta este probabil aspectul cel mai interesant al personalității lui Gherea, așa cum se desprinde ea din texte sale: recurgerea la soluții facile exact în cazurile care necesită un demers mult mai greu, și de o cu totul altă natură.

6. O precauție necesară

În critica pe care o face oligarhiei politice, Gherea face la un moment dat o precizare, spunând că “viața socială e prea complexă pentru ca răul să poată fi redus la o sigură cauză. În *Neoibăgia* am arătat o cauză mai fundamentală a răului, dar nimeni nu va putea săgădui că regimul politic oligarhic a făcut și el țării acesteia un rău imens. Ba spiritul public exageră chiar atribuind regimului acesta și acelle reale de care numai cu greu poate fi făcut răspunzător. Orice rău s-ar întâmpla în țară, auzi pe toate cărările: «Politica e de vină, domnule, politica ne mănâncă», iar sub politică se înțelege în mod nedeslușit, regimul nostru oligarhic”. Ceea ce face Gherea în acest punct este o încercare de minimizare a propriei sale critici la adresa oligarhiei politice. Avem de a face cu o punere în gardă față de posibila ascensiune a partidului social-democrat care își dorea ajungerea la putere și care ar fi produs cam aceleași rezultate pe care le produceau și acțiunile elitei politice cu care Gherea se arăta nemilos. “În mod nedeslușit” se înțelege că Gherea conștientizează că în probabilitatea destul de

mică în care, într-o bună zi, social-democrații ar obține puterea politică, critica pe care o face el oligarhiei va putea fi folositoră împotriva sa. Observatorul prezent își distrugă un excelent instrument de analiză, speriat fiind de omul politic viitor. Pe de altă parte această tendință inițiată de Gherea în câteva rânduri este continuată și dusă la consecințele ei ultime de posterritatea lui Gherea. Nici unul din autorii de mai târziu care s-au ocupat de opera lui Gherea nu au valorificat această parte a operei sale. De la Lucrețiu Pătrășcanu, trecând prin scrisorile lui Henri Stahl, Gherea este fie demonizat, fie i se preia teoria neoibagie care este apoi dezvoltată. Rațiunile acestei abordări sunt justificate de ideologia pe care o împărtășesc autorii și de poziția pe care aceștia o aveau în cadrul regimului comunist la un moment dat sau altul al existenței acestuia⁴⁵.

Concluzii

Analiza scrisorilor celor doi autori marxiști permite trasarea cătorva concluzii, care nu doresc să se constituie ca date ultime, și cu atât mai puțin ca adevăruri absolute. Analiza pe care am făcut-o ne permite să trasăm aceste concluzii pe mai multe planuri. Vom urmări aceste planuri ținând cont de premisele de la care a pornit analiza.

În planul istoriei ideilor trebuie subliniat faptul că scrisorile lui Gherea și ale lui Șerban Voinea reprezintă o ruptură cu tradiția intelectuală anterioară și chiar cu epoca în care aceștia și-au scris operele. Prin scrisorile lor, prin ideile și teoriile pe care le dezvoltă, cei doi autori sunt printre primii și cei mai importanți autori care schimbă ierarhia ideilor și valorilor în gândirea politică românească. Vlad Georgescu sublinia, în urma analizei ideilor politice românești din perioada 1369 – 1878, că “remarcăm în primul rând însemnatatea cu totul deosebită a subiectelor ținând de politica externă, preeminența lor asupra celor de politică internă, aflate de cele mai multe ori în subordonare cantitativă, valorică și aplicativă, situație nefierescă, pricinuită de avatarsurile statutului de independență pericolită sau de semisuveranitate care a îngăduit statelor mari să influențeze pe lângă relațiile internaționale ale statelor mici și realitatea lor internă; această împrejurare a dat naștere unei preferințe marcante pentru problemele concrete, neglijării celor abstracte, diferențele subiecte având numeroase variante practice dar puține justificări teoretice”⁴⁶. Această tradiție se rupe prin preocupările foarte laborioase ale celor doi autori, preocupări ce sunt circumstanțiate unei metodologii bine articulate, chiar dacă aşa cum am văzut, ea este inadecvată științelor sociale. Preocupările teoretice ale lui Gherea și Voinea sunt legate

în primul rând de probleme concrete ce se cereau a fi soluționate; ele erau dublate de o activitate practică, care lua forma publicării de articole și studii rigurose elaborate, și pe cea a luptei politice, ambele animate de credință în schimbare.

În planul reconceperei istoriei ideilor politice românești, Constantin Dobrogeanu-Gherea și Șerban Voinea trebuie să-și recapete locul pe care îl merită. Iar acest lucru trebuie gândit în afara simpatiilor și ideologiilor politice dominante la un moment dat sau altul. Din acest motiv considerăm că atât concepția lui Zigu Ornea despre istoria ideilor politice – aşezarea curentelor intelectuale pe o axă de la stânga la dreapta, stânga fiind conotată pozitiv iar dreapta negativ – cât și modul în care această axă a fost imaginată după 1989 – prin valorizarea autorilor care aparțin curentelor de dreapta și considerarea unora dintre ei ca făcând parte dintr-o tradiție liberală românească⁴⁷ – trebuie reconstruite. Orice demers de acest tip trebuie însă să țină cont că marxismul celor doi autori nu mai poate fi acceptat nici ca metodologie științifică, și cu atât mai puțin ca ideologie politică.

Considerând că cele două mari teorii ale lui Gherea – teoria intrării țărilor înapoiate în orbita țărilor capitaliste și critica oligarhiei politice – au o mare valoare explicativă și sunt de mare actualitate este de datoria științei politice românești contemporane de a le recupera și de a încerca să rupă cercul vicios lucru pe care Gherea nu l-a reușit, limitat fiind, pe de o parte, de activitatea sa politică, iar pe de altă parte de dogmatismul marxist. Aceste teorii dezvoltate de Gherea, și în special critica oligarhiei politice, arată că statul modern român se naște ca un proiect introdus de un grup restrâns de intelectuali și devine cu totul altceva decât era anunțat în proiectul inițial. Teoria lui Gherea demonstrează că în istoria modernă a României nu se produc rupturi sau schimbări fundamentale, ci mai degrabă avem de a face cu o continuitate. Există o tradiție a guvernării de tip autoritar care degeneră în extremă dreaptă, apoi în extremă stângă și după înlăturarea acesteia din urmă se întoarce la aceleși forme pe care le investigă Gherea în urmă cu mai bine de 100 de ani. Cu alte cuvinte, problemele identificate de Gherea nu și-au găsit încă soluțiile. Perspectiva rămâne deschisă: guvernarea unor elite prădătoare, o societate destrukturată și nevoie găsirii unei soluții din interior. Gherea devenise avocatul convins al capitalismului deoarece în vizionarea sa acesta ar fi înlăturat relele regimului neoibag și ar fi fost mai apoi distrus de venirea socialismului. Astăzi știm că doar capitalismul este dezirabil.

Din acest motiv, prin prezentarea teoriilor liberale și folosirea lor în analiza noastră, dorim să res-

pingem orice tentativă de întoarcere la diverse teorii structuraliste care consideră că înlăturarea sărăciei și înapoierii se poate face prin măsuri izolaționiste, protecționiste în care actorul principal este statul. Aceste probleme lasă deschisă și discuția despre modul în care este predată știința politică și despre rolul ei în România.

Karl Popper susținea că viața este în căutarea unei lumi mai bune și că “un pericol deosebit îl reprezintă credința într-o utopie politică. Lucrul se leagă probabil de faptul că această căutare a unei lumi mai bune este, ca și cercetarea împrejurimilor, unul din instințele vitale cele mai vechi și mai importante. Credem pe bună dreptate că trebuie și se poate să contribuim la îmbunătățirea lumii noastre”⁴⁸.

NOTE

¹ “Sfera Politicii” nr. 118, 2005.

² Șerban VOINEA, *Marxism oligarhic: contribuție la problema dezvoltării capitaliste a României*. În această lucrare Voinea îi neagă lui Zeletin meritul pe care acesta și-l aroga de a fi descoperit că România este o țară capitalistă, adevarat acceptat de toții autorii din epocă și semnalat de Gherea încă din 1886. sunt analizate în detaliu principalele idei ale lui Zeletin, pentru a se demonstra lipsa lor de temeinicie. Sunt analizate teoria “fazelor capitalismului”, cap. II., ceea ce a “circulației mărfurilor”, cap. IV, și mai ales teoria conform căreia oligarhia română, pe măsură ce devine bancocrată preia rolul de factor de progres al României, cap. VII. Sunt evidențiate deosebirile dintre dezvoltarea capitalismului autohton față de cel occidental.

³ Vezi, Constantin DOBROGEANU-GHEREA, “Pentru unii confrăți” în *Opere complete*, vol. I, Editura Politică, București, 1998, p. 366.

⁴ Henri H. Stahl, *Gânditori și curente de istorie socială românească*, Editura Universității din București, 2001, p. 212.

⁵ Constantin DOBROGEANU-GHEREA, “Post-scriptum sau cuvinte uitate” în *Opere complete*, vol. III, p. 481.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Henri H. STAHL, *op. cit.*, p. 194.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, p. 195. Vezi și Șerban VOINEA, *Marxism oligarhic*, unde se afirmă pe baza unor argumente că “pentru a ajunge la formularea acestei legi era necesară existența instituțiilor liberale. Numai din coexistența lor cu elemente înapoiate, se putea deduce pentru viitor o dezvoltare asemănătoare cu privire la introducerea socialismului. Condiția aceasta nu era dată în Rusia.” deci, “nu se va putea aduce dovada precisă a unui împrumut făcut de Gherea literaturii ruse în această privință”, p. 15.

¹⁰ Despre ambiguitatea conceptului de “regim neoibag” vezi Cristian PREDA, *Staul și sirena*, Editura Nemira, București, 1998, pp. 48-52.

¹¹ Constantin DOBROGEANU-GHEREA, *Neoiobăgia*, Editura Librării SOCEC & Comp, București, 1910, p.101.

¹² Constantin DOBROGEANU-GHEREA, “Post-scriptum...” în *Opere complete*, vol. III, p. 498.

¹³ *Ibidem*, p. 499.

¹⁴ *Ibidem*, p. 501.

¹⁵ Vezi Michel FOUCAULT, *Dits et écrits 1980-1988*, Vol. IV, Gallimard, Paris, 1994, pp. 182-195.

¹⁶ Critica la adresa pașoptiștilor este întâlnită în multe din textele lui Gherea ca de exemplu în *Neoiobăgia, Tactica liberală, Ce vor socialiștii români*, §. a. Vezi de asemenea și Cristian PREDA, *op. cit.*, pentru o lectură detaliată a criticii gheriste la adresa pașoptiștilor, pp. 32-37.

¹⁷ Constantin DOBROGEANU-GHEREA, “Răspuns la unele întâmpinări”, în *Opere complete*, vol. II, p. 209.

¹⁸ Constantin DOBROGEANU-GHEREA, “Despre oligarhia română” în *Opere complete* vol V, p. 177.

¹⁹ *Ibidem*, pp. 177-178.

²⁰ Catalaxia este analiza acelor acțiuni care sunt conduse pe baza calculului monetar. Schimbul de piață și calculul monetar sunt inseparabil legate între ele. Vezi L. von MISES, *Human Action*, Fourth Revised Edition, Fox & Wilkes, San Francisco, 1996, p. 234.

²¹ Constantin DOBROGEANU-GHEREA, “Despre oligarhia română”, p. 178.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, p. 179.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, p. 216.

²⁶ *Ibidem*, pp. 180-181.

²⁷ *Ibidem*, p. 216.

²⁸ *Ibidem*, p. 182.

²⁹ *Ibidem*, p. 185.

³⁰ *Ibidem*, p.184.

³¹ *Ibidem*, pp. 185-186.

³² *Ibidem*, pp. 186-188.

³³ *Ibidem*, pp. 188-191.

³⁴ *Ibidem*, p. 192.

³⁵ *Ibidem*, p. 197.

³⁶ *Ibidem*, p. 199.

³⁷ *Ibidem*, p. 220.

³⁸ *Ibidem*, p. 191.

³⁹ *Ibidem*, p. 226.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 227.

⁴¹ *Ibidem*, p. 229.

⁴² Vezi “Ce vor socialiștii români”, în *Opere complete*, pp.115-117.

⁴³ Constantin DOBROGEANU-GHEREA, *Neoiobăgia*, pp. 371-372.

⁴⁴ Constantin DOBROGEANU-GHEREA, “Reformele politice și economice” în *Opere complete*, vol. III, p.275-276.

⁴⁵ Vezi Cristian PREDA, *op. cit.* pp. 91-121 unde se găsesc fișe de lectură și analize ale autorilor postbelici care fac referiri la Gherea.

⁴⁶ Vlad GEORGESCU, *Istoria ideilor politice românești (1369 – 1878)*, Ion Dumitru-Verlag, München, 1987, p. 349.

⁴⁷ Vezi și Cristian PREDA, “Zeletin a fost socialist, nu liberal” în *Modernitatea politică și românismul*, Editura Nemira, București, 1998, pp. 201-235.

⁴⁸ Karl POPPER, *În căutarea unei lumi mai bune*, traducere de Anca Rădulescu, Editura Humanitas, București, 1998, p. 40.

Însemnări marginale la dosarul mediu din *acquis-ul* comunitar

CONSTANTIN STOENESCU

The article analyzes the environment legislation enforcement in Romania, along with a brief review of the history of environment policies in Europe. There is now a common place that the effects of neglecting the environment in favor of an irrational economic development put serious problems. If the European states have start different programs to address this issue, in Romania there is a wide inertial force regarding the environmental matters.

1. Un dosar verde pentru o economie gri

Pe parcursul negocierilor de aderare a României la Uniunea Europeană s-a spus în diverse împrejurări că dosarul de mediu a fost unul dintre cele mai dificile. Principala scuză a negociatorilor români a reprezentat-o, după câte se pare, neputința economiei noastre de a se restructura relativ repede conform criteriilor extrem de dure ce sunt fixate prin diverse reglementări, directive și decizii obligatorii pentru statele membre. Impresia generală a fost aceea că România aderă cu entuziasm la obiectivele Uniunii, dar nu își poate asuma responsabilitatea suportării costurilor atingerii acestor obiective. De aici au rezultat numeroase amânări și decałări după principiul “aderăm astăzi, dar intrăm în joc abia poimâine”. Așa se face că în timp ce la scară europeană dosarul protecției mediului este în plină expansiune în raport cu dimensiunea aplicării prevederilor pe care le conține, noi continuăm să gospodărim o economie care produce un Produs Intern Brut negru, cum zic ecologii, spre deosebire de PIB-ul nu doar mult mai mare, ci și din ce în ce mai verde al statelor occidentale. Simplificând, vom spune că un PIB verde este acela care internalizează și efortul economic al protecției mediului. Mai mult, chiar și după ce dosarul aderării a fost închis și ne aflăm în aşteptarea clauzei de salvagardare, Guvernul de la București a produs emoții Delegației Comisiei Europene, emițând în plină vară un act normativ prin care lasă deschisă posibilitatea firmelor care au cumpărat fabrici de la stat să nu mai facă investiții

de mediu. Pe lângă caracterul vicios pentru mediu al acestui act normativ, conținutul său este în contradicție și cu cerința de a dezvolta un mediu de afaceri concurențial. Indiferent de soarta acestei “ordonanțe toxice”, aşa cum a numit-o presa, această întâmplare trădează în primul rând o mentalitate deloc europeană și comunitară. Preocuparea pentru mediu continuă să nu aibă o bună vizibilitate pentru clasa noastră politică. Drept urmare, deși dosarul pentru mediu a fost negociat până la capăt, există riscul ca reflexele să ne trădeze cel puțin pe termen scurt, până la o presupusă și mult dorită europenizare a politicienilor noștri, și să ne pună descori în situația specific provincială de a da explicații pentru faptul că una semnăm și alta facem.

2. De la ideea dezvoltării durabile la *acquis-ul* comunitar

Spre sfârșitul deceniului al șaselea al secolului trecut au apărut câteva lucrări cu titluri alarmiste precum *Limitele creșterii* sau *Omenirea la răspântie*, unele dintre ele ca rapoarte ale Clubului de la Roma, care denunțau modelul occidental de creștere economică și atrăgeau atenția asupra problemelor grave de mediu care se manifestau deja și afectau calitatea vieții locuitorilor. Guvernele occidentale au reacționat rapid, în condițiile în care presiunea societății civile a fost foarte puternică, astfel încât la începutul deceniului al șaptelea au început să fie adoptate politici sectoriale de protecție a mediului integrate unei noi viziuni asupra dezvoltării economice. Din punct de vedere instituțional și legislativ

a fost parcurs drumul de la un climat legislativ permisiv și ultraconsumatorist, favorabil pentru “creșterea economică”, la o legiferare precaută, integratoare și punitivă, specifică “dezvoltării durabile”. La numai un an după Reuniunea de la Rio din 1992 a șefilor de state și de guverne ai statelor membre ale Organizației Națiunilor Unite, când dezvoltarea durabilă a fost definită drept satisfacere a nevoilor prezentului fără a prejudicia capacitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile nevoi, în *Tratatul asupra Uniunii Europene* se vorbește deja despre relația dintre economie și mediu și despre o politică de mediu unitară, integrată în armonios ansamblul celorlalte politici comunitare. În scopul punerii în practică a dispozițiilor derivate din *Tratatul de la Amsterdam* a fost elaborat “Al cincilea Program de Acțiune al Comunității privind mediul”, subtitratul “Către o dezvoltare durabilă”, pentru perioada 1992-2000. Noutatea pe care a adus-o acest program, comparativ cu alte programe adoptate începând din 1972, a reprezentat-o o nouă abordare a problemelor mediului prin întâmpinarea pe orizontală a tuturor cauzelor de poluare, de la industrie și până la turism, precum și prin armonizarea politicilor sectoriale ale Uniunii în raport cu cerințele protecției mediului. În anul 2001, la Consiliul European de la Göteborg a fost adoptată strategia de dezvoltare durabilă prin care s-a închis cercul economie-societate-mediu. După un an, la Laeken au fost adoptați principali indicatori de mediu, iar la Barcelona a fost adoptat planul de acțiune de promovare a tehnologiilor de mediu. Să nu uităm că principalul obiectiv al strategiei de la Lisabona este transformarea Uniunii Europene, până în anul 2010, în cea mai competitivă economie din lume bazată pe cunoaștere.

Cum se realizează în prezent politica de protecție a mediului la nivelul Uniunii Europene?

La nivel european funcționează Agenția Europeană de Mediu, care are drept scop monitorizarea stării mediului și identificarea tendințelor de evoluție la nivel global. Pe de altă parte, fiecare stat european este obligat să efectueze inspecții de mediu pe baza unor criterii minime obligatorii și să facă publice rezultatele acestora.

Principalul instrument finanțier de implementare a politicilor de mediu îl reprezintă programul LIFE, cu componente Life-Natura, care are ca obiective majore conservarea habitatelor și a speciilor pe cale de dispariție, Life-Mediu, care vizează promovarea unor noi metode și tehnici precum reducerea impactului activităților economice asupra mediului și Life-Terțe state, care susține dezvoltarea capacităților instituționale pentru aplicarea unor po-

litici de protecție a mediului în țări de la Marea Mediterană și Marea Baltică, altele decât țările Europei de est aflate în proces de aderare la UE.

Dintre instrumentele tehnice de aplicare a politicilor de mediu menționăm: sistemul de management și audit al mediului (EMAS), ecoprofitul, ecoeficiența, ecoetichetarea, precum și standardele ISO 14000.

Politicele de mediu țin seama la nivel european de două principii de bază:

– *principiul răspunderii pentru poluarea mediului* (“poluatorul plătește”), prin care se are în vedere penalizarea financiară a persoanelor fizice și juridice care aduc prejudicii mediului. Acest principiu, bine înțis de Garda de mediu, ar trebui să ducă la creșterea preocupării agenților economici pentru investiții în protecția mediului. Din păcate, în România amenzile sunt uneori folosite ca instrument politic în lupta cu adversarul politic, fie el un patron sau un primar. Garda de mediu dispune de o vedere selectivă.

– *principiul precauției* presupune luarea unor măsuri de prevenire a poluării mediului inclusiv prin stoparea unor acțiuni în cazul în care nu dispunem anticipat de o evaluare a riscului.

Aceste două principii specifice politicilor de mediu sunt potențate de principiul subsidiarității care constă în descentralizarea decizională, astfel încât decizia să fie luată la un nivel optim la ierarhie decizionale, acolo unde există maximum de competență, implicare și feed-back. Ca urmare, cel puțin în domeniul protecției mediului autoritățile locale, organizațiile non-guvernamentale și grupurile de experți ar trebui să aibă un cuvânt greu de spus. În acest sens, Convenția de la Aarhus este un bun exemplu de legislație europeană favorabilă subsidiarității.

3. Stop cadru asupra stării de drept

În prezent este operațional “Al șaselea program de Acțiune privind mediul”, intitulat “Mediu 2010 – Viitorul nostru, Opțiunea noastră”, care stabilește patru mari domenii prioritare:

a) Schimbări climatice.

Obiectivul principal este reducerea efectului de seră astfel încât să nu se ajungă la modificări ireversibile ale climei. Cercetatorii apreciază că temperatura Terrei a crescut în secolul trecut cu $0,6^{\circ}\text{C}$ ca urmare a activităților umane ce produc emisii de oxid de carbon (gaze cu efect de seră, în general). În condițiile în care în acest secol vor continua actualele tendințe de dezvoltare economică și urbană pe baza arderii combustibililor fosili și a despăduririlor în vederea ex-

tinderii infrastructurilor economice și a spațiului de locuire, se estimează că temperatura terestră va crește cu cel puțin 1,5°C, ceea ce va determina creșterea nivelului apelor mării și oceanelor de la câțiva centimetri până la aproape un metru. Efectul imediat al acestei încălziri globale este deja resimțit de locitorii planetei: asistăm la o creștere a intensității și a frecvenței manifestărilor meteorologice cu caracter extrem (ploi torențiale diluviene, uragane devastatoare), precum și la o eroziune puternică în zonele de coastă (fenomen sesizabil cu ochiul liber și pe litoralul românesc) și la inundarea acestora. Uniunea Europeană a adoptat diverse reglementări interne, dar se află și în fruntea comunității internaționale, în primul rând a grupului țărilor industrializate, pentru atingerea obiectivului stabilit prin Tratatul de la Kyoto (1997) de reducere a emisiilor gazelor cu efect de seră cu 8% până în intervalul 2008-2012 comparativ cu nivelul de referință din anul 1990. Astfel, la nivelul Uniunii s-a reușit stabilizarea emisiilor în anul 2000 la nivelul anului 1990 și s-a înregistrat, în primii ani ai acestui secol, o tendință de scădere cu puțin peste 2%. Principalele mecanisme de succes sunt două directive: *Directiva privind prevenirea și controlul integrat al poluării* care orientează spre alegerea celei mai bune tehnologii posibile în diversele activități industriale, de transport și din sectorul energetic, precum și *Directiva privind schema de negociere a emisiilor cu efect de seră* prin care se stabilesc principii comerciale de transfer a obligației de reducere a emisiilor de la o țară la alta, ceea ce are drept consecință deplasarea unor capitaluri substanțiale spre țările puțin dezvoltate ale Uniunii. Aceasta li se adaugă din februarie 2004, *Decizia privind monitorizarea la nivel comunitar a emisiilor gazelor ce produc efect de seră*.

b) Natură și biodiversitate

Obiectivele principale sunt stoparea procesului de dispariție a speciilor de plante, păsări și mamifere, conservarea biodiversității la nivelul actual prin protejarea diverselor areale, precum și restaurarea unor sisteme naturale acolo unde acest lucru mai este posibil. Pentru atingerea acestor directive au fost depuse mari eforturi de înnoire legislativă care vizează conservarea habitatelor naturale, protejarea anumitor specii de păsări, a cetaceelor și a delfinilor, limitarea comerțului cu păsări sau animale sălbaticice. Aceste măsuri sunt duilate de participarea statelor europene la diverse convenții internaționale, cum ar fi *Convenția de la Berna privind conservarea florei și faunei sălbaticice și a habitatelor naturale* sau *Convenția de la Bonn privind conservarea speciilor de păsări migratoare*.

O altă acțiune prioritară vizează dezvoltarea durabilă a silviculturii prin monitorizarea ecosistemelor forestiere și acordarea de asistență în scopul conservării pădurilor. De asemenea, s-au făcut pași înainte în direcția coordonării acțiunilor la nivel european în caz de dezastre naturale sau provocate ca urmare a unor accidente tehnologice. Are deja celebritate aşa-numita *Directivă Seveso* privind prevenirea accidentelor majore produse în industrie.

c) Mediul și sănătatea

Se știe că poluarea influențează negativ starea de sănătate. Ca urmare, a fost formulat obiectivul asigurării unei asemenea calități a mediului care să nu influențeze în direcția răului patologic sănătatea populației. Pentru atingerea acestui obiectiv sunt întreprinse acțiuni complexe de monitorizare a factorilor de mediu, inclusiv dezvoltarea unui sistem de evaluare și management al riscului. Acțiuni specifice sunt întreprinse în legătură cu reglementarea transportului produselor chimice astfel încât să se asigure protecția sănătății și a mediului. Concurența din industria chimică a funcționat ca un factor de presiune, dar instituțiile europene au impus măsuri stricte atât de clasificare, ambalare și etichetare a substanțelor periculoase, cât și de limitare sau interzicere a folosirii anumitor substanțe periculoase cu efect cancerigen. De asemenea, statele europene s-au angajat, începând din 2001, să limiteze sau să interzică producția și folosirea a 12 poluanți care se acumulează și persistă în organismele vii. O altă temă controversată o reprezintă folosirea organismelor modificate genetic și a ingredientelor alimentare (aşa-numitele E-uri). Controversa a fost mutată în laboratoare și tinde să capete și un conținut comercial de vreme ce marii producători agricoli și din industria alimentară finanțează cercetările științifice propriu-zise.

O altă componentă a politicilor de mediu o reprezintă prevenirea poluării aerului, apei și a solului. Problema calității aerului este o preocupare a Uniunii Europene încă din anii '70, când s-au luat primele măsuri de reducere a concentrației de dioxid de sulf sau benzen pe fondul creșterii aproape exponențiale a traficului rutier, a transporturilor în general. În anul 2000 a fost adoptat documentul "Aer curat pentru Europa. Către o strategie tematică privind calitatea aerului", prin care au fost stabilite următoarele obiective:

- dezvoltarea cercetărilor științifice privind efectele poluării atmosferice, inclusiv identificarea și inventarierea emisiilor periculoase;
- acomodarea legislației în scopul eficientizării ei;
- dezvoltarea unei strategii integrate care să țină

seama de relațiile cu alte domenii;

- diseminarea publică a informațiilor.

În privința transporturilor este în curs de implementare o strategie care are drept obiective reducerea emisiilor și a consumului de combustibil, precum și promovarea vehiculelor nepoluante. Binecunoscutele norme Euro pentru motoarele cu combustie internă își dovedesc deja eficiența.

O temă obsedantă a instituțiilor europene o reprezintă prevenirea poluării apei. Într-un timp relativ scurt, cu mari eforturi financiare, s-a reușit să se asigure accesul la apă curată pentru mareea majoritate a populației din Uniunea Europeană. De asemenea, au fost construite rețele de alimentare cu apă și de canalizare în mediul rural, iar în din ce în ce mai multe localități funcționează stații de epurare care au adăugat treptei mecanice și treapta biologică. Transformarea Tamisei dintr-un fluviu mort într-unul în care fiindcă iarăși peștii este una dintre performanțele exemplare. Au fost introduse diverse standarde de calitate a apei, de la apă potabilă și până la apele uzate. În prezent este funcțională o strategie de management durabil și global al apelor.

În fine, din anul 2004 a fost pusă în operă o strategie de protecție a solului împotriva poluării și a eroziunii.

d) Managementul resurselor naturale și a deșeurilor

Obiectivele majore corespunzătoare acestui domeniu sunt limitarea folosirii resurselor regenerabile la capacitatea lor de regenerare, creșterea eficienței utilizării resurselor neregenerabile și reducerea deșeurilor. Ca mijloace de acțiune sunt folosite inclusiv pârghii financiare, cum ar fi impozitarea folosirii resurselor, introducerea unor taxe de mediu pentru activitățile poluanțe, reducerea și eliminarea subvențiilor pentru tehnologiile mari consumatoare de resurse.

S-au făcut mari eforturi financiare în privința managementului deșeurilor. Tendința actuală de creștere a cantității de deșeuri produse în statele Uniunii Europene se va menține în continuare în condițiile creșterii consumului, estimându-se o creștere de circa 45 la sută pentru perioada 2000-2020, dar se apreciază că procentul de deșeu din produsul inițial se va reduce la doar 20 la sută. Au fost constatațate trei strategii complementare:

- reducerea și chiar eliminarea producerii deșeurilor la sursă prin îmbunătățirea tehnologiilor de fabricație, promovarea unor produse ecologice și prin folosirea redusă a ambalajelor;
- reciclarea și refolosirea deșeurilor, transformarea deșeurilor în resurse (ambalaje, sticle

PET, bateriile și acumulatorii auto, deșeurile electrice și electronice);

- reducerea poluării generate de depozitarea deșeurilor în gropi de gunoi sau de incinerarea acestora.

De asemenea, lucrurile au ajuns de departe în privința colectării și depozitării deșeurilor specifice, cum ar fi, de exemplu, deșeurile spitalicești sau deșeurile periculoase, între care menționăm substanțele și deșeurile radioactive.

Ca un fapt divers menționăm că România, deși nu este încă membră a Uniunii Europene, “a contribuit”, prin accidentul de la Baia Mare din anul 2000, la grăbirea instituțiilor europene în adoptarea unui document privind operarea în siguranță a activităților miniere. În acest context, întrebarea dacă la viitoarea exploatare auriferă de la Roșia Montană va fi folosită cea mai bună tehnologie disponibilă tinde să devină nu doar una legitimă din perspectiva protecției mediului, ci și una corectă politic.

4. În loc de concluzie, un semnal de alarmă

România a început foarte târziu, abia în martie 2002, negocierile privind *Capitolul 22 – protecția mediului din acquis-ul comunitar*. Această întârziere s-a reflectat într-o inerție crescută a instituțiilor statului la nivel central și local, precum și a mediului economic, în asimilarea practicilor specifice unei politici de protecție a mediului. Cu toate că efortul de armonizare legislativă a anihilat între timp decalajul legislativ, organizațiile nonguvernamentale de mediu își exprimă rezervele față de capacitatea administrativă a autorităților de a acționa conform *acquis-ului comunitar*. Între altele, nu este încă transparentă activitatea de gestionare a Fondului de Mediu, iar efortul de conformare la normele europene de mediu se desfășoară haotic, după principiul “scapă cine poate”. La un seminar organizat de ziarul *Adevărul* s-a anunțat că dintr-un număr total de 716 firme care generează o poluare multiplă, apei sau a solului, doar 13 au obținut până în octombrie 2005 autorizația integrată de mediu pentru a putea intra pe piața europeană. Ce vor face în continuare autoritățile române, dacă luăm în considerație faptul că unele dintre statele recent intrate în Uniunea Europeană au plătit o amendă de 300 000 euro pe zi pentru neconformare? Sau vor fi închise toate aceste întreprinderi poluatoare? Lucrurile sunt cu atât mai complicate cu cât unii agenți economici nu știu nici că instalațiile lor intră sub incidența *Directivei privind Prevenirea și Controlul Integrat al Poluării* și nici că au sansa solicitării unor decalări față de mo-

mentul intrării României în Uniunea Europeană. Această stare de fapt explică motivele pentru care într-un raport realizat de organizația Euractiv, privind îndeplinirea condițiilor de aderare, România a primit pentru capitolul mediu cea mai mică notă comparativ cu celalte capitole, doar 4,6 pe o scară de la 1 la 10, chiar mai puțin decât lupta împotriva corupției, care a fost catalogată cu 4,9 puncte.

BIBLIOGRAFIE

www.europa.eu.int/eco-lex

Raport privind stadiul acceptării și punerii în aplicare a acordurilor multilaterale de mediu în România, realizat de Dana Carmen Marinescu, în cadrul proiectului REREP 1.12 - "Sprijin pentru acceptarea și implementarea Acordurilor Multilaterale de Mediu în Europa de Sud-Est", finanțat de Guvernul Olandei, 2002.

Protecția mediului înconjurător, supervizare Elena Simina Tănărescu și Aurel Ciobanu-Dordea, broșură realizată de Centrul de Resurse Juridice în cadrul proiectului “Campație de informare a funcționarilor publici privind conținutul acquis-ului comunitar”, 2004.

Constantin Stoenescu – “Principiul subsidiarității și dezvoltarea locală” în *Natură și cultură*, nr. 4, 1999.

Constantin Stoenescu – “Ideeza dezvoltării durabile și contextul politic internațional” în *Jubilei Pământul*, nr. 5, 2000.

Dumitru Mihu, Constantin Stoenescu – „Directiva Uniunii Europene privind delegația de mediu”, în *Sfera Politicii*, nr. 110-111, Anul XII, 2004.

Dumitru Mihu, Constantin Stoenescu – “Convenția de la Aarhus și politica formelor fără fond” în *Sfera Politicii*, nr. 115, anul XIII, 2005.

Ziarul Cotidianul nr. 184 (4250) din 5 august 2005
Ziarul Adăvarul nr. 4758 din 20 octombrie 2005

SEMNAL

Adrian Marino

Libertate și cenzura în România.

Începuturi

www.editura-polirom.ro

Anul aparitiei: 2005

Cuprins

- Istoria ideilor • Ideea de libertate • Libertatea religioasă • Exemplul „Europa” • Deschidere spre Apus • Libertatea voinței • Apariția spiritului critic • Biserica și domnia • Presa, cărți apusene și publicații evoluționare • Libertatea tiparului și a presei • Libertatea politico-socială

Descriere

Libertate și cenzura în România. Începuturi, la care regretatul cărturar Adrian Marino a lucrat în ultimii ani de viață, a fost proiectată ca volum de deschidere al unei vaste sinteze menite să urmărească evoluția ideologiei liberale (și a cenzurii, în același timp) de la pătrunderea sa în spațiul românesc și până în contemporaneitate. Pentru prima dată, întreaga literatură pre-pasopistă e citită din perspectiva istoriei ideilor, pentru care autorul și-a revendicat vocația, iar textele cronicarilor moldoveni sau munteni și mai ales ale Școlii Ardelene dezvăluie laturi ignore sau expediate în grabă de o judecată estetică. Adesea contestată de ideologii și regimuri de extremă dreaptă sau stângă, tradiția liberală în România vădește în acest volum rădăcini mai adânci decât lasă în general să se bănuiască lucrările de istorie ori de critică literară. ■

CONSTANTIN STOENESCU - Doctor în filosofie. Lector la Facultatea de Filosofie a Universității București unde predă logică și epistemologie. Este președintele Societății Ecologiste Noua Alianță, organizație nonguvernamentală de mediu.

Eastern Europe, new partner for the management of immigration policies

ANTONIO RICCI

East Enlargement and Immigration

Over the history of the European Union, numerous steps have been taken to increase the foundation of adhering countries: from the first six to nine in 1973, up to the enlargement to twenty-five, which increased the population by approximately one-fifth, creating a market of more than 455 million people. In terms of territory and population size and the socio-economic characteristics of the new countries, this enlargement is not comparable to the four previous ones.

Integration with countries where pro capita income is less than half of the EU average (with fifteen Member States), will increase the difference in the degree of development of the various territories, with an income gap that is three times greater than the current situation. The margin between less developed areas and the Community average is approximately twenty points, but it is estimated that in 2007, with the admission of Romania and Bulgaria, the gap could reach sixty points. The Community needs a new and incisive definition of structural policies to reach a difficult balance between two needs: 1) the maintenance of interventions that promote developmentally delayed areas in the fifteen Member States and 2) the concentration of financial resources (through structural funds and the cohesion fund) in areas that are economically weaker than the new adhering States (Girardi, 2004).

The range of problems to be resolved is significant. The service sectors (financial and commercial) are still underdeveloped in many of the CEEC's, and the public administrations are highly bureaucratic and corrupt. Industry is facing a difficult phase of system restructuring and privatization. In some

countries, agriculture predominates excessively and is absolutely over-represented (the extreme case is Romania, where this sector provides for 45% of jobs against the 4% average for the EU) and is fragmented into a myriad of small farms that use the products they grow for personal consumption in many cases.

With enlargement, the economic and social importance of the agricultural sector will grow significantly within the Union: the agricultural surface area will increase by a little less than a third and, even more importantly, another three million agricultural workers from the new Member States will be added to the current six million laborers in the EU. It is not surprising, therefore, that in the negotiations for the enlargement agriculture was one of the most demanding and complex chapters of the whole process, especially in terms of its effect on the Union's budget.

According to estimates by the European Commission, over the next decade in the CEEC's (excluding Romania and Bulgaria) between 800,000 and 1.7 million workers will leave agriculture (the large majority of whom will be Polish), which will increase unemployment. Only a small part of these workers will immigrate due to the fact that they are older and that immigration will primarily affect more skilled workers.

The EU is involved in orienting the reforms created by candidate and new members to make the legislative framework, administrative structure, and economic and social set-up coherent with a single market, guaranteeing financial resources, coordinating technical assistance initiatives and monitor-

ing the progress and difficulties of candidate countries, with reference to the criteria of Copenhagen.

By meeting the standards set by the Schengen Treaty the new and candidate Member States have modified their immigration laws (in terms of entrance visas, residence permits, controls at the borders and re-admission agreements) in a restrictive sense so that these countries already act as a barrier to uncontrolled immigration flows and are becoming destination countries themselves, with undeniable benefits for Western countries.

It has been a veritable “overturning of the borders” that has caused these countries to adopt control mechanisms at incoming borders to replace the obsolete Soviet emigration control mechanisms. Since the PHARE funds were no longer adequate to support this complex effort at adjustment economically, two ad hoc funds have been created since the end of 2002: the “Schengen Facility” and the “Transition Facility”, which will provide 900 and 380 million euros respectively between 2004 and 2006.

In 2007 – following the likely admission of Bulgaria and Romania – the enlarged EU will have incredibly extensive external frontiers: the Ukraine, Russia, Belarus, Moldova, the Caucasus, the Western Balkans, North Africa, and the Middle East will form the ring of bordering countries. Whereas for now the prospects for EU adhesion only involve the Balkan countries, this ample assortment of new and future partners will make it necessary for the EU to create a systematic cooperation policy, which the former President of the European Commission, Romano Prodi, has succinctly defined as a “good neighborhood” (European Commission, 2003).

The importance of making contacts with Eastern countries to create a more effective immigration policy is evident. Take the Ukraine, for example. Due to the lack of re-admission agreements and repatriation funds, the majority of illegal immigrants not only pass through the Ukraine but they remain in this country, transforming it into an increasingly important immigration pole and even as a crossroads for trade. It is estimated that 60-70% of illegal immigrants in the EU came through the Ukraine and that a large share are illegal Ukrainian workers headed towards the EU and the CEEC's: in the classic scenario the immigrants enter with a tourist visa and then join the hidden economy in the destination country.

Brussels will continue along the road to political, economic and institutional reforms based on a platform of common values that acknowledge the consolidated traditions of the Union (the so-called *acquis communautaire*) and allow for economic integration and political cooperation within a context of common growth without stopping for border controls.

There are plans to go beyond the existing partnership and cooperation agreements with the other Eastern countries (Ukraine, Belarus, Moldova and Russia), since they do not assist with the development of trade relations and communication and transportation systems but rather provide financial and technical-political aid.

The goal, obviously, is to prevent the creation of a new curtain, founded on the strict Schengen rules. Moreover, the aforementioned Report from March 2003 makes it possible to move towards a controlled immigration option, which could satisfy the EU's need for specialized labor. The visa system at the EU borders will be completely liberalized through the signing of re-admission treaties for citizens from third party countries with each bordering country. It should be added, however, that negotiations with Belarus and Russia are not moving forward.

West-migration, infra-regional migration poles and new immigration countries

The wave of flows that began in 1989 were caused by the following factors of attraction and expulsion primarily:

- economic reasons: on one hand the high standards of living and salaries, the extensive demand for work, and opportunities for temporary work and, on the other, the economic crisis and the decrease in consumption;
- political reasons: on one hand, liberal immigration policies (which quickly tightened) and the high levels of social protection and, on the other, the violation of human rights and political uncertainty;
- cultural reasons: on one hand the traditional spirit of the hospitality in some European countries and, on the other, the resurgence of xenophobia and the attitude to migrate.

At the end of 2002, Eastern European immigrants in the EU summed 3.4 million, which is an underestimated figure since we have neither the data for Ireland nor updated information for important

destination countries, such as France, Greece, Luxembourg and Great Britain (Forti; Pittau; Ricci, 2004).

Geographic contiguity has promoted the formation of historic-cultural connections and a tradition of reciprocal exchange. The main destination countries are those with land borders, but there are countries with sea borders as well: in fact, there are almost 2 million Eastern immigrants in Germany (58%), followed by Italy (13%, this percentage doubled in 2002 following the regularization of 400,000 Eastern European immigrants) and Austria (11%). Together these three countries make up more than 80% of the total.

In addition to the consistent repatriation of national minorities, the collapse of the Communist regimes produced an extensive flow of applicants asking for permanent or temporary protection in the 1990's. They were directed primarily towards Western Europe. A large number of these applicants used asylum as an alternative form of immigration following the tightening of admission norms in EU countries.

During the years between 1989-2002, therefore, 2.6 million applications were presented, of which half were made in the first four years, or rather one-third of the total asylum seekers in the world (8 million). More than 1-4 million asylum seekers were from the Balkans, which is 18% of the total global figure, followed by the CEEC's with 770,000 applicants, which is 10% of the global total, and Eastern Europe (400,000, or rather 5%). At the level of the individual countries, the ranking was lead by Yugoslavia with 1.1 million (13.6% of asylum seekers in the world), Romania, with 456,000 (5.7%), Bosnia-Herzegovina, with almost 200,000 (2.5%), the Russian Federation, with 150,000 (2%) and Bulgaria with 140,000 (1.7%).

The transit flows resulted from the impossibility of using the direct, legal route to enter the Western world and, at the same time, by the unwavering desire of the immigrants to reach the West at all costs, as they were no longer sure whether they could stay or return to their own countries. Despite the closed borders, the immigrants chose or were forced to choose the gradual approach to their destinations of choice by stopping in third party countries for periods of varying lengths, sometimes even significantly prolonging their itineraries. It is, obviously, difficult to quantify the number of these immi-

grants, but existing estimates seem to lean towards higher figures.

The connection between transit flows through the CEEC's and human traffickers, who organize illegal transfers and the hidden exploitation of immigrants once they arrive in the destination country, is also worthy of discussion. This trafficking, conducted by international crime organizations, promotes the penetration of foreign mafias in other countries, causes the weakening of national asylum systems, feeds the corruption of officials and law forces, and increases the diffusion of micro-criminality and the violation of human rights, especially the right to asylum. We should also not forget that the costs for fighting this battle are inordinate.

Information on the traffic routes of human beings is incomplete, but beyond the North-African route towards Italy and Spain and the Middle-Eastern route, Eastern Europe is marked by considerable trafficking, with the main land routes running through Russia-the Baltic countries-Poland, the Balkans or the Ukraine-the Czech Republic-Slovakia, Bulgaria-Romania-the Balkans (IOM, 2000).

The trafficking of prostitutes, minors or other weaker persons who are forced by consequences to enter into criminal activities create frequent security problems for the fifteen countries of the EU, often influencing public opinion in a negative manner and provoking fear with regard to the consequences of letting Eastern workers circulate freely.

In the 1990's intense infra-regional flows emerged or re-emerged for ethnic-political reasons or economic reasons (i.e., work). The former group included population shifts determined by the reorganization of borders and the repatriation of minorities abroad, which mostly involved the countries that succeeded the USSR. Amongst them, we should recall the pacific, relatively contained flows produced in 1993 by the dissolution of Czechoslovakia: 20,000 people moved within the Czech Republic and 8,000 within Slovakia over the next six years (Sopemi, 2003).

Infra-regional flows for economic reasons are predominantly temporary, even though we must not forget about the emergence of international flows of autonomous workers from developing countries (small entrepreneurs, especially merchants) and of highly qualified workers from the West (managers

or executives sent by their companies or young people with university degrees seeking their first job). Even in the case of illegal flows of workers the period of stay was limited in close connection with the needs of the labor market.

Finally, to a lesser extent, the CEEC's are encouraging the return of their immigrants, looking upon their repatriation as a strategic resource for the country, or rather a type of investment in accumulated currency and know-how to be used to create new business at home. During the 1990's the Czech Republic, Hungary and Poland consolidated themselves as immigration countries as did Russia and Lithuania (the latter since 1999). Amongst these, the Czech Republic and Russia have registered a positive yet contained balance between incoming flows of Western workers and outgoing flows of national workers. The incidence of foreigners is still very contained and varies between 0.1% in Poland and 2% in the Czech Republic. Nevertheless, in the capitals and in some big cities, the incidence of foreigners is elevated. For example, 10% of residents in Prague are foreign; 5-6% in Budapest; while in Moscow, according to official Russian sources, foreigners have surpassed the one million mark (with a large Asian community) and have found favorable conditions in the growing development of the hidden economy of the Eastern countries.

With regard to origins, these immigrants are divided into four groups:

- former Soviet countries: especially Belarus and Ukraine, which also lead the way in terms of illegal workers; this group, which is already considerable, is destined to increase after the enlargement produces a progressive decline in reciprocal trade and economic relations;
- the CEEC's: primarily Romanians and Bulgarians, followed by the Baltic countries;
- the countries of the EU and highly developed countries in general: mostly managers, executives and entrepreneurs;
- developing countries: even before the 1990's in the Czech Republic and in Poland there were considerable numbers of immigrants from Vietnam; after 1990, the communities from Turkey, Syria, Iran and Iraq increased: for example, they reached 18% in Romania (12,500 in 2000) and 10% in Bulgaria (10,000 in 1999). Often they were small entrepreneurs and merchants.

A very unique type of infra-regional immigration

for economic reasons of a semi-legal nature is what Marek Okolski has defined as "incomplete" immigration, which includes the predominantly hidden, flexible, commuting flows that are created between two bordering countries in order to take full advantage of economic differences with an incredible variety of activities, especially small trade – for example, cigarettes and vodka – and occasional contracted work (Okolski, 1998). These "peripheral" movements stem from the need to survive or they are an alternative source of income for the family of immigrants, who repeatedly spend a few days or weeks in the bordering country until they are spending a considerable portion of the year outside their own country. In general these flows merge with seasonal, illegal labor or small commercial activities, but the economic motivation of the transfer remains hidden behind visas provided for tourism, studying, and family reunion (and when the permits expire they overstay).

Eastern Europe and the number of workers involved in free circulation

The one issue that worries the West most is that the re-conversion processes of the East will feed unsustainable immigration pressures. This fear is a renewal of the climate that existed after the fall of the Berlin Wall, which predicted an invasion from the East that never came: out of approximately 20 million immigrants in the Union, 3.4 million are from Eastern Europe, of which 1.1 million are from the CEEC's. These numbers indicate a considerable but not exorbitant foreign presence.

According to the most precise forecasts made by the main studies on the immigration potential of the CEEC's, there will not be a new danger of invasion, even though numbers from these countries will increase after enlargement. Following an initial moment of pressure, the flows will tend to diminish thanks to the effect of socio-economic convergence, the harmonization of the labor market and the improvement of living standards in the countries in question. In the first phase of EU 25, the flows will not differ greatly from those registered pre-enlargement and will primarily involve Germany, Austria and Italy.

According to estimates by C. Dustmann, there will be 1.1 million permanent immigrants and 2.2 million temporary ones, assuming that only 15% of those who intend to emigrate really carry through with their plan (Dustmann, 2003). In an in-depth

qualitative study conducted along the lines of the Eurobarometer model, which involved 13 Eastern countries (including Romania, Bulgaria and Turkey), H. Krieger concluded that less than 1.0% of the CEEC population is “firmly intentioned” to emigrate, or rather 1.1 million people in five years. This percentage climbs to 4.5% if we include those people who expressed a “general inclination” (Krieger, 2004). In both cases, two-thirds of potential immigrants clearly expressed the temporary nature of their immigration plans.

Nevertheless, restrictions to the free circulation of company workers have been announced, even for the first two years of transition. Subsequently, Member States have the opportunity to maintain norms created at the national level in objection with the Community regulations with regard to the new partners. Some Member States have not excluded the possibility of maintaining this restriction agreement for the next five years: in this scenario, free circulation would coincide with the expected demographic decline of the CEEC's (around 2010) and, consequently, with the substantial reduction of the surplus national work force. However, it does not seem that postponing free circulation will halt migratory pressures from the East, which are expected to be contained. Neither will the simple abolition of legal obstacles act as a stimulus that makes it possible to overcome the individual obstacles to immigration (of an economic, social and cultural nature).

Conclusions - Enlargement to the East: a non-banal event full of prospects

It is said that a United Europe made sense during the period of ideological contrast with the Soviet Bloc and that now, despite the economic advantages, there is less reason for unity in terms of values and that the managing of the Community is too bureaucratic.

If we think back on the past and remember the ruins of W.W. II, we can see that despite the fact that the birth of the unified market was based on pragmatic objectives, it embodied a message full of ideals that put an end to conflict and strengthened the links between Europeans. Intrinsic to this idea of Europe was the free circulation of workers within the framework of a unified labor market that welcomed citizens from each Member State on the basis of equal opportunity.

Immigrants from the East, who have been in a precarious position up to now, can fully enjoy these guarantees as Community citizens, and workers will enjoy the same sense of satisfaction and will feel more European. It should not be forgotten that immigration, even illegal immigration, has allowed the labor market of the various Western countries to reach a healthy level of work mobility, to take full advantage of production potential and to satisfy the needs of some sectors. The cross-border mobility of the European work force is, in fact, two or three times inferior to the needed level; according to the estimates of the European Commission, only 0.1% of the EU population changed residence in 2000, moving to another Community country, compared to the 2.5% annual mobility found in the USA (MKW GMBH, 2001).

In Italy, the first results of the 2002 regularization, which was the largest since 1986 in terms of the number of people involved, have been revealed. With respect to Eastern Europe this regularization anticipated the date of adhesion and forecasted the continuity and increase of flows, so that immigration to the Italian peninsula is and increasingly will become Eastern European just as it was once primarily from the Southern Hemisphere. This unplanned and unassisted immigration is beginning to be appreciated by Italians and, under various forms, it offers support to the countries of origin: money transfers, cultural-professional exchanges, return entrepreneurship, special terms, offers to fellow countrymen and women to search for employment (Caritas-Migrantes, 2004).

It would be a mistake to underestimate how the road to Europe is often burdensome, slow and wearying. It would, however, be even more wrong to not recognize the progress that has been made in less than a half century to unite countries with ancient cultures. It would also be interesting to ask the harshest critics what they would propose as an alternative and what mediations they would take upon themselves in such a complex context.

Reservations of an ideological nature, which make us forget how much these populations suffered as a result of the Marxist regimes, cause us to reflect on the ideal dimension of the enlargement operation, avoiding any possible exploitation. The reference to the Marxist past must not become a pretext for indulging in operations that impede significant investment in solidarity with the new Member States and

the recreation of intermediate entities that embody this principle and verify its implementation at the legislative and practical, governmental level: from political parties to trade unions and from associations and NGO's to all other forms of association. The great values that Europe has promoted over its history are human and social rights and their protection and the balanced distribution of wealth. Enlargement is a non-banal event because it spurs reflections on these values of coexistence on the Old Continent (Biagini, 2004).

BIBLIOGRAPHY

- BIAGINI, Antonello (2004) "Introduzione", in Faccioli Pintozzi, Liliana (Ed.) *Europa il Nuovo Continente*, Roma: RelazioniInternazionali, pp. 7-15.
- CARITAS-MIGRANTES (2004) *Dossier Statistico Immigrazione 2004*, Roma: IDOS.
- DUSTMANN, Christian (2003) *The impact of EU enlargement on migration flows*, London: Home Office.
- EUROPEAN COMMISSION (2003) *Wider Europe-Neighbourhoods: a New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours*, Brussels: European Commission.
- FORTI, Oliviero; PITTAU, Franco; RICCI, Antonio (2004) *Europa: Allargamento a Est e Immigrazione*, Roma: IDOS
- GIRARDI, Ugo (2004) "Le prospettive dell'allargamento e le imprese", in Forti, Oliviero; Pittau, Franco; Ricci, Antonio (Eds) *Europa: Allargamento a Est e Immigrazione*, Roma: IDOS, pp. 51-64.
- INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR MIGRATION (2000) *Migrant trafficking and smuggling in Europe*, Geneva: IOM.
- KRIEGER, Hubert (2004) *Migration trends in an enlarged Europe*, Dublin: European foundation for the improvement of living and working.
- MKW GMBH (2001) *Exploitation and development of the job potential in the cultural sector in the age of digitalisation. Obstacles to mobility for workers in the digital culture in the EU*, Bruxelles: European Commission.
- OKÓLSKI, Marek (1998) "Regional dimensions of international migration in Central and Eastern Europe", in *Genus*, anul LIV, nr. 1-2, pp. 11-36
- SOPEMI (2003) *Trends in International Migration 2004*, Paris: OECD.

ANTONIO RICCI - is currently a Ph.D candidate in "European History: cultural roots and international relations" at the Political Science faculty of "La Sapienza" University in Rome. Staff member and editor of "Dossier Statistico Immigrazione" an outstanding publication focused on the migratory phenomenon in Italy, published by the ONG Caritas. He's co-author of the handbook "Europa. Allargamento a Est e Immigrazione" (IDOS, Rome, 2004) and "Diritti Rifugiati in Europa" (RelazioniInternazionali, Rome, 2005).

SEMNAL

Andre Scrimă

O gândire fără ţărmuri

Editura: Humanitas

Anul apariției: 2005

Traducere de Luminița Munteanu, Anca Manolescu, Miruna și Bogdan Tătaru-Cazaban, Dan Săvinescu

Descriere

Actele coloconului „Une pensee sans riva- ges. Oecumenisme et globalisation”, dedicat lui Andre Scrimă de Colegiul Noua Europa și de Institutul Ludwig Boltzmann, București, 24 ianuarie 2004 (Vlad Ale- xandrescu, Radu Bercea, Michel Chod- kiewicz, Virgil Ciomoș, Michel Dousse, Claude Geffre o.p., Remo Guidieri, Anca Manolescu, Gustave Martelet s.j., Alain Riou o.p., Raimon Panikkar, Horia-Roman Patapievici, Andrei Pleșu, Mgr. Irenaus Totzke, Anca Vasiliu).

Prietenii și apropiații ai lui Andra Scrimă, interlocutori în cercuri publice sau private de studiu, în întâlniri eccluziale ori academice, s-au reunit la Colegiul Noua Europă – un institut de studii avansate din București – în memoria unui om incasabil, pentru care drumul monahal ducea către universalul spiritual, iar rigoarea științifică era nedespărțită de bucuria evenimentelor Du- hului. Teologi, filozofi, orientaliști, istorici ai religiilor și ai ideilor sau antropologi și-au dedicat contribuțiile câte unei „teme Scrimă”, stilului său de gândire, de discurs, de traseu spiritual, ori unei probleme în câmpul căreia se întâlneau cu atitudinea lui hermeneutica. ■

Miopie strategică

JEAN DUFOURCQ

The article is a brief review of nowadays' international relations, regarding terrorism on the one hand and nuclear arsenals on the other. The main idea is that we have to confront with a strategic myopia, responsible for the global war on terrorism, the Iranian problem, etc. Focusing all our strategic capabilities on the new dimensions of international politics and on the EU enlargement policies would be a more appropriate choice, with much more possibilities for response to the world's problems and to the interests of Europe's countries.

Cum să ne recunoaștem în reflecția strategică din zilele noastre¹? Dacă vom conveni că lumea viitorului ne poate provoca îngrijorarea, acest fapt nu e suficient pentru a justifica climatul strategic european actual ce oscilează între două extreme mediocre, inertă autosatisfăcută și imitația (*suivism*) fatalistă. Astfel, în ce mă privește, nu împărtășesc maniera în care sunt abordate actualele provocări teroriste, problema iraniană și în general problemele nucleare; nu mă regăsesc nici în modul de abordare a problemei turce. Așadar, noi privim toate acestea prin grile strategice diferite și încercăm să ne exprimăm “cu adevărat strategic” cu ajutorul câtorva principii de bun simț.

Terorismul de masă. Provocările teroriste prin a căror experiență crudă trecem în această perioadă nu sunt lansate, în mod evident, de o internațională criminală care caută să distrugă actualul monopol de putere al lumii occidentale. Ar fi fost prea ușor și amenințarea ar fi fost deja eradicată dacă ar fi fost constituită dintr-o structură operațională unică având un singur obiectiv de război. Desemnând islamul radical ca un nou nazism verde anti-occidental, pe Ben Laden ca pe șeful său iar Al Qaida ca diabolicul său centru de operațiuni, se comite o gafă psihologică și tactică care ne lipsește de elemente utile de înțelegere. Acum se poate spune fără teamă de reproșuri indignate că afacerea de la 11 septembrie este una americană-saudită și că a servit ca model și ca declanșator al altor dezordini. Prin ocuparea spațiului psiologic lăsat liber prin dispariția amenințării sovietice, aceasta a lovit spiritele și a părut a declanșa un al patrulea război mondial. Totuși, trebuie să luăm distanță față de această analogie facilă; de altfel, dezbaterea americană asupra pertinenței conceptului de

GWOT (global war on terrorism – războiul global împotriva terorismului) dovedește dramatică confuzie care rezultă, în prezent, din această eroare inițială.

De fapt, problema pe care o pune acest terorism umil ce a marcat multe epoci și societăți anterioare nouă este problema Celuilalt și problema alterității ca vector de violență. Străinul, Celălalt, cel care nu găsește sau nu-și mai găsește locul în societățile noastre sfârșește prin a-l revendica, prin a-l cere, iar în lumea globalizată a satului planetar sunt numeroși străini lăsați în afara progresului, prosperității, solidarității; de asemenea, sunt din ce în ce mai numeroși și structurați cei rezervați, cei care se opun la carapacea unică pe care pretinde s-o impună noul colonialism democratic și liberal care face ravagii și ai cărui organizatori sunt unii americani la fel de gentili ca acesta. Gilles Kepel și Olivier Roy ne explică pe coloane lungi articulațiile care există între un Islam radical în căutarea de spații de manifestare (chiar cu prețul revenirii la vechiul califat) și o comunitate flotantă de dezrädcinați, de neasimilați care se constituie și se organizează în hătișul Internetului care îi furnizează dincolo de la motivele politice, de tacticile sale de gherilă și de planul pentru bombele sale artizanale, garanția unei “cauze drepte” recompensate în lumea de apoi.

În fața autorilor anonimi de atentate oarbe, nu merg nici războiul convențional, nici cel special, ci cu totul altceva; pentru a lupta contra extremismului violent, se impune o dublă atitudine politică, pe de-o parte, însănătoșire internă, economică, socială și religioasă în plan național pentru a oferi mai mult spațiu Celuilalt și, pe de altă parte, solidaritate și cooperare judiciară externă fără cusur în plan internațional pentru a-i pune la punct cu fermitate pe cei care refuză

să se integreze în societățile occidentale care i-au permis. Toți încep să fie de acord cu acestea, chiar și Londra, după retractarea sângeroasă de astă vară. Și oricine ghicește că modul american și israelian de luptă antiteroristă nu poate să convină restului lumii occidentale; cu atât mai rău pentru cei care în cadrul Alianței atlantice ar fi vrut să găsească în acest mod o nouă rațiune de a fi a NATO. În 2005, teroriștii nu mai trec granițele iar taberele de antrenament au devenit virtuale; aşadar trebuie pazite societățile noastre și nu frontierele, și cu atât mai rău pentru sistemele noastre de apărare naționale articulate pe mijloace de destinate războaielor care nu mai au loc, în timp ce securitatea cetățenilor occidentali cere astăzi să se depășească cadrul obișnuit, să se iasă *“în afara pistei”* (“hors piste”²). E vorba de a articula lupta forțelor speciale, polițiștilor și judecătorilor, acțiunea hotărâtă a asistenților sociali și de a deștepta sentimentele de solidaritate și de coeziune națională; și cu atât mai rău pentru visătorii de societăți post-naționale și utopiștii lui “toți sunt de treabă”. În ultimă instanță, trebuie să redevenim combativi, rezistenți și stoici pentru a reduce efectele agresiunilor pe care suferă societățile noastre ludice și sătule din cauza acestei pandemii teribile, dar pe deplin suportabile, pe care o reprezintă terorismul “inspirat”. Tsunami, uraganele și cutremururile sunt la fel de ucigașe. Și cu atât mai rău pentru Casandrelle care trag profit din hiperterorism și din ramificațiile sale tentaculare, contribuind în acest fel, din nenorocire, la deruța societăților noastre.

Problema iraniană a oferit foiletonul verii căreia nu începe rostul. Timpul imprecațiilor a revenit și, odată cu el, suspiciunile și amenințările. Totuși fiecare poate observa că anticul Perseu, noul Iran fundamentalist, se confruntă cu o încercuire strategică pe care n-o poate nici ignora, nici să se închidă fără să reacționeze. Forțe ostile peste tot, coaliție occidentală în sud, în Afganistan, la vest în Irak și bază americană în Kuwait; forțe amenințătoare în Israel; slăbiciuni pakistaneze și saudite; impas politic irakian. În plus, cursul bariului care saltă pe un vârf istoric din care al doilea producător mondial de petrol doare să-și securizeze beneficiile. În acest context, cine nu-ar dori garanții de securitate pentru a-și asigura destinul imediat? Nu cumva e datoria unui regim legitim stabilit la urne de a le furniza? În plus, maniera în care au fost încurajate “forțele schimbării” în Georgia, Ucraina, Moldova n-au scăpat Teheranului care poate vrea să se protejeze de o liberalizare intempestivă. Așadar sanctuarizarea Iranului este de actualitate și este legitimă. Rămâne problema dificilă a armamentului nuclear.

Problema nucleară militară continuă să înve-

nineze dezbaterea strategică mondială. TNP și diferențele sale avatars, problema proliferării nucleare, “atingerea adusă păcii și securității internaționale” au fost, după mai bine de 30 de ani, (prost) tratate printr-o optică wilsoniană, impregnată de prejudecăți imperialiste. Faptul că ieri trebuia să se reducă efectele potențial dramatice ale cursei înarmărilor între cele două mari puteri ale războiului rece ținea de aplicarea înțeleptului principiu al economiei de mijloace și a permis stoparea proliferării nucleare galopante pe verticală. Faptul că era judicios de a pune în practică un cadru constrângător de control pentru a evita dezvoltarea de tehnici electronucleare care să mascheze programe militare clandestine se impunea cu evidență, dar rezerva dreptul deținerii armei terorii de către cățiva privilegiați legați prin pactul responsabilității ONU. Faptul că trebuia să fie supravegheata îndeaproape moștenitorii nucleari ai imperiului sovietic era cea mai potrivită cale pentru a evita dispersarea fără limite a cunoștințelor și materialelor sensibile. Toate acestea s-au făcut și s-au facut suficient de bine. Blamabila proliferare nucleară a fost aproape descurajată³ și doar trei țări, din motive strategice explicite și implicit recunoscute ca atare, au realizat sisteme nucleare centrale pe care le-au sanctuarizat. Așadar, contrar vulgatei în vigoare, proliferarea nucleară nu mocnește; dimpotrivă, a regresat. Totuși, au mai rămas cățiva maeștri cântăreți incontestabili care caută să-și valorifice mai bine presupusele lor active nucleare clandestine pentru a trage din ele cel mai bun profit; iar până în prezent, în acest domeniu, Libia s-a arătat mai avizată decât Coreea de Nord. Pe lângă arsenalele occidentale, câteva state au optat pentru posturi mai inteligente: China, al cărui arsenal este minimal, și Japonia, a cărei postură prenucleară este inovatoare; două excelente raporturi preț/calitate la care se poate medita și pe care conducătorii iranieni și mulți alții le pot analiza în detaliu.

Însă în spatele dezbatelii asupra chestiunii nucleare iraniene se profilează probleme mult mai spinoase, aceea a multipolarității, aceea a reformei Consiliului de Securitate al ONU, acea a guvernării mondiale. Fără pretenția de a le rezolva și fără a urla că lupii și a denunța apocalipsa ce va să vină, să remarcăm, cu înțelegere, că precum Rusia și Turcia, Persia este una din puterile tutelare ale unui Caucaz și ale unei Asii Centrale în căutare unui nou echilibru strategic, ca urmare a cutremurelor căderii lumii sovietice și crizelor petrolierului. Spre deosebire de inconsistentul Irak de astăzi, Iranul dispune de o inerție și de o pondere strategică care nu datorează nimic petrolierului și care se bazează pe o existență și o cultură milenare. Să reflectăm la securitatea Iranului înainte de a vrea s-o

schimbăm și să nu creăm cu orice preț un impas inutil care ar întârziu înțelegerea lumii secolului 21, ai căruia poli sunt în plină reconfigurare.

Frontierele Europei. Aventura nefericită a tratatului constituțional european, semnat în toamna anului 2004 la Roma de cei 25 de șefi de stat și de guvern ai Uniunii Europene și respins în mai 2005 de câteva milioane de francezi și olandezi, a relevat îngrijorarea popoarelor din Europa. Dincolo de problemele interne, problematica frontierelor Europei a atârnat greu și, în spatele ei, chestiunea turcă a cristalizat neliniștile. În realitate, dezbaterea tehnocratică asupra ecuației aprofundarea/extinderea Uniunii a mascat, cu grijă, chestiunea frontierelor. Cu toate acestea, o întrebare obsedăză popoarele și iarăși este vorba de problema alterității. Celălalt nu este dușmanul meu? În Europa, vecinul a fost de-a lungul secolelor amenințarea imediată. Or, împingând frontierele spre Est, Uniunea Europeană integrează în cadrul ei pe acei alții care îi seamănă, pe acei alții pe care îi cunoaște, și prin urmare totul are loc în mod firesc și în condiții bune. Cu Turcia problema se pune altfel; Ankara nu este Bizanțul, nici chiar Constantinopolul, iar rădăcinile comune nu mai sunt perceptibile; fără îndoială, aici se oprește permeabilitatea societăților europene. Ignorarea acestui fapt va avea un preț greu de plătit. Adevărata problemă este de fapt cea a Estului Europei. Nici o țară nu vrea să fie "Estul Vestului", nu numai România, dar nici Turcia sau Georgia și nici chiar Azerbaidjanul. Iar dacă lumea slavă (Ucraina și Rusia) și-ar găsi locul aici, aceasta s-ar putea face exclusând lumea turcofonă. Ce-i de făcut? În fapt, în punctul în care am ajuns, sunt posibile mai multe tipuri de Uniune și fiecare are propriile merite.

Orice s-ar spune, integrarea Turciei nu aduce Uniunii nici un avantaj strategic identificat; dimpotrivă, aduce probleme dificile, precum problema kurdă în Mesopotamia și armeană în Caucazul de Sud. Iar dacă acestea nu sunt suficiente pentru a respinge Turcia la marginea Uniunii, atunci e logic ca Uniunea să fie deschisă Ucrainei și Moldovei și să le integreze. Procedând astfel, cum să fie refuzată Georgia și vecinii săi caucaziensi? Apoi, cum se vor aranja relațiile cu Rusia, încercuită de Uniune, dacă nu încercând o formă de integrare diferențiată a lumii ruse? Cum să tratezi, în aceste circumstanțe, revendicările inevitabile și legitime ale vecinilor apropiati magrebieni? Se vede bine că Uniunea care va integra Turcia are un drum lung de parcurs, care nu este în mod necesar impracticabil, dar este un drum semănat cu obstacole de depășit. Pariem că aceste nuclee dure subregionale vor fi atunci utile pentru a consolida o structură atât de slăbită; astfel funcționează biologia strategică

conform căreia atunci când o celulă se dezvoltă exagerat aceasta trebuie să se reconfigureze în jurul celulelor mai mici și mai bine corelate. O super-Uniune în 6 pentru un nou început?

A rămâne la cele 25 state actuale și la statele Balcanilor de Vest, când cele din urmă vor putea să se alăture primelor, este un alt tip de Uniune, mai apropiată de ideea părinților fondatori, mai înclinați spre spiritul de familie decât spre spiritul de club care caracterizează Uniunea extinsă descrisă mai sus. Această formulă poate să se cristalizeze destul de repede și permite, într-un deceniu, stabilirea unui punct de echilibru și de referință în Europa continentală. Un astfel de ansamblu ar fi capabil să patroneze alte ansambluri subregionale în *mările* continentului european, în jurul Magrebului, în jurul Turciei și Caucazului de Sud, în direcția Asiei Centrale... În realitate, problema frontierelor Europei nu este o problemă tehnică și funcțională, legată de economia de piață, de globalizare, ci este o problemă geopolitică, iar pe continentul european nu se poate evada neependent din istorie și din geografie. Să vorbim de frontierele Europei și să alegem cu seninătate formula care convine popoarelor Europei și, în primul rând, Europei continentale.

Să reluăm firul unei viziuni înțelepte, să încercăm să fim clarvăzători și să ne păstrăm sângele rece, chiar în vremuri vitrege, pentru a răspunde problemelor lumii și intereselor țărilor Europei.

10 decembrie 2005

(Traducere de G. Ciașcăi)

NOTE

¹ Această reflexie o dezvoltă pe cea apărută la Paris, în ultimul număr din decembrie 2005 al revistei *Défense nationale* sub titlul "Alteritatea ca factor strategic".

² "La guerre hors piste", Jean Dufourcq, în revista "AGIR" no. 18, iunie 2004

³ "La prolifération en questions" de Jean Dufourcq, în "NDC/RP" no. 10 iunie 2004

Transformarea NATO și evoluția Parteneriatul Euro-Atlantic

LOREDANA ENĂCHESCU

The ending of the Cold War was a significant moment for the North Atlantic Alliance, as it marked the departure point for NATO's transformation. The Alliance has had to evolve and transform itself in accordance with the dynamics of the security environment. Building partnerships was part of its evolving process into the last decade of the '90s and beginning of the new century. Moving towards "new members, new missions, new capabilities and new partnerships", the Euro-Atlantic Partnership itself had to go along with the overall transformation process.

Stadiul actual al transformării Alianței

NATO a evoluat, începând cu 1990, spre o formă din ce în ce mai complexă, pentru a corespunde noii structuri de securitate internațională, în care riscurile s-au diversificat ca substanță și arie din care provin.

Mediul de securitate fluid, complex și volatil, a cărui dinamică a risurilor se manifestă pe diferite paliere (militar, politic, economic, social, cultural), a influențat procesul de transformare în care Alianța a intrat odată cu debutul anilor 1990.

Complexitatea și dinamica mediului de securitate internațional au imprimat un ritm de dezvoltare rapid al Alianței Nord Atlantice. Astfel, NATO și-a largit sfera de interes, îmbogățindu-și agenda cu problematici din ce în ce mai variate ca substanță și acoperire geografică. Adaptarea Alianței Nord Atlantice la noul mediu s-a făcut prin redefinirea misiunilor și obiectivelor sale, modificarea ariei geografice a teritoriului aliat, precum și prin proiectarea stabilității dincolo de aria euro-atlantică propriu-zisă.

Astfel, Alianța a trecut printr-un proces complex de transformare, determinat de riscurile cărora trebuie să le facă față și care s-a reflectat în modificarea structurii sale (număr de membri, modalitate de organizare) și a tipului de răspuns pe care trebuie să-l genereze.

Acest din urmă fapt s-a manifestat printr-o abordare extensivă a securității, Alianța contribuind la procese de construcție instituțională, asistență în domeniul apărării, pregătirea forțelor pentru a deveni interoperabile, schimbul de experiență în domeniul doctrinei și conceptelor militare etc.

De asemenea, procesul transformării a determinat o rearanjare a priorităților Alianței, care au variat

în funcție de gradul de risc al amenințărilor la adresa securității statelor membre NATO.

După terminarea Războiului Rece principala sursă de instabilitate a fost reprezentată de conflictele inter-etnice, religioase, naționaliste, generate de fragmentările intra-statale care au avut loc imediat după prăbușirea comunismului în Europa Centrală și de Est, spațiul fostei Iugoslavii reprezentând un focar de risc deosebit de ridicat.

În perioada respectivă, prioritățile Alianței erau focalizate asupra stabilizării regiunii Balcanilor pentru evitarea propagării sursei de risc și spre statele învecinate, statele membre NATO alocând o mare parte din resurse pentru zona Europei Centrale și de Est.

După atacurile teroriste de la 11 septembrie 2001 și odată cu invocarea articolului V al Tratatului Nord Atlantic, pentru prima dată, de către statele aliate, prioritățile (geografice și funcționale) ale NATO s-au rearanjat, pe primul loc situându-se amenințările de natură teroristă, propagarea armelor de distrugere în masă, amenințările de natură asimetrică, în general.

Transformarea Alianței a presupus identificarea acestor priorități și mijloace de acțiune care să o mențină relevantă în noul context de securitate internațional. Însă, vulnerabilitatea, nesiguranța, complexitatea și ambiguitatea generată de amenințările asimetrice fac mai dificilă identificarea mecanismelor potrivite de reacție. Provocările la adresa securității spațiului aliat s-au intensificat pe măsură ce riscurile au început să cunoască o delocalizare accentuată. Mediul de securitate s-a transformat, trecând de la un sistem bipolar la unul în care polii de putere sunt mai greu de identificat, iar amenințările sunt mai difuze.

În prezent risurile sunt generate de atacuri teroriste, dezvoltarea și proliferarea armelor de distrugere în masă, dublate de pericolul ca acestea să ajungă în posesia unor regimuri politice nedemocratice sau a unor entități ale crimei organizate sau celule teroriste, existența unor regimuri nedemocratice sau cu o structură instituțională fragilă, fluxuri masive de refugiați, dezechilibre ecologice sau catastrofe naturale majore (secete, inundații, furtuni, incendii, cutremure, accidente nucleare etc), inseguranță economică, conflicte etnice regionale sau locale, perpetuarea stărilor de conflict - în anumite zone sau regiuni neguvernabile-, care se află în afara controlului național, de către grupări criminale cu interes de natură pecuniară.

Combaterea unor astfel de riscuri, slab definite, difuze și cu un potențial de distrugere masiv, antrenează strategii și politici militare sau ne-militare din ce în ce mai complexe. La aceasta contribuie divergența de interese, percepția diferită asupra strategiilor și procedurilor de urmat având în vedere faptul că interesele actorilor implicați nu converg întotdeauna.

Din această perspectivă, transformarea privește potențialul militar și tehnologic de combatere a amenințărilor, alocarea resurselor pentru domeniul apărării, modalitățile și mecanismele prin care se poate recurge la mijloace militare în detrimentul celor de natură politică sau socio-economica.

În cadrul Alianței acest proces este dependent de prioritățile de politică internă ale aliaților europeni și nord americanii, la care se adaugă diferențele în percepția risurilor, mijloacelor și procedurilor de contracarare a acestora, elemente care influențează direct proiectarea unei abordări vizionare a misiunilor și procesului de transformare a Alianței.

Una din direcțiile de transformare urmărite a fost largirea spațiului de acțiune al Alianței spre zone din ce în ce mai îndepărtate, acolo de unde risurile se propagă. Alianța a început să se angajeze, gradual, în regiuni cu o structură neomogenă din punct de vedere al dezvoltării politico-economice și sociale. Alianța a trecut de la operațiuni cu caracter strict militar spre operațiuni de gestionare a crizelor, prevenirea conflictelor, operațiuni în sprijinul păcii, răspuns la dezastre, urgențe civile, sprijin umanitar, asistență în domeniul construcției instituționale etc. Diversificarea risurilor și extinderea ariei operațiunilor au imprimat o trecere de la soluționări bazate exclusiv pe mijloace militare spre cele cu componente socio-economice, acționând alături de organizații internaționale cu competențe specifice în aceste domenii. Alianța și-a dezvoltat, în acest fel, un rol în care caracteristica militară predominantă a fost complementată de elemente ne-militare, precum protecția unor infrastructuri

civile, asistență oferită altor organisme internaționale în vederea sprijinirii activităților acestora în teatre de operații în care acționează concomitant etc.

Evoluția mediului de securitate în anii 1990 au demonstrat că stabilitatea și pacea în zona euro-atlantică nu pot fi realizate doar prin acțiuni ale statelor membre, dialogul pe aceste probleme trebuind să fie extins și către alte state interesante, situate în imediata vecinătate a teritoriului Alianței. În acest fel, au fost dezvoltate parteneriate ale NATO cu statele din zonele de interes pentru Alianță (fostul spațiu sovietic sau zona mediteraneană), astfel încât prin cooperare și dialog în domeniul apărării și securității să fie create premisele pentru un spațiu de stabilitate și pace.

În acest format accentul s-a pus pe programe de reforme direcționate către acele state care doresc să facă parte din sistemul de securitate euro-atlantică și care doresc să-și reformeze sistemul de apărare cu sprijinul Alianței în vederea dobândirii capacitaților necesare pentru a face față noilor amenințări. De asemenea, abordarea extensivă a securității de către NATO explică și importanța deosebită acordată de aceasta democratizării, transparenței, dezvoltării principiilor statului de drept.

NATO nu și-a încheiat procesul de transformare început în anii 1990, ci continuă se adaptează noului mediu de securitate prin dialog politic, desfășurarea de operațiuni, construcția de parteneriate.

Dezvoltările din anii '90 demonstrează că Alianța percepe într-un mod mult mai complex mediul de securitate. Astfel se explică și crearea, aprofundarea și extinderea rețelei sale parteneriate, procesul transformării NATO manifestându-se și pe această dimensiune. Evoluția Parteneriatului Euro-Atlantic, asupra căruia lucrarea de față se va apela în mod deosebit, dovedește faptul că schimbările mediului de securitate, ale priorităților Alianței s-au reflectat și asupra acestuia.

Parteneriatului Euro-Atlantic – adaptare și transformare

Evoluția relațiilor de cooperare ale Alianței cu statele partenere după 1990 a cunoscut o dinamică rapidă. Cooperarea a evoluat pe două dimensiuni importante, una de natură politică, întruchipată începând cu 1997 (Sintra) în Consiliul Parteneriatului Euro-Atlantic¹ (Euro-Atlantic Partnership Council EAPC), și una bazată pe cooperări specifice între NATO și statele partenere interesante concretizată în Parteneriatul pentru Pace² (Partnership for Peace - PfP), creat în 1994 (Bruxelles). Cele două formate, cu funcții distincte dar complementare, au fost rationalizate prin deciziile Summit-ului de la Praga (2002), cele două componente fiind reunite sub conceptul de Parteneriat Euro-Atlantic.

Dialogul politic și consultările cu statele partenere au evoluat în funcție de schimbările mediului de securitate și de componența EAPC. În prezent, numărul aliaților (26) îl depășește pe cel al partenerilor (20, cuprinzând țări din Europa, Caucaz și Asia Centrală³), însă substanța dialogului și problemele cu care se confruntă statele partenere rămase, după aderarea recentului val de 7 parteneri la Alianță (martie 2004), sunt în continuare relevante. Parteneriatul Euro-Atlantic a facilitat, prin consultări și dialog politic cu statele partenere, declanșarea reformei la nivel intern pentru construirea unor sisteme de apărare și securitate care să poată face față noilor amenințări la adresa securității și participarea la operațiuni de pace comune aliați-parteneri.

Principiile de la care se pornește sunt incluzarea tuturor și auto-diferențierea⁴, pentru ca dialogul politic să fie bazat pe specificitatea statelor partenere și să fie relevant pentru acestea.

Cooperarea practică a fost realizată prin Parteneriatul pentru Pace, care reprezintă un cadru de cooperare militară între statele aliate și cele partenere ale NATO.

Scopul Parteneriatului pentru Pace este de a sprijini crearea de instituții de apărare moderne, democratice și eficace, precum și de a îmbunătăți capacitatea țărilor membre NATO și partenere de a acționa împreună în operațiuni comune pentru diminuarea riscurilor la adresa securității și consolidarea păcii și stabilității internaționale. Avantajul principal al PfP constă în crearea unui fundament pentru cooperare practică în funcție de necesitățile fiecărui partener.

Având în vedere istoria Parteneriatului Euro-Atlantic, modul în care s-a adaptat transformările prin care Alianța a trecut - extindere, noi riscuri, absorbția unor state variate ca interese și capacitate -, acesta și-a dovedit utilitatea prin antrenarea aliaților și partenerilor într-un exercițiu comun de sporire a încrederii și abilităților de reacție cu semnificații deosebite în plan politic și de securitate.

Prin dialog politic și cooperare practică s-a reușit cultivarea unui *spirit de cooperare* și deschidere spre noi dimensiuni ale securității și stabilității, crearea unor noi canale de comunicare și transparență în domeniul apărării, partenerii acționând pentru un scop comun – combaterea amenințărilor de securitate prin construirea capacitaților de apărare necesare cu sprijin și asistență aliată –, dar și pentru a contribui activ la securitatea ariei geografice din care fac parte.

Programele comune din cadrul Parteneriatului au contribuit la extinderea ariei de securitate și stabilitate prin crearea unor baze conceptuale comune, instituții și mecanisme de lucru transparente, stabilirea unor standarde în domeniul militar în ceea ce privește

planificarea bugetelor apărării, precum și încurajarea controlului democratic al forțelor, dezvoltarea unor forțe capabile să fie interoperabile în teatrul de operații, prin participarea alături de aliați în operațiuni comune.

Astfel, evoluția Alianței a avut efecte directe asupra parteneriatului, acesta reușind să se adapteze transformărilor funcționale și geografice ale Alianței menținându-și relevanța în diferitele etape prin care NATO a trecut. Prioritățile Alianței și interesele particulare ale partenerilor au fost echilibrate de-a lungul timpului pentru a corespunde intereselor și componenței sale, dialogul politic și instrumentele practice de cooperare luând forma cerințelor de securitate și stabilitate de la timpul respectiv.

În vederea menținerii Parteneriatului conectat la modificările mediului de securitate și a abilităților partenerilor de a evoluă în același timp cu statele membre, instrumentele de cooperare ale acestuia au fost flexibile, astfel încât să se potrivească grupului divers de state partenere.

Dacă, începând din 1994 până în 2004, Parteneriatul a reprezentat un mecanism care servea celor interesați în mai buna pregătire în procesul de aderare la NATO, după momentul recentei extinderi din 2004, Parteneriatul a trecut într-o etapă nouă, în care flexibilitatea mecanismului, puterea sa de autogenerare și conectare la cerințele mediului de securitate au devenit primordiale pentru viitoarea sa supraviețuire. În acest sens, au fost lansate noi instrumente practice pentru a menține treaz interesul partenerilor în acest mecanism de cooperare și dialog.

Parteneriatul s-a dovedit generator de *stabilitate* prin acțiunile comune la care statele aliate și partenere au participat sub egida sa. Implicarea partenerilor în acțiuni de sporire a încrederii și interdependențelor între aceștia, participarea acestora la operații comune în zonele de interes ale Alianței (Balcanii de vest, Marea Mediterană, Afganistan etc.), promovarea mijloacelor pașnice de soluționare a conflictelor și păstrarea deschisă a canalelor de dialog au contribuit la stabilitatea și securitatea zonei euro-atlantice.

Parteneriatul a avut un rol major în derularea și oferirea de asistență necesară statelor interesate în procesele de *reformă* internă, cu accent asupra sectorului de apărare. Crearea unor instituții moderne, a unor forțe armate care să fie interoperabile cu cele aliate a presupus și presupune în continuare procese de transformare și reformă internă. Instrumentele de interoperabilitate în domeniul apărării au reprezentat modalități de identificare a ariilor prioritare de reformă, a măsurilor de urmărit, constituindu-se într-un cadru propriu pentru obținerea asistenței necesare în acest sens. Împărtășirea experiențelor în domeniul de interes comun,

transparența în planificarea apărării, asistența în educație și formarea profesională vor reprezenta arii de acțiune comună și în viitor.

Parteneriatul a reprezentat unul dintre cele mai de succes instrumente și cele mai longevive instrumente de *cooperare* după terminarea Războiului Rece, contribuind la dezvoltarea unei logici a cooperării în detrimentul intereselor competitive.

Înțelegerea acțiunilor Alianței, a scopurilor și misiunilor sale de către state, care în cea mai mare parte făcuseră parte timp de decenii din blocul sovietic, a putut fi posibilă prin deschiderea NATO către aceste state, plecând de la identificarea scopurilor comune și a acțiunilor precise în îndeplinirea acestora. Din această perspectivă, Parteneriatul a reprezentat un mecanism de consolidare a *încrederii* prin constituirea unei comunități de valori și principii în scopul diminuării riscurilor de securitate.

Prin mecanismele de cooperare, schimb de experiență, asistență în domeniul reformelor, Parteneriatul a reprezentat, pentru o bună perioadă de timp, un pas premergător aderării la Alianță. Acest fapt a contribuit la procesul de *extindere a NATO* cu 10 noi state (1999, 2004). Din acest punct de vedere, Parteneriatul a antrenat statele interesate într-un exercițiu de autoevaluare, stabilire de standarde precise pentru forțele armate, intrarea într-un proces bidirectional al împărtășirii riscurilor și oportunităților.

Un alt rezultat al Parteneriatului a fost menținerea sa în același ritm de evoluție cu prioritățile NATO, cu amenințările cărora aliați și parteneri deopotrivă trebuie să le facă față, chiar dacă din punct de vedere structural Parteneriatul a suferit modificări semnificative.

Caracteristici ale Parteneriatului și modalități specifice de adaptare a acestuia la transformările Alianței

Ca orișice formă de cooperare, Parteneriatul Euro-Atlantic dezvoltă un echilibru între interesele naționale ale statelor participante, care în cazul relației NATO-parteneri produce efecte asupra domeniului securității și apărării.

În primul rând, această cooperare s-a caracterizat prin *flexibilitate și diversificarea* instrumentelor de parteneriat. Acestea s-au dezvoltat astfel încât să răspundă nevoilor individuale ale partenerilor interesați, lăsând libertatea ca fiecare să aleagă tipul de instrument de cooperare în funcție de gradul de intensitate al relației cu Alianța și de domeniile de care sunt interesați.

În al doilea rând, s-au intensificat *legăturile bilaterale*, fie între NATO și o anumită țară parteneră fie între o țară aliată și una parteneră, pentru atingerea obiec-

tivelor comune ale parteneriatului, mai ușor de gestionat având în vedere specificitatea fiecărui partener.

În al treilea rând, *gradul de intensitate al cooperării variază*, depinzând de obiectivele și interesele naționale ale fiecărui stat implicat; suntem martorii unei cooperări intensificate cu scopuri precise de menținere a interoperabilității, pregătirii forțelor la standarde ridicate, crearea de structuri armate moderne, dar și ai unei cooperări minimale.

În al patrulea rând, *ariile de interes s-au multiplicat, gradul de complexitate al acțiunilor Parteneriatului crescând*. Accentul este pus asupra: controlului armamentelor, dezarmare, neproliferare, apărarea anti-aeriană, cooperarea și gestionarea armamentelor, gestionarea spațiului aerian, controlul și protecția frontierelor, consultare, comandă și control, provocările societății moderne, planificarea urgențelor civile, gestionarea crizelor, controlul democratic al forțelor armate și al structurilor de apărare, economia apărării, educație, formare și reconversie militară, diplomație publică, traficul de persoane, răspunsul la amenințarea terorismului, cooperare științifică.

În al cincilea rând, participarea la *operații și reforma sectorului de apărare* s-au conturat ca două arii majore de cooperare.

Pentru a se menține în același ritm de evoluție cu cel al Alianței, în cadrul Parteneriatului au fost dezvoltate o serie de *instrumente specifice de cooperare*. Dintre acestea, la Summit-ul de la Praga (2002) a fost lansat Planul de Acțiune Individual al Parteneriatului (Individual Partnership Action Plan – IPAP), care oferă o orientare generală a intereselor partenerilor, precum și preferințele și prioritățile considerate necesare pentru modernizare, interoperabilitate, transparență. De asemenea, un instrument similar, însă diferit ca scop⁵, care oferă un cadru general politic și de apărare cursului transformării interne și atingerii standardelor de interoperabilitate îl constituie Planul de Acțiune pentru Aderare (Membership Action Plan – MAP).

Apoi, un alt instrument vital pentru reforma în domeniul apărării și al mecanismelor de dobândire a unor forțe armate care să fie compatibile cu gestionarea amenințărilor prezente de securitate, al atingerii unui grad ridicat de interoperabilitate cu trupele aliate îl reprezintă Programul de Planificare și Analiză a Apărării (Planning and Assessment Review Programme – PARP) în care sunt implicate 16 state partenere.

Un alt domeniu specific pentru care au fost create o serie de instrumente este cel al formării și pregătirii forțelor armate. Din acest punct de vedere sunt relevante instrumentele precum Programul de Ameliorare a Pregătirii și Educației (Training and

Education Enhancement Programme – TEEP), Planul de Acțiune al Parteneriatului pentru edificarea instituțiilor de apărare (Partnership Action Plan for Defence Institution Building - PAP DIB) al căror scop principal este interoperabilitatea acțiunilor și valorilor la nivelul capitalului uman angajat în cadrul forțelor armate.

Tuturor acestor mecanisme li se adaugă proiecte specifice în domeniile de interes pentru părți, dintre care cel mai important este combaterea terorismului, domeniu în care există și un Plan de Acțiune împotriva combaterii Terorismului (Partnership Action Plan against Terrorism – PAPT).

Apoi, nu în ultimul rând, dezvoltarea proiectelor de tip trust-fund, constituite din donații financiare ale națiunilor, reprezintă un mecanism prin care țările partenere sunt sprijinite să distrugă armamente și muniții nefolosite, dar care se pot transforma într-un pericol pentru populația civilă. Aceste fonduri reprezintă eforturi financiare, umane și de organizare semnificative cu impact pozitiv direct asupra populației civile din țările partenere. Diversificarea domeniilor pentru care acest tip de fonduri pot fi create a determinat o extindere cantitativă și calitativă a acestora în beneficiul partenerilor.

Având în vedere doar cele câteva instrumente de cooperare amintite sintetic, se poate observa faptul că Parteneriatul Euro-Atlantic s-a diversificat și adaptat mediului de securitate prin dialog și cooperare practică între aliați și parteneri, pentru a răspunde cerințelor secolului XXI.

Perspectivele Parteneriatului Euro-Atlantic

Parteneriatul va continua să joace un rol important în cooperarea și abordarea comună a securității și stabilității regionale a statelor aliate și partenere din spațiul euro-atlantic. Accentul va fi pus în continuare pe reforma apărării, intensificarea dialogului politic și interoperabilitatea forțelor, dar și pe întărirea capacitații partenerilor de a sprijini misiunile NATO și eforturile Alianței de combatere a terorismului și a noilor amenințări la adresa securității.

PfP a contribuit la progresul semnificativ al stabilizării zonelor de conflict din spațiul Europei Centrale și de Sud-Est, apărute imediat după terminarea Războiului Rece, și va continua să proiecteze în continuare securitate, valori și principii democratice spre zone mai îndepărtate ale ariei euro-atlantice prin acțiuni comune de promovare a valorilor și principiilor incorporate în Parteneriatul Euro-Atlantic.

Continuarea cooperării prin intermediul acestui mecanism rezidă în menținerea relevanței sale pentru statele EAPC prin realizarea unui echilibru între inter-

resele naționale pe termen scurt și obiectivele Alianței pe termen lung.

Misiunile Parteneriatului Euro-Atlantic și ale Alianței în sine pot fi îndeplinite prin continuarea implementării actualelor instrumente ale Parteneriatului, care și-au dovedit *capacitatea de inovație, transformare și adaptabilitate cerințelor statelor participante, precum și ale mediului de securitate*. Prezerva-re geometriei variabile a tiparelor de cooperare reprezintă o modalitate de continuare a dialogului într-un cadru atât de eterogen precum Parteneriatul.

Parteneriatul va continua să reprezinte un mecanism prin care statele partenere se pot conecta la principiile și standardele de acțiune ale NATO și care va continua să contribuie la promovarea principiilor și valorilor înscrise în documentele sale fundamentale.

De asemenea, Parteneriatul își poate spori valoarea acțiunilor proprii prin conlucrarea în proiecte de cooperare comune și acțiuni conjugate cu alte organizații internaționale (UE, OSCE, ONU) care dezvoltă programe specifice de cooperare cu zone de interes similare cu cele ale Alianței, cum ar fi spre exemplu spațiul fostei Uniuni Sovietice sau zona mediteraneană.

Astfel, o combinare adecvată a aspectelor militare ale cooperării cu cele ne-militare vor reprezenta un ingredient perpetuării relației NATO-parteneri, alături de menținerea deschisă a capacitații de absorbție a unor noi membrii.

NOTE

¹ Summit-ul NATO din 1997 (Sintra) a consfințit crearea Consiliului Parteneriatului Euro-Atlantic, care înlocuia forma precedentă Consiliului de Cooperare Nord-Atlantic, creat în 1991. Cu ocazia Summit-ului din 1997 a fost adoptat Documentul de Bază al EAPC în care sunt stipulate principiile, valorile, structura, substanța și eligibilitatea pentru a deveni membru EAPC.

² Cu ocazia Summit-ului NATO din 1994 (Bruxelles) a fost adoptat Documentul Cadru al Parteneriatului pentru Pace, care reflectă principiile, valorile, obiectivele PfP.

³ Statele partenere: Albania, Armenia, Austria, Azerbajian, Belarus, Croația, Finlanda, Georgia, Irlanda, Kazakhstan, Kizrghizstan, R. Moldova, Rusia, Suedia, Elveția, Tadikistan, Fosta Republikă Iugoslavă a Macedoniei, Turkmenistan, Ucraina, Uzbekistan

⁴ Conform Documentului de Bază al EAPC, Sintra, 1997

⁵ Statele care au intrat în procesul IPAP (Armenia, Azerbajian, Georgia, Kazakhstan) își stabilesc individual ariile prioritare de acțiune, procesul fiind unul selectiv, spre deosebire de statele care fac parte din procesul MAP (Albania, Croația, Fosta Republikă Iugoslavă a Macedoniei) care este cuprinzător și este menit pregătirii statelor aspirante la a fi membre ale Alianței.

Teroriștii kamikaze de la Londra și sursa lor de inspirație

Ayman Al-Zawahiri, secundul lui Osama Bin Laden

GEORGE SURUGIU

Motto: "Așa cum ei au făcut să curgă râuri de sânge în țările noastre, vom face și noi să erupă vulcanii mâniei în țările lor."

Ayman Al-Zawahiri, într-o declarație video difuzată de postul Al-Jazira la 1 septembrie 2005.

This is a brief comment of the recent events related to the adoption of the European Constitutional Treaty. The conditions for treaty adopting the Treaty made from itself a defeat. But this is the premise for a new start: people around Europe can start talking about the European identity, the borders of Europe, the social model, etc. The idea of a federal Europe can be an option for the future.

La patru ani de la "Marțea Neagră", ziua atentatelor anti-americane de la New York și Washington, războiul împotriva terorismului declanșat de Statele Unite și aliații lor se dovedește a fi la fel de mult unul al declarațiilor, pe cât este al armelor. Iar la nivelul amenințărilor, inamicul - reprezentat de islamisti extremiști afiliați la Al Qaida - nu duce lipsă de muniție. Astfel, ultimul mesaj video dat publicitatii, la 1 septembrie anul acesta, de către temuta rețea teroristă internațională revendică atentatele sinucigașe comise la Londra, la 7 iulie. "Vă vorbesc astăzi despre binecuvântata bătălie de la Londra, care a fost ca o palmă peste față dată tiranicului cruciat britanic"¹, afirmă, pe banda video, nimeni altul decât Ayman Al-Zawahiri, al doilea om în ierarhia Al-Qaida, după liderul acesteia, Osama Bin Laden. Iar cuvintele sale sunt reluate, ca un ecou, de Muhammad Sadiq Khan, unul dintre cei patru teroriști sinucigași care s-au aruncat în aer în capitala Marii Britanii: "Ne aflăm în război iar eu sunt un soldat. Împreună cu mii de alții ca mine, am abandonat totul pentru credința noastră."

Banda video, difuzată de postul de televiziune arab Al-Jazira, din Qatar, este compusă din două fragmente, înregistrate în locuri diferite: primul îl prezintă pe Zawahiri, proferând amenințări la adresa SUA, Marii Britanii și altor state aliate lor, somând să se retragă "de pe pământurile musulmane"; cel de-al doilea este un mesaj de adio rostit în fața camerei de luat vederi de Sadiq Khan, considerat de

poliția britanică drept liderul grupului de teroriști, responsabili pentru carnagiul din sistemul de transport londonez.

Înregistrarea a stârnit controverse în mediile serviciilor de informații occidentale. O serie de analiști afirmă că banda trebuie interpretată drept o dovadă a implicării Al Qaida în organizarea atentatelor de la Londra: "Al-Qaida revendică atacurile de la 7 iulie, folosind același sistem ca în cazul celor de la 11 septembrie 2001", susține Evan Kohlman², expert al guvernului american în problema terorismului islamist în Europa. În replică, Bob Ayers, fost ofițer CIA în Marea Britanie, susține că ipoteza "fabricării" benzii video de către Al-Qaida³, în scopuri propagandistice, prin simpla alăturare a celor două fragmente, nu poate fi exclusă.

Indiferent dacă Al-Qaida este sau nu autoarea atentatelor de la Londra, soldate cu 52 de morți, liderii rețelei teroriste împart responsabilitatea morală a atacurilor. În mesajul său video, Muhammad Sadiq Khan, conducătorul grupului kamikadze de la 7 iulie, declară deschis că s-a inspirat în acțiunea teroristă din îndemnurile și faptele lui Ossama Bin Laden, Ayman Al-Zawahiri și Abu Musab Al-Zarqawi, liderul Al-Qaida pentru Irak, responsabil pentru multe dintre atentatele sângeroase comise în această țară în ultimii doi ani. În perspectiva eforturilor destinate nu doar să anihileze amenințarea terorismului islamist, ci să-i desfințeze baza propagandistică și, prin urmare, capacitatea de a continua

să recruteze susținători, un rol capital îl poate avea analiza motivelor care au împins spre astfel de acțiuni o persoană precum Sadiq Khan - cetățean britanic de origine pakistaneză stabilit în Leeds, West Yorkshire, în vîrstă de 30 de ani, învățător de profesie, căsătorit și tată al unei fetițe.

Dacă vom accepta că personaje precum Bin Laden, Zawahiri și Zarqawi pot îndemna la crimă în masă și suicid un bărbat de 30 de ani, familist și cetățean al unei țări precum Marea Britanie, atunci explicația acestui fenomen trebuie căutată (și) în viețile fiecăruia dintre cei trei teroriști pomeniți mai sus. Este evident că ideile lui Ayman Al-Zawahiri – conducător al comitetului religios al Al-Qaida – au jucat un rol important în motivarea lui Sadiq Khan; doar astfel se poate explica fanatismul din mesajul video al acestuia din urmă: "Motivația care ne conduce nu vine de la bunurile materiale pe care le oferă această lume... Religia noastră este Islamul."⁴

Cine este, însă, Ayman Al-Zawahiri?

Ayman Muhammad Rabi' Al Zawahiri este liderul organizației teroriste islamiste Jihadul Islamic Egiptean (JIE) și cel mai apropiat colaborator al lui Osama Bin Laden în cadrul rețelei Al-Qaida. Cele mai multe surse susțin că el ar fi ideologul organizației, respectiv creierul acesteia⁵. Vorbește, pe lângă limba arabă, franceza și engleza. A folosit, de-a lungul timpului, mai multe pseudonime: Muhammad Ibrahim, Abu Abdallah, Abu al-Mu'iz, Abu Muhammad Nurelddeen, Dr. Abd Al-Wahhab, Salah Ali Kamil, Sami Mahmoud Al-Hifnawi, Amin Othman.

Ayman Al-Zawahiri s-a născut la 19 iunie 1951, într-o prestigioasă familie din Cairo, care a dat un imam al moscheei Al-Azhar (Al-Ahmadi Al-Zawahiri, bunic din partea tatălui pentru Ayman), un secretar general al Ligii Arabe (Abdul Rahman Azzam, unchi din partea mamei) și un ambasador al Egiptului în Pakistan (Abdel Wahab Azzam, bunic din partea mamei). Deși nu a frecventat decât școli laice, Tânărul Zawahiri se va distinge încă din adolescență prin pioșenia cu care vizita moscheile, însotit deseori de fratele său mai mic, Mohamed, care îl se va asocia în activitățile teroriste⁶ (celălalt frate, Hassan, este inginer și trăiește în Egipt). În anii '60, perioadă dificilă pentru Egipt, Tânărul Zawahiri este profund influențat de scările lui Sayyd Qutb, principalul ideolog al Frăției Musulmane și adept al ideii instalării prin forță a unui regim islamic în Egipt. Ca prim efect al acestei influențe, Ayman va înființa, la liceu fiind, o grupare secretă, compusă din colegi ce se întâlnesc în moschei sau chiar la școală.

În următorii ani, proaspătul doctor (termină-

facultatea în 1974 și obține titlul de Master în chirurgie în 1978) va deveni din ce în ce mai convins că strategia construirii unei mișcări islamiste de masă în Egipt, care să ducă la răsturnarea guvernului laic, este sortită eșecului; opțiunea preferată va deveni cea a unei lovitură de forță, comisă de un grup motivat și bine-înarmat.

În 1980 (la un an după căsătoria cu Izzat Ahmad Nuwair, licențiată în filosofie), Zawahiri se implică în coordonarea strategică a luptei islamistilor egipteni împotriva autorităților laice de la Cairo. Un consiliu (*shura*), compus din doisprezece membri, va fi format în acest scop; îndrumător religios al consiliului va fi numit șeful Abdul Rahman Omar, nimeni altul decât cel care, în 1996, a fost condamnat la închisoare pe viață de un tribunal din Statele Unite, pentru activități teroriste comise pe teritoriul american. În vara aceluiași an, Al-Zawahiri, pe atunci doctor într-un spital pentru săraci din Cairo, pleacă la Peshawar, în Pakistan, ca voluntar al Crucii Roșii Internaționale, pentru a se dedica ajutorării refugiaților afghani. Aici, el va intra în contact cu *jihad*-ul declanșat de *mujahedini* împotriva invadatorilor sovietici și, fascinat de lupta lor, nu va ezita să treacă granița pentru a asista (sau, după unele surse, chiar a lua parte) la lupte, dar mai ales pentru a-i îngrijii pe răniți.

Contra informații colportate de mediile islamiste, el nu a fost implicat în asasinarea președintelui egiptean Anwar Al Sadat (la 6 octombrie 1981), de planul căreia aflat, se pare, cu doar câteva ore mai înainte⁷. Cu toate acestea, doctorul se va număra printre cei trei sute de militanți islamisti arestați de autorități în zilele ce au urmat atentatului. Surse apropiate familiei Zawahiri susțin că doctorul, fiind torturat de poliție, a divulgat ascunzătoarea unuia dintre camarázii săi islamisti, Issam Al Qamari, care va fi arestat și ulterior executat. Aceasta ar explica, pe de altă parte, faptul că Zawahiri a primit o sentință blândă (trei ani de închisoare), fiind găsit vinovat doar de posesie ilegală de arme, nu și de asociere la asasinarea lui Sadat.

În închisoare, diferențele de vederi dintre islamistii egipteni vor duce la separarea în două tabere, din care vor rezulta, ulterior, grupările auto-intitulate Jihadul Islamic și Grupul Islamic (*Al Gamma Al Islamiyya*). Dacă militanții Jihadului Islamic s-au declarat partizani ai ideii pregătirii unui puci militar, care să declanșeze insurecția generală menită să alunge de la putere guvernul laic al Egiptului, cei ai Grupului Islamic vor susține scenariul rezistenței armate bazată pe mobilizarea populației, într-un interval de timp mai lung; acest scenariu include acțiuni

teroriste destinate să silească autoritățile să recurgă la măsuri draconice de securitate care, la rândul lor, vor radicaliza masele populare și le vor incita la răzmerită. Diferențele de strategie se vor concretiza în separarea celor două organizații teroriste: Grupul Islamic va păstra conducerea colegială instituită în 1980, bazată pe consiliul de doisprezece membri, iar Jihadul Islamic va intra, treptat, sub autoritatea lui Ayman al-Zawahiri, distins prin elocință și vehemență în timpul procesului ce a urmat asasinării lui Sadat.

La sfârșitul lui 1984, Zawahiri este eliberat din închisoare, iar doi ani mai târziu, pleacă în Arabia Saudită și mai apoi în Pakistan, pentru a lucra ca chirurg într-un centru medical înființat de Kuwait la granița cu Afghanistanul. Aici, el se se asociază lui Osama Bin Laden (pe care îl întâlnise încă din timpul voiajului din 1980), implicându-se în administrarea așa-numitului "Birou de Servicii" (*Maktab al-Khidamat*), care, sub tutela palestinianului Abdullah Yusuf Azzam, a jucat un rol major în recrutarea, antrenarea și susținerea voluntarilor de pe frontul antisovietic din Afghanistan. Zawahiri își va folosi conexiunile în mediile islamiste egiptene pentru a ușura recrutarea de voluntari pentru frontul afghan. Astfel, el va convinge marca parte a militanților din Jihadul Islamic, care se strâng în jurul doctorului și vin în Afghanistan, unde adoptă numele de "Avangarda Victoriei" (*Tala'a Al Fatah*). Cartierul general al organizației este stabilit la Peshawar, unde, în 1986, Jihadul Islamic va edita o publicație lunară de propagandă – *Al Fath* (Cucerirea). Treptat, mulți lideri islamști egipteni, eliberați și ei din închisoare, i se vor alătura lui Zawahiri – este vorba de Mohammed Islambouli, Osama Rushdi, Talat Fuad Kassem. Ei vor fi integrați în unitățile de mujahedini înființate cu ajutorul miliardarului saudit Osama Bin Laden, de care Zawahiri va deveni din ce în ce mai apropiat.

La Peshawar însă, prezența a numeroși egipteni simpatizanți ai Grupului Islamic va declanșa o serie de certuri printre "arabii afghani", Zawahiri fiind acuzat inclusiv de delapidare a banilor oferiti pentru susținerea războiului anti-sovietic de către diferite fundații din țările bogate ale Golfului Persic⁸. Aceste fricțiuni au degenerat, la începutul anilor '90, în acuzații de apostazie și tentative de asasinaț, uneori încununate de succes. Zawahiri va ieși învingător din aceste lupte interne, iar poziția sa va fi întărită inclusiv de dispariția lui Abdullah Azzam, liderul necontestat al mujahedinilor afghani, ucis la Peshawar, în 1989, într-un atentat cu bombă. Azzam, mentor și colaborator apropiat al lui Osama Bin Laden, va fi înlocuit pe lângă acesta din urmă de

Ayman Al Zawahiri, care își va impune, treptat, viziunea asupra scopurilor și principiilor *jihad*-ului: un război sfânt care trebuie purtat în numele lui Allah, împotriva a tot ce este străin de Coran și care trebuie să aibă ca rezultat eliberarea teritoriilor locuite de musulmani de sub orice influență venită atât din partea Vestului democratic, dominat de capitalism și Statele Unite cât și din partea lagărului socialist-atelist. Din această perspectivă, Zawahiri avea să scrie, în 2001, că "Jihad-ul din Afghanistan a fost o școală pentru tinerii musulmani pregătiți astfel pentru viitoarea bătălie cu super-puterea ce a ajuns unicul lider în lumea de astăzi – America"⁹.

În această perioadă, apropierea dintre liderul JIE și cel al Al Qaida devine din ce în ce mai puternică; potrivit unor informații din mediile mujahe-dinilor afghani, Zawahiri și Bin Laden ar fi decis, după încheierea războiului din Afghanistan, că JIE trebuie să-și păstreze identitatea ca organizație egipceană, în timp ce Al Qaida se va dezvolta pe structura unei rețele internaționale, care să integreze treptat voluntari implicați în rezistență antisovietică și să extindă *jihad*-ul către alte teritorii de pe glob (cu atât mai mult cu cât gazdele afghane deveniseră nerăbdătoare să-i vadă plecați pe militanții islamisti, odată retrase trupele ruse).

La sfatul lui Bin Laden, Zawahiri va părăsi Afghanistanul pentru Sudan, la sfârșitul lui 1990. La Khartum, regimul islamic ce preluase puterea în 1989 le va permite celor doi să înfiinteze mai multe tabere de antrenament pentru lupta de gherilă și misiuni teroriste, între 1992 și 1996. Perioada petrecută în Sudan se va dovedi benefică pentru planurile lui Zawahiri, recunoscut de-acum drept lider de necontestat al JIE și prim sfântitor al lui Osama Bin Laden. Cu toate acestea, arestarea teroristului venezuelean Carlos Shaalul, în august 1994, de către autoritățile sudaneze, urmată de extrădarea acestuia în Franța, îl silește pe Zawahiri să caute o soluție. El va pleca în toamna lui 1994 în Yemen, unde va înființa, cu sprijinul financiar al lui Bin Laden, trei tabere de antrenament (Badr, Al-Qadisiyya și Maraqesha), care vor atrage voluntari din Egipt, Sudan, Afghanistan și unele țări africane; aceștia vor fi pregătiți în tehniciile războiului de gherilă, terorismului și sabotajului. Zawahiri nu va ezita să se folosească de talentele ucenicilor săi pentru a lovi Egiptul, încercând să-l asasineză chiar pe președintele Hosni Mubarak, în iunie 1995, pe când acesta vizita oficial Etiopia. Operațiunea a fost coordonată și executată de o celulă a Al Qaida, după ce conducerea rețelei teroriste - inclusiv Bin Laden - a fost persuadată în acest sens de către Zawahiri și apropiații săi încă de

la jumătatea lui 1994. Mubarak va scăpa nevătămat din atac, iar Zawahiri se va mulțumi să recurgă la planuri de atac bazate pe structurile islamiste din Egipt. Astfel, tot în 1995, un atentat împotriva primului ministru egiptean va eşua, la fel ca tentativa de a arunca în aer un autobuz cu turiști israelieni în bazarul central din Cairo. Teroriștii lui Zawahiri vor reuși, însă, să arunce în aer ambasada Egiptului la Islamabad, Pakistan, în 1995.

În mai 1996, presunile Statelor Unite și ale Egiptului vor sfârși prin a convinge guvernul sudañez de necesitatea abandonării lui Osama Bin Laden și a colaboratorilor săi. Teroristul saudit va pleca de la Khartum și se va întoarce în Afghanistan, unde, împreuna cu Zawahiri, va fi primit cu căldură de milițiile Taliban, proaspăt înscăunate la Kabul. În timp ce Bin Laden se va concentra pe strângerea legăturilor cu islamistii conduși de *mollah-ul* Omar, doctorul egiptean va vizita Statele Unite, cu scopul declarat de a strângă bani pentru ajutorarea copiilor și văduvelor din Afghanistan.

După revenirea în Afghanistan, Zawahiri va confirma convingerea lui Bin Laden potrivit căreia atacurile trebuie să se concentreze asupra Statelor Unite, și nu asupra regimurilor arabe, care s-au dovedit mult prea rezistente la ofensiva islamistilor. Guvernele laice din statele musulmane (în jargonul islamistilor, «inamicul de aproape») lasă locul, în lista cu ținte preferate, Statelor Unite și aliaților lor occidentali («inamicul de departe»). Discuțiile dintre conducătorii Al Qaida de la acea vreme au gravitat, după toate informațiile disponibile, în jurul slăbiuniții societătilor vestice, ușor de infiltrat și atacat din interior. Planurile de acțiune ce vor duce la fatidica zi de 11 septembrie 2001 au fost trasate cu siguranță încă de la momentul reorientării extremiștilor islamisti către America, iar relaxarea aparentă de care au beneficiat statele arabe vizate până atunci (îndeosebi Egiptul) a slujit ca o înșelătoare perdea de fum.

Ca o consecință a acestei reposiționări, principala datorie a liderilor Al Qaida avea să devină extinderea rețelei de celule teroriste în toate mediile propice pentru aceasta, respectiv state incapabile să exercite suficient control în interior: Yemen, Sudan, Afghanistan, țările din regiunea Caucazului. Astfel, degringolada din fostul spațiu sovietic precum și oportunitățile oferite de conflictul dintre Moscova și separatiștii ceceni se vor dovedi destul de atractive pentru ca Zawahiri să înceerce să viziteze Cecenia, în iarna lui 1996. La 1 decembrie 1996, doctorul egiptean este însă arestat de trupele de securitate ruse în timp ce încearcă să pătrundă pe teritoriul cecen venind din Azerbaidjan. Zawahiri și cei doi colaboratori

care îl însoțeau aveau mai multe rânduri de pașapoarte false, pe diferite nume, și transportau sume importante de bani, în dolari și ruble rusești. După șase luni de închisoare, cei trei vor fi eliberați din lipsă de probe, în iunie 1997 (Zawahiri a pretins că lucrează pentru o organizație umanitară arabă). Surse neoficiale susțin însă că norocul egipteanului s-a bazat pe eșecul anchetatorilor ruși în a descifra fișierele scrise în arabă de pe laptop-ul egipteanului și, respectiv, cele două sute de mii de dolari pe care care Osama Bin Laden le-ar fi oferit ca mită, prin interpuși, poliției locale.

Ajutorul oferit la nevoie va cimenta relația dintre saudit și egiptean; Zawahiri va deveni medicul personal al lui Bin Laden și, în același timp, îl va influența în direcția radicalizării sentimentelor și convingerilor anti-americane și anti-occidentale. O serie de analiști consideră că, prin sprijinul moral și ideologic oferit de Zawahiri, precum și ca urmare a absorbirii în cadrul Al Qaida a celulelor teroriste implantate de JIE în diverse țări din Orientul Mijlociu, Asia, Europa și Africa, Bin Laden a devenit, dintr-un simplu luptător în *jihad-ul* antisogetic din Afghanistan, un terorist de anvergură internațională, cu o faimă pe măsură. Astfel se explică decizia miliardarului saudit de a-l confirma, indirect, pe Zawahiri ca fiind secundul său la comanda Al Qaida: începând cu 1988, (anul în care, practic, JIE a fuzionat cu Al-Qaida¹⁰), cei doi au apărut mereu împreună, în rarele momente imortalizate prin intermediul înregistrărilor video. Poziția lui Zawahiri în cadrul Al Qaida a fost întărită și prin preluarea conducerii comitetului religios al organizației, precum și a consiliului consultativ (*shura majlis*)¹¹.

La 23 februarie 1998, cotidianul *Al Quds Al Arab* publică o aşa-numită “Declarație a Frontului Islamic Mondial pentru Război Sfânt [Jihad] împotriva Evreilor și Cruciaților”, semnată de Bin Laden, Ayman Al Zawahiri (în numele JIE) și Rifai Ahmed Taha (pentru Grupul Islamic). Textul va fi relativ ignorat de presa occidentală, deși conținea celebra fatwa (vezi *infra*) potrivit căreia “uciderea americanilor și a aliaților lor, civili sau militari, constituie o datorie a fiecărui musulman care are această putere, în orice țară unde acest lucru va fi posibil”¹². Aproape neobservat a trecut și un incident petrecut, în luna iunie a aceluiași an, în Albania: cinci membri ai JIE sunt arestați la Tirana și deportați în Egipt, ca urmare a unei operațiuni comune a serviciilor secrete albaneze și americane. Cei cinci făceau parte dintr-o celulă teroristă a JIE, descoperită de CIA și descrisă ulterior drept una dintre cele mai periculoase din sud-estul Europei. Celula fusese fondată în 1992

chiar de către fratele lui Ayman al-Zawahiri, Mohammed, care intrase în Albania ca activist al unei organizații umanitare islamică, *Islamic Relief Organization*. Deși Mohammed reușește să scape (va fi arestat în aprilie 2000, în Dubai, și apoi extrădat în Egipt, unde este încarcerat), Ayman va da frâu liber mâniei și va transmite un avertisment dur Statelor Unite, la 6 august 1998, cu o zi înaintea atentatelor împotriva ambasadelor americane din Kenya și Tanzania: "Vrem să-i anunțăm pe americani că mesajul lor a fost primit și că ar fi bine să citească răspunsul nostru cu mare atenție, căci va fi scris, cu voia lui Dumnezeu, în limba pe care ei o înțeleg"¹³.

A doua zi, ambasadele Statelor Unite la Nairobi și Dar es Salaam sunt ținta unor mașini-capcană care ucid 224 de oameni și rănesc alte câteva mii. Operațiunea fusese pregătită cu mult timp înainte, iar serviciile secrete americane nu duc lipsă de suspecti: la 20 august, mai multe rachete de croazieră lovesc o bază de antrenament din Afghanistan a Al Qaida, însă atât Bin Laden cât și Zawahiri scapă nevătămați. Cei doi vor fi, ulterior, acuzați oficial de justiția din SUA de organizare și coordonare a operațiunii teroriste. Din acest moment, Al Qaida va fi suspectată de implicare atât în atacul de la 5 octombrie 2000 împotriva distrugătorului american USS Cole, ancorat în portul Aden din Yemen (17 marinari morți) cât și în teribilele atentate de la 11 septembrie 2001, de la New York și Washington. În consecință, pe capul lui Zawahiri și al lui Bin Laden vor fi puse recompense de câte 25 de milioane de dolari americani, oferite de guvernul SUA.

Războiul declanșat de SUA și aliații lor împotriva milițiilor Taliban din Afghanistan se va solda cu distrugerea bazelor Al Qaida din această țară¹⁴; de la sfârșitul lui 2001, Zawahiri, la fel ca Bin Laden, este de negăsit, însă figura primului continuă să apară pe miciile ecrane, grație casetelor video și audio înregistrate în diverse ascunzători. După septembrie 2001 și până la 1 septembrie 2005, Zawahiri a transmis nu mai puțin de șapte mesaje video, în care sunt reluate, practic, aceleași amenințări la adresa "inamicilor Islamului".

Osama bin Laden și Ayman Al-Zawahiri (care, susțin unele surse, se auto-prezintă drept "noul Che Guevara") reprezintă, practic, imaginea teroristului islamic al sfârșitului de secolul al XX-lea: educat, provenit dintr-o familie bogată, bigot până la absurd, fanatic și lipsit de orice considerație pentru rezultatele tragice ale acțiunilor sale ucigașe. Această imagine este cu atât mai fascinantă cu cât reprezintă rezultatul unei abile și asidue campanii de propagandă, bazată pe câteva elemente de istorie contemporană redate bombastic de către discursul islamic:

înfrângerea trupelor sovietice în Războiul din Afghanistan din anii '80, atribuită exclusiv zelului *mujahedinilor* arabi, retragerea precipitată a soldaților americani din Somalia, în urma încercării eşuate de a-l captura pe generalul Mohamed Farah Aideed, "victoria" asupra Israelului din 2000, "silit" de gruparea de rezistență șiită Hezbollah să se retragă din sudul Libanului, bombardarea World Trade Center și a Pentagonului la 11 septembrie 2001 ș.a. Toate aceste succese atribuite *jihad*-ului Islamist globalizat ascund însă un paradox important: în timp ce combatanții mor, liderii căstigă faimă și, desigur, trăiesc. Mai mult, în efortul de a propaganda mesajul lor extremist, islamisti precum Bin Laden și Al-Zawahiri, susțin musulmanii moderați, "se angajează într-un nemaiîntâlnit exercițiu de corupere, răstălmăcire și prezentare tendențioasă a cuvântului lui Dumnezeu, cu scopul de a genera sprijin pentru scopurile lor politice"¹⁵.

Prin asocierea cu fanaticii religioși și liderii lor radicali, tineri precum atentatorii de la Londra capătă posibilitatea de a se identifica mai degrabă cu victoriile reputate în numele lui Allah, decât cu ceea ce li se prezintă a fi eșecurile militanților laici, fie ei palestinieni, libanezi sau afghani. Zawahiri însuși, conștient de importanța propagandei și de nevoia păstrării mesajului islamic la un nivel comprehensibil pentru masele de potențiali combatanți întru *jihad*, afirma în 2001: "Argumentele noastre religioase sunt prea complicate pentru a fi înțelese de către mase. Lor trebuie să le vorbim despre Palestina și despre lupta pentru alungarea americanilor din Peninsula Arabică"¹⁶.

Analizând evoluția JIE și a Al Qaida, precum și relațiile dintre Bin Laden și Zawahiri, putem afirma că primul are asigurată succesiunea în persoana celui de-al doilea - desigur, cu condiția să nu moară împreună (eventualitate destul de probabilă, având în vedere informațiile potrivit căror Bin Laden este bolnav și, deci, medicul sau personal – Zawahiri – îi este permanent aproape). Nici unul dintre ei nu are altă șansă decât să lupte până la capăt, cu demență sinucigașului care și-a anulat deja orice șansă de scăpare și se îndreaptă spre momentul final cu viteză accelerată. Rămâne de văzut dacă exemplul oferit de soarta lui Saddam Hussein - capturat viu și adus în fața justiției - îi va convinge pe liderii Al Qaida să aleagă, atunci când vor fi încolțiti, alternativa suicidului pe care, altminteri, o proslăvesc în toate mesajele belicoase transmise lumii întregi. Până atunci însă, nu putem decât să sperăm că printre noi nu se mai află și alți tineri care să gândească precum Muhammad Sadiq Khan și cei trei camarazi ai săi, transformați în cenușă în tragică zi de 7 iulie 2005, la Londra.

NOTE

- ¹ "Al-Qaeda's Zawahiri and London Bomber Praise Attack", Bloomberg.com, 2 sept. 2005.
- ² "7/7 Tape Put Under Intense Scrutiny: Al-Qaida's Claims Contradicts UK View Of No Direct Role In Attack", The Guardian, 2 sept. 2005.
- ³ Idem.
- ⁴ "Al-Qaeda Vows New Attacks As London Bomber Appears In Video", AFP/TurkishPress.com, 2 sept. 2005.
- ⁵ Azzam Tamimi, directorul Institutului pentru Gandire Politică Islamică din Londra, citat în "Time Special Report: Inside Al-Qaeda", Time, 12 noiembrie 2001, vol. 158, nr. 21.
- ⁶ Vezi și Nimrod Raphaeli, "Ayman Muhammad Rabi' Al-Zawahiri: The Making of an Arch Terrorist", în Terrorism & Political Violence, 2002, Vol. 14, Nr. 4, pp. 1-22.
- ⁷ Marc Sageman, *Le vrai visage des terroristes*, Éditions Denoël, Paris, 2005, p. 73.
- ⁸ Roland Jaquard, *în numele lui Usama Bin Laden...*, Ed. Rao, București, 2001, p. 123.
- ⁹ Citatul este extras dintr-un volum atribuit lui Zawahiri, publicat în decembrie 2001, pe parcursul a mai multor numere, de ziarul saudit cu sediul la Londra Al Sharq Al Awsat - în cazul de față, de vorba de ediția din 10 decembrie 2001.
- ¹⁰ Jeffrey A. Nedroscik, «Extremist Groups in Egypt», în *Terrorism & Political Violence*, 2002, Vol. 14, Nr. 2, pp. 47-76.
- ¹¹ Agenția Centrală de Informații a SUA îl consideră pe Ayman Al-Zawahiri drept "principalul adjunct" al lui Bin Laden – a se vedea articolul "Counterterrorism After Al-Qaeda", publicat pe site-ul www.cia.gov de către Paul R. Pillar, ofițer de informații pentru Oriental Mijlociu și Asia de Sud.
- ¹² "World Islamic Front Statement Urging Jihad Against Jews and Crusaders", 23 februarie 1998, text în engleză disponibil la www.fas.org/irp/world/para/docs/980223-fatwa.htm
- ¹³ Apud Fabrizio Falconi și Antonello Sette, *Osama Bin Laden. Teroare în Occident*, trad. Radu Gâdei, Ed. ALLFA, București, 2002, p. 39.
- ¹⁴ Vezi și Robert Harvey, *Global Disorder*, Ed. Robinson, Londra, 2003, p. 63.
- ¹⁵ Rohan Gunaratna, *Inside Al Qaeda. Global Network of Terror*, Berkley Books, New York, 2003, p. 114.
- ¹⁶ Apud Roland Jacquard, *Les archives secrètes d'Al-Qaida*, Ed. Jean Picollec, Paris, 2002, p. 159.

SEMNAL

Ioan Stanomir

Libertate, lege și drept. O istorie a constitutionalismului românesc

Editura: Polirom

Anul apariției: 2005

Cuprins

De la vechiul regim la „sfânta constituție” • Constituționalizare și regenerare națională: de la Divanele ad-hoc la „Statutul dezvoltator” • Organizarea libertății: Constituția de la 1866 și revizuirile ei până la 1917 • O constituție pentru România Mare • Autoritarism și concentrare a puterilor: 1938-1944 • Iluzia libertății. De la Regatul Român la Republica Populară: un interval și semnificația sa, 23 august 1944 – 30 decembrie 1947 • „Partid”, „stat”, „oameni ai muncii”: ordinea constituțională comunistă

Descriere

Trecutul nu poate fi ignorat decât cu riscul de a nu înțelege ponderea pe care o deține în conturarea opțiunilor contemporane. Plecând de la această axiomă, volumul oferă cititorului o imagine a tradiției constituționale precedență anului 1989. Adresată mai ales profesorilor și studenților de la drept și științe politice, dar și tuturor celor care vor să analizeze comparativ, din perspectiva valorilor constituționale, caracterul democratic al regimurilor politice din România, carteau este o contribuție la opera de reflecție actuală pe marginea legii fundamentale și a rolului jucat de aceasta în societatea românească. De asemenea, este vizată și stimularea intelectuală a dezvoltării unei culturi legale fondate pe valorile libertății și guvernămintului limitat. ■

Valoarea educației în România

OVIDIU MĂNTĂLUȚĂ

Ei se pot uni ca să mîște din loc stânca ce le astupă izvorul. Dar, mai întâi, trebuie să-și amintească, sau să li se spună, și mai apoi să credă că există o stânca și un izvor. Până atunci, vor bea, fiecare, pe ascuns, din urmele de copite și se vor încrina turmelor ce s-au întâmplat să treacă pe câmpia lor.

(Parafrază după conceptul de trecere-tranzitie a românilor prin deșertul românesc, fără Moise și fără Tablele Legii, fără Dumnezeu și fără de lege).

The article discusses the status of the educational system in Romania. Beyond the differences related to social class and the private institutions imposed by the free market, the Romanian system has specific differences, due to the transition from communist regime to the market economy. All these being given, we can say that the most important policy nowadays has to aim at a judicial use of resources, through creativity and inventiveness, in order to create changing agents.

Introducere

În domeniul valorii și valorizării educației, există multiple abordări – axiologice, economice, sociologice, politice. Comportamentul economic are între componente sale și dimensiunea valorizării acelor activități care solicită oamenilor un timp îndelungat pentru producerea lor – și nu cred că există activitate care, în mod implicit sau explicit, să solicite oamenilor un timp atât de îndelungat, atenție și implicare, participare afectivă și angajament emoțional precum cele din domeniul învățării. Fie că este vorba de activitatea școlară timpurie, diverse etape de studii, formare profesională și documentare în vederea exercitării profesiei, învățarea reprezintă o activitate dominantă a omului, fie el român sau nu, iar multiple determinări – poziție socială, recompensă materială, succes, împlinirea aspirațiilor – sunt în aria de consecințe a capacitatii de a învăța.

În ultimii ani, români au învățat diverse lucruri, și aceasta de multe ori sub imperiul necesității, al demersului costisitor încercare-eroare. Într-o societate cu mutații profunde, de la un regim totalitar declarat, la o succesiune de stări neclare, pe care nimeni nu le-a anunțat, în care nimeni nu a fost întrebăt și nu a știut să pună întrebările potrivite, ci, doar în care mecanismele sociale au fost distorsionate, senzația românilor este de neputință, lipsă de control intern, anomie chiar. În dizolvarea continuă a normelor sociale, a reglementărilor, în deplinul încălcărilor și neconformităților de toate tipurile, concepte cum ar fi “capital uman”, “capital social”, “com-

petență profesională” nu pot opera în afara valorilor, sau a lipsei de valori a “celuilalt”. Români au căpătat un sentiment acut că lipsa de valori, de principii, de corectitudine a “celuilalt” îi aduce aceluia succesul – material, social, de poziționare în ierarhia puterii. Această putere, ce se percep de regulă ca asociată indivizilor cu atribute negative – incorect, necinsit, incult sau cel puțin mediocru –, face ca majoritatea societății românești să se distanțeze net de fenomenele postmoderne din restul lumii europene; partea aceasta rămâne cantonată într-un registru “post-revolutionar” al Franței iacobine, în care, după teroare, a venit vremea oportuniștilor, și orice este permis. Percepția publică spune că România este un “El-Dorado” infracțional al Europei, în care fraudele bancare, delapidările, abuzurile majore și traficul de persoane, de droguri și o arie largă de activități (strict controlate în alte regiuni) sunt fapte ce aduc profituri semnificative.

Modele ale deciziei individului privind educația

Mai mulți autori (Bourdieu, Berger și Luckmann) consideră diferențele de clasă socială ca fiind importante pentru existența și menținerea diferențelor dintre rezultatele școlare ale tinerilor aparținând unor clase sociale diferite (“clasă socială” se va citi în acest articol “categorie socio-economică, de statut și putere”, în accepțiunea weberiană, de stratificare, și nu cea ideologizantă). Conform acestor teorii, *apartența la clasă influențează deciziile* tinerilor și ale

famililiilor în punctele de bifurcație (continuarea studiilor pe diferite niveluri sau abandonarea studiilor după examene, testari sau alte modalități de selecțare), influențează opțiunile educaționale, probabilitatea succesului în cazul diferitelor opțiuni educaționale, accesul la resurse și creează diferențe în utilizarea resurselor ce, teoretic, sunt la dispoziția tuturor tinerilor dintr-o colectivitate mai largă. Ipoteza explicativă ce ar trebui testată într-un studiu viitor este *“aversiunea relativă la risc”*: riscul investiției în educație este percepțut diferit, în funcție de clasa de origine. Apartenența la clase sociale diferite conduce la următoarele presupuneri:

- *inegalitatea șanselor* – copiii din familiile bogate au acces mai mare la resurse de toate tipurile (cărți, bunuri și alimentație, petrecerea timpului liber, oportunități de învățare suplimentară etc.);
- *inegalitatea tratamentului social* – includem aici inegalitățile care apar între mediile de rezidență și inegalitatea tratamentului în cadrul instituției școlare și al claselor de studiu;
- *inegalitatea aspirațiilor și așteptărilor* – păstrarea statutului social sau realizarea mobilității sociale exspectate comportă diferențe pentru subiecți din clase diferite.

Evaluarea efectelor produse de meritul individual

Într-o măsură mai mare sau mai mică, meritul individual, înțeles în termeni de competențe, efort și rezultate educaționale, contează în procesul selecției sociale și în mobilitatea socială. Modul clasic de evaluare a acestui efect constă în studierea modificării pattern-ului mobilității de clasă, între cohorte ce diferă suficient de mult temporal (10-20 de ani) sau, în cazul României, intră în viață activă la perioade ce diferă din punct de vedere al schimbărilor esențiale produse în societate.

Efectele competențelor și al nivelului educațional asupra mobilității relative a individului, importanța acestora în medierea asocierii dintre clasa de origine și clasa de destinație, constituie criteriu de comparație între cohorte.

Conform unui studiu publicat în revista *“Sociologie Românească”*¹, deși mobilitatea intergenerațională este predominant ascendentă, aceasta s-a realizat cu precădere între categorii vecine, și îndeosebi la nivele inferioare ale scalei ierarhice. Există discrepanțe majore între medii rezidențiale (rural-urban), precum și persistența inegalității de șanse în educație. Cităm, în acest sens, câteva rezultate privind declinul unor indicatori de analiză relevanți pentru caracterizarea resurselor umane din

Romania: amplificarea ratei de abandon școlar, care a atins cota de 23%, diminuarea capacitatii de promovare socială prin educație – doar 5% dintre studenți provin din unități școlare din mediul rural –, participarea scăzută a populației la programele de învățare permanentă – doar 1,8%.

Alte studii ne spun despre emigrația forței de muncă tinere, demotivarea profesorilor și lipsa de interes pentru educație. Totodată, în rândul tinerilor de liceu și de școală profesională s-au creat subculturi diferite, conducând la ideea unor sisteme de valori, repere morale și “thinking models” diferite². Chiar dacă subiectul valorii și valorizării educației necesită o serie de studii dedicate, unele ipoteze încep să se contureze: România seamănă mai mult cu țările Latino-Americană decât cu cele europene, din punctul de vedere al valorii educației și al mobilității socio-ocupaționale.

În căutarea unei idei călăuzitoare

Numai atunci când vom vedea întregul și vom avea înțelegerea întregului tablou al schimbărilor, care să cuprindă calendarul, actorii implicați, atitudinile lor, credințele și așteptările, hotărârile ce trebuie luate și felul în care vor hotărî, când, după ce ne vom fi întrebăta pe noi însine și unii pe alții care este informația pe care trebuie să-o avem pentru a înțelege și pentru a schimba ce trebuie schimbat, când vom putea să ne îmbunătățim în mod constant, fiecare, viața lui, casa lui, viața socială și locul în care muncește fiecare, vom putea să spunem că suntem pe calea cea bună într-o construcție personală și socială de folos, aceea a educației. Am găsit această abordare pe site-ul Institutului Kaizen³, dar, în același timp, și în scările lui Michael Fullan⁴. Ideea îmbunătățirii continue și în întregul aspectelor este baza abordării Kaizen și a teoriei managementului calității totale. Această idee poate fi aplicată în orice domeniu al serviciilor publice, deci și în învățământ.

Dar cum pot grupurile să satisfacă cerințele îmbunătățirii continue a capacitatii lor de a satisface așteptările privind calitatea, costul scăzut și adevararea la cerințe? Contrariile trebuie ținute împreună, ele nu se anulează reciproc ci se țin în tensiune, se potențiază reciproc. Filosofia Kaizen propune să ținem contrariile: menținerea în funcție a sistemului, stabilitatea și standardele, pe de o parte, și inovația, schimbarea, în același spațiu. O asemenea abordare ar însemna să definim o matrice care să cuprindă conducedrea și sursa politicilor centrale și a expertizei tehnice, precum și nivelul local în care aceste politici și strategii se aplică. Silogismul pe care se bazează

menținerea contrariilor într-un echilibru creator nu este departe de principiul cibernetic al sistemelor cu autoreglare: pentru a controla, trebuie să măsori, pentru a măsura, trebuie să definești, pentru a defini, trebuie să cuantifici, să exprimi granițele lucrurilor. Ce trebuie să cuantifici? Nu orice, ci numai ceea ce adaugă valoare și, în cel mai fericit caz, creează valoare. De aceea, trebuie să știi ce adaugă valoare și să te ocupi cu prioritate de aceasta. Altfel, vei ajuta și tu la confuzia generală care ne face nefericiți pe mulți.

Urmând această cale, am ajunge la un sistem de indicatori “construiri social”, nu impuși sau proveniți din exteriorul grupului. Ideal ar fi să se stabilească un consens în comunități, în privința scopurilor și a indicatorilor de succes în atingerea acestor scopuri, precum și asupra modalităților prin care să măsoare ele înslele acești indicatori. De fapt, nimic nou, ci doar adeziunea la ceea ce înseamnă standarde. Acest proces este iterativ, necesită mult timp, și la fiecare repetare a ciclului ceva trebuie să se schimbe în bine. Altfel, ceea ce se produce este degradarea: speranței, coeziunii grupului, încrederii și, simultan, a comunității care se definește mai ales prin acestea enunțate. Crearea de standarde, înfățișarea ideilor și susținerea lor a fost însoțită, întotdeauna, de exprimarea lor publică – aş zice de publicitatea lor. De aceea presa are un rol covârșitor, atât în propagarea modelelor sociale, în structurarea nevoilor de informare, cât și în explicare, lămurire și decantare. Seriile, aşa-zis de vulgarizare sau de popularizare, au pierdut atributul de blamabil, pe care l-am simțit în anii din urmă, și fac parte din acțiunea înnobilată a societății civile.

Interacțiuni la nivel de sisteme: sistemul de învățământ public și logica pieței

Cele mai multe abordări ale sistemului de învățământ consideră acest sistem ca interacționând cu piața și cu factorii economici în *mod mediat*:

- fie ca *subsistem* al sistemului social mai larg, în care anumite responsabilități, scopuri și rezultate sunt transferate sistemului de învățământ; în principal, asigurarea funcționării învățământului revine statului, ca reprezentant atât al cetățenilor cât și al puterii politice;
- fie ca participant secvențial la procesul economic, analizat la nivel macroeconomic sau la nivel al deciziei individuale (modelele capitalului uman, modelele contribuțiilor sectoriale). Secvența *educațională* este văzută astfel ca parte a unui proces economic, fie în etapa de investiție (capitalul uman) fie în etapa de construire a forței de muncă (teoriile marxiste ale

forței de muncă), și tratată astfel în mai toate analizele privind dezvoltarea.

Considerăm că învățământul, văzut *simultan ca serviciu public și ca piață*, conține la nivelul ultim de contact cu publicul, *cel instituțional și al clasei ca formăriune de studiu, al individului ca subiect, client și decident rational*, elementele intrinseci ale *negocierii unor produse complexe*. Mai considerăm că aceste *produse negociate* conțin elemente ce țin atât de *proiectul intenționat prin curriculum*, interesele elevului și familiei, contribuția profesorilor, a clasei și a instituției școlare ca grupuri sociale. Cea de a doua parte a contribuției este denumită de multe ori *curriculum ascuns*, iar tot ceea ce înseamnă costuri, semnificație și efecte ale acestei părți a fost de multe ori neglijat în momentul proiectării strategiilor, reformelor și al realizării evaluărilor. Ba, mai mult, am impresia că toate aceste prudențe se constituie într-o zonă tabu, în care cercetători, decidenți, profesori, părinți au hotărât, în mod tacit, să nu producă informație, cunoaștere și dezbatere. Poate pentru că multă lume dorește să evite discuția privind corupția în educație, încercând să salveze o ultimă și palidă recompensă simbolică cuvenită profesorilor – respectabilitatea. Dar aici nu este vorba de a menaja susceptibilitățile unei categorii profesionale care, încet încet, s-a declasat (în sensul propriu al cuvântului), ci de a afla informații legate de valoarea educației, a timpului petrecut în școală și a modului în care fiecare dintre noi, dar mai ales tinerii, percep importanța investiției individuale în educație.

Contribuția familiilor elevilor prin susținerea unor *costuri educaționale*, de multe ori importante dar nedeclarate, deoarece de multe ori intră într-o zonă gri de activități sau acțiuni ilegale, imorale sau pur și simplu nereglementate, *efectul de clasă și de instituție*, care conferă sensuri, importanță și produc efecte în interiorul și în afara *formalismului curricular oficial*, împreună cu tot ceea ce se propune din partea ofertei etatizate, atât ca intenție cât și ca realizare concretă, pot fi încorporate într-un întreg, pe care îl vom denumi *produs educațional negociat*. Voi încerca să explic ce înțeleg eu prin aceasta.

Credințele și așteptările părinților privind educația copiilor lor sunt extrem de diverse, totuși, majoritatea doresc mobilitate socială crescută pentru copiii lor, o soartă mai bună, conformarea la așteptările celor din jur – rude, prieteni, cunoștințe, satisfacerea orgoliului personal. Urmare acestui fapt, părinții împreună cu elevii, negociază – cu profesorii, cu directorul – în primă instanță, iar într-un mod mult mai ineficient, sau chiar inexistent, cu cei mai importanți

actori ai negocierii – autoritățile locale și statul. Bi-neînțeles, acest proces de negociere și obiectul său sunt de multe ori abstracte, inefabile, dar de multe ori teribil de concrete. Se negociază intrarea într-o școală dorită, clasă dorită, liceu, se plătește școlarizarea într-un liceu particular dacă elevul nu a obținut rezultatele la examene care să-i permită accesul la un liceu de stat, se plătește accesul într-un liceu particular de elită, se mituiește, se falsifică, se minte, dacă aceasta este de folos cuiva. Nu trebuie să privim în primă instanță aceste acțiuni ca blamabile, ci doar ca niște comportamente economice. Plata firească, legală și morală, ar fi efortul fiecărui elev, efortul fiscal și economic legal al părintelui, investiția sa ca timp, afectivitate și participare, efortul de a satisface criteriile instituționale solicitate de către fiecare nivel de acces. Cred că ar fi de mare folos pentru mulți români să afle cum stau de fapt treburile în acest domeniu, fără patimă și părtinire.

Produsul educațional negociat este văzut la nivel de analiză, și rămâne de văzut dacă și în ce măsură componentele sale pot sta pe același plan, ca un mozaic, *jigsaw-puzzle*. La nivelul individului, acest mozaic reprezintă rezultatul unor contribuții multiple, din partea actorilor individuali sau colectivi amintiți anterior, ca și a unor decizii, care, indiferent cui aparțin, au efect asupra aceluiasi *individ, elevul*.

Acest tip de metaforă, sau metodă de analiză, permite construirea a două instrumente economice clasice: *funcția de utilitate*, la nivel de individ și *funcția de producție*, la nivel de instituție și la diferite nivele de agregare superioare. De mare folos este în analiza de acest tip teoria tranzacțională (Commons), conform căreia individul realizează trans-acțiuni cu un conținut social în raport cu instituțiile care gestioneză controlul și libertățile.

Justificarea intervenției statului în educație - eșecul de piață al serviciilor publice

Esența acestei teorii constă în următorul silogism: *individul are un comportament economic maximizator*, economisind efortul și dorind avantaje maxime, până la nivelul la care efectul social al școlarizării nu mai prezintă avantaje pentru societate. Diploma obținută îi conferă avantaje individului, dar acesta nu mai poate oferi societății "externalități" semnificative, rezultatul fiind ineficiență socială a educației. Statul trebuie, deci, să intervină, pentru a constrângе *individul să investească în educație* până la un nivel considerat de acesta ca ineficient, dar care este eficient la scara societății.

Intervenția statului, indiferent de modul în

care se realizează această intervenție, se va face în scopul asigurării condițiilor de școlarizare omogene, garantând egalitatea sanselor și eficiența sistemului. Tot statul garantează îndeplinirea obiectivelor fundamentale ce sunt propuse (impuse) sistemului educativ, prin decizie politică și/sau negociere socială, în condițiile în care piața, prin specificul său, nu poate asigura acest lucru. Dar s-a întrebat cineva, serios, dacă piața poate oferi sau nu ceea ce statul se pare că nu oferă, adică o educație de calitate? Este vremea să aflăm care este locul și rolul unei oferte credibile, serioase și masive a învățământului particular, de toate nivelele – și, mai ales, cum s-ar realiza acesta.

Rolul statului – asigurarea echității și a egalității sanselor

Școala contribuie la asigurarea egalității sanselor – este scris în toate documentele, politicele și "mărturisirile europene" ale statului roman. Dacă utilizatorii (beneficiarii, clienții) serviciilor educaționale ar trebui să achite prețul acestora, *cererea de educație ar depinde foarte mult de veniturile familiilor și de costul de oportunitate asociat educației* (la ce anume se renunță pentru a achita costurile educaționale).

Consecința: copiii provenind din familii de origine modestă ar avea o școlarizare inferioară celor din familii avute – și chiar au, dovedă rezultatele statistice privind mobilitatea socială și învățământul. Echitatea asigurată de stat se deosebește ca accent pentru diferențele niveluri de învățământ: la nivelul inițial, al învățământului obligatoriu (școala primară și gimnaziu) echitatea constă în furnizarea tuturor elevilor a unei școlarizări de calitate convenabilă, independent de condițiile sociale și geografice, asigurarea externalităților pozitive din sistemul educativ, contracararea efectelor informației incomplete de care dispun actorii sistemului.

Studiile citate anterior arată că în ultimii 15 ani statul român s-a achitat din ce în ce mai rău de aceste cerințe.

Cât și cum plătesc statul și autoritățile locale pentru educație. Analiza factorilor ce au condus reformele, din punctul de vedere al coliziunii centralizare-descentralizare

Atât în România, cât și în alte țări există anumite elemente constante, care conduc deciziile privind centralizarea/descentralizarea finanțării învățământului, iar contextul reformelor a fost caracterizat de câțiva factori esențiali:

- demografia școlară,
- circumstanțele economice,
- contextul politic intern și extern,
- descentralizarea apărută în alte sectoare decât educația (în principal, în administrația publică).

Atâtă timp cât există sisteme de finanțare constituite pe criteriul alocării resurselor în funcție de numărul de elevi (fapt enunțat în mai multe acte normative din România, dar care nu reprezintă deocamdată o realitate), orice creștere sau descreștere în numărul acestora nu generează conflicte majore între nivelul (autoritatea) ce alocă fondurile și nivelul (autoritatea) ce realizează cheltuirea acestor fonduri. Prin contrast, atunci când metodele de finanțare nu țin cont sau nu realizează o finanțare bazată în ultimă instanță pe numărul beneficiarilor (care ar fi primul pas, elementar, de adevarare a resurselor la cererea definită în modul cel mai simplu și egalitar cu putință), orice creștere sau descreștere importantă a numărului de elevi va produce un conflict de interese dintre centrul de alocare (formatorul de buget) și centrul de cost (unde se realizează managementul financiar și cheltuirea fondurilor). Aceste lucruri s-au produs în România, pe fondul declinului demografic și al scăderii populației școlare.

În mai multe țări – și România nu face excepție –, implementarea unei alocări per capita a coincis cu o scădere demografică a populației școlare și a constituit unul din răspunsurile sistemului de management financiar în încercarea de a limita cheltuielile de personal. Există suficiente motive pentru care viteza cu care scade populația școlară este mai mare decât aceea de scădere a numărului personalului din învățământ. Totodată, solicitarea pentru profesiiile din învățământ, chiar dacă slabă anumite categorii (informatică, limbi străine), începe să crească, chiar dacă percepția socială a profesiilor din învățământ nu este dintre cele mai bune.

Diferența dintre capacitatea economică a diferitelor autorități locale, care au dorit autonomie în gestiunea fondurilor, a făcut ca în multe localități instituțiile de învățământ și nivelul cheltuielilor curente să aibă de suferit. În altele, cheltuielile materiale au crescut, fără a exista un sistem de indicatori și de standarde care să permită măsurarea eficacității acestor cheltuieli.

De regulă, se pun câteva întrebări simple, care sunt fără sens sau nu pot primi răspunsuri simple: dacă descentralizarea este bună sau rea, sau cine (ce organisme sau organizații) ar trebui pus să exercite anumite funcții. Tendința de a răspunde simplist și pripit la acest tip de întrebări, care includ un potențial exploziv și presupun largirea prealabilă a cercului de

dezbatere (fiindcă includ în mare măsură solicitarea de adeziune la o paradigmă insuficient clarificată și enunțarea de judecăți de valoare în absența datelor relevante și înțelese) pune în pericol orice tip de reformă. Multe instanțe (presă, autorități, vectori de opinie publică, consultanți străini) consideră că este important să găsești soluții, deoarece oricine poate formula probleme. Consider că o definire corectă a problemelor și stabilirea unui cadru conceptual adecvat sunt chiar mai importante decât soluțiile. Oricum, o problemă complexă are soluții graduale, etape în furnizarea acesteia, și mai rar o soluționare completă. Definirea problemei, dacă este bine făcută, are şanse să devină mai stabilă decât soluțiile, de multe ori irelevant conjuncturale, stadiale sau partiale.

Analiza caracteristicilor zonelor socio-economice

Zonele socio-economice au slăbiciuni și puncte forte diferite, privind structura dezvoltării economice, nivelul șomajului, calitatea serviciilor oferite de diferite instituții, inclusiv și instituțiile școlare sau cele care oferă diferite forme de calificare și instruire pentru adulți (fie aceștia și profesori). Modul în care instituțiile cooperează, implicarea acestora și calitatea umană și profesională a persoanelor ce le compun, adevararea rezultatelor pe care aceștia le obțin în definirea unei oferte educaționale care să fie: dorită, utilă și recunoscută de către beneficiari la un număr foarte mare de opțiuni valabile, posibile căi de succes. Rețetele nu pot funcționa în acest domeniu, dar o analiză sistematică este necesară pentru a identifica punctele de convergență, modelele și ceea ce este recunoscut ca util, propunerea de "bune practici". Tratamentul unor fenomene sociale cum ar fi sărăcia (excluziunea socială), șomajul, corelarea sau ajustările dintre oferta de muncă și cererea locală sau regională pot fi abordate ca previziune și proactivitate, sau reactiv, pasiv și de multe ori fără rezultate vizibile. La nivel local și regional se constituie aria incubării soluțiilor antreprenoriale integratoare, la acest nivel diferite inițiative private, testarea unor soluții, dezvoltarea proiectelor individuale și colective, introducerea unor programe de utilitate publică pot să găsească susținere și ecou în conștiința oamenilor. De aceea, capitalul social (manifestat prin încredere în oameni și instituții, vocația comunitară a unor întreprinderi și inițiative) constituie unul din conceptele ce se impun cu nevoie, în orice analiză privind corelarea dintre oferta educațională și nevoile locale.

Politicele active privind piața muncii și combaterea șomajului se implementează tot la nivel

local: sprijinul pentru crearea de noi locuri de muncă în firmele private sau în cadrul proiectelor comunitare, crearea de facilități pentru dobândirea unui loc de muncă pentru categoriile ce au dificultăți în acest sens, orientarea profesională și programele de instruire, asistența acordată celor care caută o slujbă, precum și tot ce se face (sau nu) pentru ca locurile de muncă să fie mai sigure.

Creativitatea, inventivitatea în domeniul acestor comportamente active pe piața muncii poate fi oricât de mare, dar, tocmai în mediile ce au nevoie imperioasă de aceste comportamente, ele sunt deficiente și atipice, indivizi ce au anumite tendințe și inițiative utile din acest punct de vedere nu pot rezista multă vreme pasivității generale și ostilității mediului. Putem discuta despre nevoia de a ținti aceste programe către indivizi, de a implica o cât mai mare varietate de actori în această dinamică a creșterii, dar vom experimenta în aceste medii, în care indivizii nu au încredere în ei însiși, și mai ales unii în alții, o rezistență ce are multiple cauze și se alimentează din experiențe și credințe întărite mereu de realitate. Multe proiecte, programe de asistență și de dezvoltare socială au un impact slab în astfel de medii, iar câteodată au chiar efecte perverse.

Resursele suficiente, aflate la dispoziția organizațiilor economice, ale administrației, a altor instanțe civice și sociale, însotite de un spațiu de manevră suficient pentru acestea asigură premisele, nu și garanția pentru a furniza răspunsuri multi-dimensionale la problemele complexe individuale și colective.

Mai este nevoie ca aceste forțe să se unească și să dezvolte proiecte comune, să devină *agenți ai schimbării*, în sensul teoretizat de Fullan.

NOTE

¹ Revista Sociologie Românească, nr. 1, 2000; Corneliu Cârtăjană *Mobilitatea socială în România. Aspecte cantitative și calitative la nivel național și în profil teritorial*

² Institutul de Științe ale Educației, 2005; *Motivația învățării și reușita socială*

³ <http://www.kaizen-institute.com/>

⁴ Fullan, M.; Change forces probing the depths of educational reform; The Palmer Press, London, 1994.

SEMNAL

Mark Lilla

Spiritul nesăbuit. Intelectualii în politică

Editura: Polirom

Anul apariției: 2005

Studiu introductiv de Sorin Antohi.

Traducere din limba engleză de Mona Antohi.

Cuprins

Martin Heidegger – Hannah Arendt – Karl Jaspers • Carl Schmitt • Walter Benjamin • Alexandre Kojève • Michel Foucault • Jacques Derrida • Seducția Siracuzei

Descriere

„De ce vor intelectualii să-i servească pe tirani? De ce devin tiranofili unii dintre intelectualii care trăiesc în societăți democratice, libere? Se pot oare găsi răspunsuri definitive? Pot fi aceste răspunsuri căutate mai ales pe tărâmul filosofiei politice și morale, pe tărâmul psihologiei și metafizicii, aşa cum încearcă Lilla, în buna tradiție straussiană? Eu sugerez o contextualizare istorico-sociologică a întrebărilor și răspunsurilor, pornită de la străvechea, dar mereu reinventată înclinație a intelectualilor de a transforma prestigiul și autoritatea în putere. Cedând «tiranului interior», intelectualul se prăbușește asemenea unui înger damnat, subjugat de demonia puterii, apoi de puterea însăși. Căderea sa în plasa tiraniei este ultimul pas într-o tragedie a spiritului. Mai exact: tragedia spiritului nesăbuit, care și-a rupt legăturile cu etica și morală, și-a trădat menirea, optând pentru imoralitatea și amoralitatea unui eros al dominației.” (Sorin Antohi) ■

Postmodernitatea ca metaforă a eliberării

COSTEL DUMBRĂVĂ

This essay tries to sketch a way in which we can see the postmodern social structure as a liberation factor. The answer to the question of what shall be put instead of the modern social system – a global culture, or a culture of diversity – replaced by nowadays' post-isms? In any case, the result is favorable for the liberationist forces of globalization, attacking the self imposed objectivity of the nation-state.

1. Situațiunea

Nicicând lumea nu a fost mai omogenă ca astăzi, nicicând fire economice, politice, culturale n-au legat mai strâns regiuni îndepărtate ale lumii și, totuși, nicicând cuvintele *identitate, diferență, independență, autonomie* nu s-au pronunțat mai puternic și mai dramatic. Este un paradox al globalizării, acela de a suprapune două tendințe opuse: una a uniformizării economice și sociale cu o alta a diferențierii politice și culturale. Cu cât indivizi și grupurile se percep mai asemănători, cu atât mai stringentă le pare nevoie de a se deosebi unii de alții. Visul modern al unei umanități unite, solidarizate în numele unei *naturi umane raționale și universale* începe să se piardă sub acuzele grave ridicate de profetii dezbinării: etnocentriști, naționaliști, multiculturaliști, feminiști, fundamentaliști și.a. Ceea ce îi unește este o percepția acută a inechității, a dependenței dar și o dulce și suspectă obsesie a emancipării! Au toate aceste mișcări un fundament istoric, politic, filosofic? Răspund ele unor nevoi sau sunt niște simple construcțe, invenții, niște exerciții de contestație?

Globalizarea, aşa cum o definește Giddens - *intensificarea relațiilor sociale la nivel mondial, intensificare ce leagă localități îndepărtate într-un asemenea mod încât evenimentele locale sunt moderate de evenimente ce se petrec la mare distanță și invers* (Giddens, 2000: 64) - e un fenomen cu pre-cădere modern și postmodern. Premisa acestei lucrări este aceea că putem disocia între mai multe faze ale globalizării sau mai multe grade ale sale. Astfel, concentrându-mă asupra organizării statale, disting între un model al statului național modern și

altul al statului pluri- sau post-național postmodern, ambele cu vocație globală.

Așa cum naționalismul a avut un efect universal, el fiind o formă impusă de stat unor culturi dintre cele mai diferite, la fel și cultul diversității reprodus astăzi în interiorul tuturor statelor este o doavadă a similitudinii valorilor și comportamentelor la scară globală. Modernitatea distrugе imobilismul comunităților locale și impune noi forme de comunicare și interacțiune, însă fără a putea atinge scara mondială; impunerea modelului națiunii reprezintă un proces de globalizare limitată. Odată cu dezvoltarea mijloacelor tehnice de comunicare, cu transformările industrialismului, modelul națiunii-stat se perimează, el devenind o piedică în calea unei globalizări totale. E momentul în care indivizi și grupurile de indivizi din cadrul statului tind să-și afirme puterea economică, culturală ignorând sau chiar subminând autoritatea statului. Acest scenariu este deopotrivă motiv de spaimă dar și de speranță, pe de o parte se pierde certitudinea instituționalizată pe care o oferea statul, pe de altă parte, se deschide calea afirmării indivizilor, culturilor, subculturilor care răspund cu succes așteptărilor pieței.

Voi dezvolta în continuare aceste idei slujindu-mă de distincția dintre modernitate și postmodernitate.

2. Modernitate și raționalizare

Nașterea epocii moderne poate fi reperată în preajma secolelor XV–XIII, în mijlocul unor lupte ideologice, dar nu numai, de desprindere de modelul feudal, încrmenit în dogmatism și absolutism. Dacă

ar trebui să identificăm un spirit al modernității, acesta ar fi unul contestatar, un spirit dornic să spargă *lanțul ierarhic al existenței care asigura fiecărui lucru locul potrivit și de netăgăduit în ordinea generală a lucrurilor* (Casirer, 2001: 48.). Ceea ce definește modernitatea este caracterul său discontinuu, profunda mutație înregistrată la nivelul tuturor sistemelor (de gândire, social, politic). Dislocarea aceasta s-a produs pe ambele axe: orizontală, prin extinderea fără precedent în spațiu a unor idei, norme, practici; și verticală, prin intensitatea și dramatismul cu care acestea s-au impus distrugând echilibrul ordinii feudale (Giddens, 2000). Contextul ideatic al acestor mutații este asigurat de filosofile optimiste ale umanismului și iluminismului, care vor proclama omul drept ființă autonomă, valorică, înzestrată de natură sau de Dumnezeu (entitate din ce în ce mai abstractizată) cu instrumente sigure de a (se) cunoaște și de a (și) supraviețuи.

Suportul acestei revoluții filosofice este oferit de prima revoluție industrială și de crearea unor piețe economice mai largi, devenite, în scurt timp, naționale. Deși legitimat de ideologia umanistă universalistă, modelul occidental al modernizării va impune națiunea și naționalismul.

Dezvăluirea lumii pe care a presupus-o modernitatea s-a datorat ambiției de a raționaliza complet universul; totul trebuia să corespundă unui plan, trebuia să răspundă unui scop inteligibil; spiritele, demonii ce populau culturile tradiționale, ideile, practicile ce nu corespundeau noului ideal al științei fiind expulzate fără drept de apel. Principalul beneficiar al acestor ambiții a fost statul. Acesta va impune monopolul asupra activității științifice, știința fiind folosită pentru descoperirea unor modalități mai eficiente și mai puțin costisitoare de manipulare și control. Dacă societățile premoderne se identificau prin reprezentări specifice ale obiectelor și relațiilor, statul va sparge aceste tipare specifice impunând categorii omogene unice. Spre exemplu, spațializarea societăților tradiționale se realiza în jurul însușirilor fizice ale corpului omenesc, prin metafore organice: conflictul - cap la cap, lupta - corp la corp, dreptatea - ochi la ochi, solidaritatea - umăr la umăr, schimbarea - pas cu pas, și (Timothy W. Luke). Statul modern va încerca să elimine relativitatea inherentă unor astfel de percepții prin impunerea unor norme de măsurare unice. *Limpezimea, transparența spațiului au devenit o Miză majoră în lupta statului modern pentru afirmarea puterilor sale* (Bauman, f.a. 33). Încrederea în puterea rațiunii de a anula contingenta, imprevizibilul, suferința va fi deturnată de stat în crearea unei administrații onmiprezente.

Michel Foucault descrie cel mai bine modelul statului modern prin metafora panopticului desemnând puterea supraveghetorilor ascunși în turnul central al Panopticului exercitată asupra deținuților închiși în pavilioanele clădirii în formă de stea. Avantajele unui asemenea sistem erau că permitea impunerea unei puteri constante, previzibile și puțin costisitoare. Dacă în statul premodern, de tip *dentist* (Gellner), cei mulți supraveghneau pe cei puțini, puterea trebuind să fie violentă și copleșitoare, acum cei puțini își impun puterea asupra celor mulți, cu un minimum de efort și violență.

Ernest Gellner leagă nașterea naționalismului de consecințele societății industriale moderne: omoșitate și mobilitate socială, exo-socializare și generalizarea cunoașterii de carte, ceea ce a necesitat consolidarea statului și a unei culturi *înalte* care să-l legitimeze. Cu alte cuvinte, naționalismul nu-și are originea în atașamentele de tip pre-modern, și nici nu e o idee inventată sau redeșteptată de ideologi, el își are rădăcina în necesitățile structurale ale societății industriale (Gellner, 1997: 58), el este sociologic necesar.

Statul modern avea nevoie de cetățeni identici, bine pregătiți, pe care îi va produce prin mecanismul educațional. Cum însă nu dispunea de resurse tehnice nelimitate, el a trebuit să se rezume la un teritoriu limitat, creând o cultură oficială ca formă pe care să se construiască solidaritatea națională prin valorificarea unor elemente ale culturii populare dominante, ale uneia minoritate sau ale alteia pur imaginare. Vocația globală a acestei întreprinderi constă în două laturi. În primul rând, statul național impune o nouă comunitate, inventează o solidaritate complexă, o narățiune inedită (B. Anderson) care transgresă limitările comunităților tradiționale. În al doilea rând, el impune un model care va fi adoptat, de bunăvoie sau nu, de comunități de pe întreg globul. Paradoxal, cîntarea particularității, a virtușilor naționale, are o valoare globală, atâtă timp cât este întâlnită în cele mai diverse regiuni ale lumii.

3. Postmodernitate și eliberare

Concepte extrem de controversate, *postmodernismul* și *postmodernitatea* grupează o serie de fenomene din domenii variate: filosofie, societate, estetică, cultură. Într-o accepțiune largă desemnează o stare de spirit, un tip special de sensibilitate îndreptat împotriva tuturor autorităților consacrate și a tipurilor de legitimare ale acestora, o *suspiciune în fața metapovestirilor* (Lyotard, 1993: 15). Din moment ce s-a constatat că nu mai există nici un punct de observație suficient de obiectiv (Connor, 1999: 15)

sau tocmai pentru a susține aceasta, se vorbește despre realizarea unei heterontropii, o privare de centru care să abandoneze ierarhie în favoarea plurarhei. Există o obsesie a sfârșiturilor, o "post"-manie, un sindrom al Bastiliei pare să-i îndemne pe teoreticienii postmodernismului să desființeze toate distincțiile tradiționale din domeniile cele mai diverse (obiectiv-subiectiv, universal-particular, economic-politic-cultural, public-privat, mase-elite etc.). Autoritățile impuse de modernitate sunt hulite și aduse la judecată sub acuza că au legitimat opresiunea (simbolică și fizică). Modernitatea e blamată ca fiind totalitară, fie în mod explicit, prin regimurile politice pe care le-a generat, fie implicit, prin instituțiile și valorile sale (individualism, tehnicism, secularizare, masculinitate șic.). Atacul este condus pe mai multă planuri: filosofic, politic, etic, estetic.

Condiție socială a postmodernismului, postmodernitatea se referă, în mare, la mutațiile înregistrate în zona capitalului, a tehnologiilor informației și a comunicării, a consumului și revendicărilor culturale specifice. se poate susține că nu există o diferență calitativă între revoluțiile modernității și cele ale postmodernității, ci doar de grad. Așa cum culturile populare au fost înghițite de cele naționale cu două secole în urmă, astăzi asistăm a venit rândul culturilor naționale să se destrame. Întrebarea care se ridică e ce anume se va pune în loc: o cultură globală, non-națională, multinațională sau o cultură a diversității în care nici una particulară nu va avea întărietatea?

Impactul noilor mijloace de comunicare și al liberei circulații a capitalului este enorm, Bauman vorbește de *sfârșitul geografiei și de Marele Război de Independență față de Spațiu*. Aceste condiții îi lipseau statului modern atunci când a fost nevoie să se limiteze la un teritoriu specific, însă, deși există astăzi, ele nu aparțin statului. Statul națiune pierde controlul economiei. Astfel, industria vest europeană se delocalizează, mari companii se deplasează în afara Occidentului lăsând acasă mii de șomeri cărora statul trebuie să le poarte de grija. Pierderea suveranității economice a statului se datorează presiunilor piețelor financiare globale. De exemplu, suma zilnică a tranzacțiilor financiare intervalutare pur speculative se ridică la 1300 de miliarde de dolari - de 50 de ori mai mare decât volumul schimburilor comerciale și aproape egală cu totalul rezervelor tuturor băncilor de pe glob (Rene Passat).

În afara presiunilor economice, statul național trebuie să facă față presiunilor grupurilor minoritare din interior, care nu încetează să scoată la lumină dominația fățușă sau ascunsă prin care acesta a luat

naștere și s-a menținut. În lupta acesta, minoritarii se folosesc de retorica și forța globalizării ca de niște aliați veritabili. Recunoașterea diversității – cultul exotismului - pe care o presupune o lume globală întreține speranța în desfacerea capsulei naționale și eliberarea din minorat a culturilor subnaționale. Situația acestora amintește de poziția minoritarilor evrei ai Imperiului Otoman care preferau supunerea față de acest stat multinațional construcției naționale a popoarelor autohtone.

E puțin probabil ca statul național să dipără, mai probabil el își va restrânge funcțiile, apropiindu-se de modelul statului minimal liberal, aşa cum spune Cornelis Castoriadis, *cu baza materială distrustă, cu suveranitatea și independența anulate, cu clasa politică anihilată, statul-națiune devine un simplu serviciu de securitate pentru megacompanii* (Bauman, f.a. 66).

Așadar forțele globalizatoare pot acționa ca factori eliberatori, prin atacul asupra obiectivității auto-impuse de către statul național. Narațiunea oficială a solidarității va fi completată de alte mininarațiuni alternative. Problemele minoritarilor nu vor disparea; dimpotrivă, obsesia dominației și a obstrucționării se va transforma, cel mai probabil, în obsesia marginalizării economice, a neprofitabilității.

BIBLIOGRAFIE

- Bauman, Zigmunt, *Globalizarea și efectele ei sociale*, Antet, București, f.a.
Casirer, Ernst, *Mitul statului*, Iași, Institutul European, 2001.
Connor, Steven, *Cultura postmodernă. O introducere în teoriile contemporane*, Meridiane, București, 1999.
Foucault, Michel, *A supraveghe și a pedepsă*, Humanitas, București, 1997.
Giddens, Anthony, *Consecințele modernității*, Univers, București, 2000.
Gellner, Ernst, *Națiuni și naționalism*, Antet, București, 1997
Harvey, David, *Condiția postmodernă*, Amarcord, Timișoara, 2002.
Lyon David, *Postmodernitatea*, DuStyle, București, 1998.
Lyotard, Jean Francois, *Condiția postmodernă*, Dacia, București, 1993.

“Cât de suveran mai este un popor suveran care habar nu are de politică”*

Este întrebarea pe care și-o punе Giovanni Sartori în una din cele mai recente traduceri ale operei sale în limba română, apărută recent la Editura Humanitas sub numele “Homo videns. Imbecilizarea prin televiziune și post-gândirea”.

Gânditorul italian ne avizează, chiar dacă nu de la început, că “războiul” ideatic nu se declară principal contra televiziunii ca parte a “industriei electronicii” în plină afirmare, ci împotriva “televiziunii care face sau desface opinia publică”¹. Deși este dificil de încadrat într-un gen anume (nu același lucru se poate spune, în schimb, despre “Teoria democrației reinterpretată”), este clar că “Homo videns” reprezintă creația unui “Homo sapiens”, a unui “Homo cogitans” rămas tot mai singur și speriat de ceea ce vede (nu prin “ochii” unui televizor, adică ai altora, ci prin ai săi). Sartori ne propune o reflecție la început generală (“Partea întâi – Primatul imaginii”) cu accente pedagogice (“Video-copilul”), apoi politică (“Partea a doua – Opinia teledirijată”, “Partea a treia – Și democrația?”), iar în final filosofică (“Apendice”). Cu alte cuvinte, cititorul este introdus în tema lucrării – transformarea “homo sapiens, produs de cultura scrisă, într-un homo videns, în care cuvântul e detronat de imagine” – ca în capitolele următoare să ajungă

* Giovanni Sartori, *Homo videns. Imbecilizarea prin televiziune și post-gândirea*, Humanitas, 2005.

acolo unde, de fapt, își propune: impactul televiziunii asupra democrației. Pentru a evalua calitativ acest impact, Sartori pleacă, cum el însuși mărturisește, de la ou către găină, unde oul este individul/cetățeanul, iar democrația este suma indivizibilă a indivizilor/democrația. Pentru a fi și mai exact în raționament, autorul urmărește evoluția individului de la copil către adult sub presiunea unor factori de influență grupăți în patru elemente: “părintii”, “colegii de aceeași vîrstă (peer group)”, “școala” și “mass-media”². Dintre acestea, se oprește doar asupra mass-mediei. Media se constituie ca factori de influență de relativ puțină vreme (secolele XVIII-XIX), o dată cu apariția – în ordine cronologică – a cotidianului, telegrafului, telefonului, radioului, televiziunii și Internetului³. La nivelul influenței comportamentale, Sartori separă televiziunea și, parțial, Internetul de oricare alt mijloc de informare. Aici se regăsește motivația centrală a demersului intelectual propus de gânditorul italian în cartea recenzată: apariția televiziunii “a făcut vederea precumpăritoare față de vorbire”⁴, transformând omul din vorbitor (“animal loquax”), simbolic (“animal symbolicum” – Ernst Cassirer) și gânditor (“homo cogitans”) doar într-unul văzător (“homo videns”). Altfel spus, televiziunea a permis lucruri care până la apariția ei erau de neimaginat.

Adultul, definit legal ca per-

soană peste 18 sau 21 de ani (deci cu drept de vot, adică de participare directă la viața *civitas*-ului) pe care se bazează fundamental democrația este predictibil din punct de vedere politic în măsura în care există o imagine asupra mediului în care copilul se dezvoltă. Pentru a explica (video-)adultul, Sartori pornește de la (video-)copil. Faptul că el se oprește doar la mass-media nu este lipsit de relevanță; “micuții noștri privesc la televizor, ore și ore în sir, înainte de a învăța să citească și să scrie”⁵. Televiziunea devine o *paideia* (model de educație), creând *omul nou* (Werner Jaeger) înainte de a fi doar un simplu mijloc de informare. Ce anume are caracteristică acest *anthropos nou*? Răspunsul elaborat ni-l oferă chiar autorul în numeroase secvențe ale argumentației sale: vederea care atrofiază înțelegerea⁶, scăderea capacitatei de a gestiona realitatea (*polis*-ul, altfel spus) prin săracirea conceptului (“Cuvântul ne face să înțelegem numai dacă e înțeles [...]]. Imaginea se vede și gata; e de ajuns să nu fim orbi” ne avertizează Sartori⁷), gândirea “hetero-dirijată” (Riesman), alterarea rațiunii (*mundus intelligibilis*) în detrimentul sentimentului, a emoției (*mundus sensibilis*)⁸. Acestea sunt accentele în care ar trebui să-l căutăm pe adultul majoritar al video-societății.

În ce fel se nuanțează realitatea politică pe care acest tip de adult este capabil să o construiască, devine întrebarea la care Sartori încearcă să răspundă în a doua și a treia parte a cărții. Democrația este definită etimologic ca puterea poporului, adică puterea sumei indivizibile a adulților. Sartori identifică trei paliere ale influenței decisive a televiziunii asupra democrației: liderul politic, alterarea parțială a sistemului de relații internaționale și chiar

diluarea sensului clasic al democrației. Să le luăm pe rând.

Liderul politic, ușor anemic în trecut, devine, începând cu secolul XX (adică o dată cu apariția televiziunii), video-liderul care personalizează alegerile, politica și alterează conceptul de partid. „Video-liderul nu doar transmite mesajul, ci este mesajul însuși”⁹ mărturisește Sartori. Pentru a demonstra aserțiunea, autorul aduce în discuție cazul Statelor Unite ale Americii care conține aproape toate elementele favorizante dezvoltării acestei tipologii politice: sistemul prezidențial și electoral (colegii de vot uninominale cu un singur tur)¹⁰. În federația statelor americane a luat ființă tradiția – care acum face carieră în toată lumea dezbatelor electorale (talk-show-uri) între primii doi candidați rămași în cursă. În opozиie cu SUA, cazul Marii Britanii (care beneficiază de același sistem electoral) este explicabil prin sistemul partidic unde „cu cât alegătorul votează mai mult simbolul, ideologia sau programul unui partid, cu atât mai mult candidații depind de partidul lor pentru a fi aleși”. Așadar, influența televiziunii se resimte prin diminuarea ponderii partidului în procesul electiv și accentuarea elementelor exterioare ale candidatului.

Se spune că o imagine face cât 1.000 de cuvinte. Sartori argumentează că, cu toate acestea, „și imaginea minte”; în primul rând prin decontextualizare (“se bazează pe prim-planuri în afara contextului”) și fotomontajul producătorilor tv care ajung la telespectator. Studiile realizate de H.-M. Kepplinger au demonstrat că schimbarea percepției publice asupra unui candidat poate fi realizată cu ajutorul mijloacelor optice, filmând după anumite unghiuri¹¹. În contextul interacțiunilor la nivel internațional, Sartori

se arată îngrijorat de creșterea ponderii știrilor locale accentuând ceea ce el numește “localism”¹² și pierderea viziunii de ansamblu prin sărăcirea relatării evenimentelor internaționale. Ceea ce McLuhan denumea “sat global” (stergerea distanțelor pentru vedere prin accesibilitatea ochiului cu ajutorul televiziunii în orice colț al lumii) nu este decât o iluzie. Un adevăr tragic adus în discuție este acela că pentru *demos* realitatea internațională există doar acolo unde televiziunea este prezentă. Pentru a fi prezentă, este nevoie de acordul autorităților guvernamentale ale țării respective. Astfel, eveniment internațional cu relevanță pentru cultura politică a *demos*-ului este, de exemplu, moartea Printesei Diana și nu moartea zilnică a mii de nord-coreeni sub imperiul eminamente represiv al regimului de la Phenian. Așadar, lumea există doar acolo unde televiziunea are acces. Alterarea sistemului de relații internaționale poate fi o capcană inclusiv pentru șefii de state sau liderii politici cu influență după cum Sartori pune în lumină prin exemple relevante.

În fine, diluarea sensului clasic al democrației, cel de-al treilea element al efectului tv asupra politicului, se face prin inventarea formulei „democrație deliberativă”, un hibrid straniu al democrației participative și reprezentative¹³. După ce sistemul politic al delegării suveranității poporului către un grup conducător a fost teoretizat de filosofii reprezentativi ai gândirii politice (Hugo Grotius, Thomas Hobbes, John Locke) și pusă cu succes în practică de cele mai avansate democrații (adunarea parlamentară a Angliei este cel dintâi parlament din lume), apariția televiziunii a depășit barierele informării și a creat iluzia participării directe la viața politică. Așa s-a născut ne-

voia democrației directe prin sondajele de opinie difuzate din belșug între zilele alegerilor și care reprezintă mai curând „expresia puterii mass-media asupra poporului”¹⁴ și referendumuri, instituționalizarea sondajelor de opinie.

Dacă democrația reprezentativă este o guvernare a opiniei publice (definită ca părere despre lucruri publice care reclamă autonomie, este ușor elitistă și aparține cetățeanului¹⁵), democrația participativă solicită cunoaștere și „este imposibilă când poporul nu cunoaște”¹⁶. Așa cum arată în nenumărate locuri, video-electorul nu cunoaște pentru că televiziunea nu informează în sensul cognitiv al cuvântului, ci doar creează iluzia că o face. Ca atare, democrația directă nu poate exista, afară doar de impresia ei. Ipoteza că „televiziunea dă mai puține informații decât oricare alt instrument de informare” este, cu siguranță, neasteptată chiar și pentru cel care se îndoiește înainte de a crede. Sartori, pentru a confirma premisa, arată că gândirea conceptuală pe care o solicită informarea (cunoașterea politică) pleacă de la cuvinte pe care televiziunea nu le poate releva în imagini: națiune, stat, suveranitate, democrație, reprezentanță, birocrație¹⁷. Așadar, din comportamentul politic al video-electorului lipsește înțelesul acestor termeni, structurali în cunoașterea politică. În baza distincției semantice pe care filosoful italian o face între sub-informare (informare insuficientă) și dezinformare (distorsiunea informației), televiziunea reușește performanța de a le combina în proporții diferite și a le transpune în pseudo-produsul politic care ajunge la telespectator și care există numai în măsura în care omul din spatele ecranului îl vrea.

Sondajele de opinie, atât de populare datorită televiziunii (nu

ezită a aduce în discuție ideea sondocrației/sondajo-crației) înregistrează opinia video-electorului în sensul descris mai sus.

În categoria mass-media, autorul cărții include și Internetul, însă în cazul acestui instrument discursul se schimbă ușor. Mai mult, se face o distincție foarte clară între televizor (“instrument monovalent care primește imagini pentru un spectator pasiv”) și lumea multimedială (“lume interactivă cu utilizatori activi”) în care include Internetul¹⁸. Acceptă că există o variantă pozitivă a utilizării rețelei virtuale doar în măsura în care te poți folosi de ea “pentru a dobândi informații și cunoștințe”¹⁹. Punctul critic este însă că “homo videns deja există când descoperă rețeaua” (Internetul). În această situație, capabilitățile de a folosi latura pozitivă a Internetului sunt deja atrofiate, interesul real pentru cunoașterea politică respectând tiparele stabilite de televiziune. În această logică, utilizatorul nu va ști că, spre deosebire de televiziune, are posibilitatea de a controla informația pentru sine (dată fiind abundența sa) și va aștepta în continuare să primească doar ce alții vor ca el să știe. Realitatea virtuală este însă la fel de primejdioasă ca și “realitatea televiziunii”. Își într-un caz și în altul, însigurarea, desocializarea individului îl rupe de realitatea mediului în care se poate vedea pe sine și îl abandonează în fața unei oglinzi deformante. Trivializarea imaginilor (pe care Sartori nu ezită să o blameze) este motivul principal de a te recunoaște pe tine însuți altfel de cum ești. Pentru mulți europeni, România este o țară săracă, prolifică în delinvenții poate și pentru faptul că se retransmit imaginile pe care televiziunile noastre le oferă. Sigur că nu acesta este exemplul pe

care Sartori îl aduce, însă nu e deloc anevoie a-l imagina în logica construită cu succes în paginile cărții. Și tot în aceeași logică, ne dăm seama că revoluția pe orizontală din 1989 a existat doar atâtă vreme cât a fost relatată ca atare. Odată ce omul din spatele camerei s-a schimbat, revoluția din decembrie 1989, continuată mai târziu în evenimentele din Piața Universității, s-a golit brusc de conținut; minerii știau (inclusiv de la tv) că acolo sunt golani, vagabonzi care contestă nou regim politic, legitimat de “popor”. Și tot camera i-a convins pe mulți la acea vreme că “noi nu ne vindem țara”.

Cartea lui Giovanni Sartori nu este deliberativă, ci este un *vademecum* al cetățeanului care în hățîșul informației vrea să rămână un om rațional, un “homo sapiens”. Pentru autorul însuși, acesta este un alt mod de a spune după 80 de ani de viață și poate peste 50 de activitate intelectuală în “ante-gândire” (sensul opus pe care-l atribuie “post-gândirii” dominată de “homo videns”): *dixit et salvavi animam meam*. Lucru neobișnuit poate pentru o cercetare științifică, cartea este presărată din loc în loc de numeroase intruziuni în eu-ul personal (“Până aici am spus tot ce-mi stătea la inimă”²⁰ sau, cum apare exact în finalul cărții, “cu riscul de a nu exista, eu aleg rezistență”²¹). Acest lucru nu exclude valoarea cărții; ba, dimpotrivă, i-o sporește, prin impresia de participare directă a autorului la cele relatate. Dacă întrebarea din titlu aparține autorului, cititorul se poate întreba “ce realitate este capabil să construască homo videns”? În acest moment, poate este greu de imaginat, dar un lucru este foarte clar: *Ex nihilo, nihil fit*.

Nicolae DRĂGUȘIN

NOTE

¹ Giovanni Sartori – “Homo videns. Imbecilizarea prin televiziune și post-gândirea”, Ed. Humanitas, 2005, p. 141;

² idem, p. 127;

³ idem, p. 19;

⁴ idem, p. 20;

⁵ idem, p. 26;

⁶ idem, p. 37;

⁷ idem, p. 25;

⁸ idem, p. 34;

⁹ idem, p. 85;

¹⁰ idem, p. 86;

¹¹ Gabriel Thoveron – “Comunicarea politică azi”, Ed. Antet, București, 1996, p. 181;

¹² Giovanni Sartori – “Homo videns. Imbecilizarea prin televiziune și post-gândirea”, Ed. Humanitas, 2005, p. 91;

¹³ idem, p. 135;

¹⁴ idem, p. 59;

¹⁵ idem, p. 132;

¹⁶ idem, p. 53;

¹⁷ idem, p. 32;

¹⁸ idem, p. 39;

¹⁹ idem, p. 42;

²⁰ idem, p. 152;

²¹ idem, p. 165.lea.

SEMNALE

Gabriel Liiceanu

Ușa interzisă

Humanitas, 2005

Descriere

„Citind aceste pagini, mi-am dat deodată seama că am tăcut bine atâția ani de zile. Neputința de a mă exprima m-a făcut, desigur, nefericit, dar ceea ce până acum m-a împiedicat să vorbesc liber a fost tocmai «sentimentul conștient al insuficienței personale». Veninul strâns în mine nu atinsese concentrația necesară pentru a deveni leac. Eram pur și simplu necopt. A trebuit să cunosc spaima cănnii și lehamitea ultimă a sufletului, să mă desprind de oameni care plecând au luat părți din mine, să-mi îngrop prietenii, să trăiesc o revoluție și să am şocul întâlnirii cu poporul meu, să mă destram, să mă detest, să mă încă în regrete și remușcări și să mai vreau, totuși, să mă adun din nou. Fără toate astea, orice pagină scrisă în nume propriu nu este decât o enormă pălăvraăeală.” Gabriel Liiceanu ■

Stejărel Olaru, Georg Herbstritt

STASI și Securitatea

Humanitas, 2005

Prefață de Emil Hurezeanu, postfață de Johannes Beleites

Descriere

Într-o dintre clădirile berlineze ale Stasi, cea în care s-a aflat și biroul lui Erich Mielke, ministrul Securității Statului, în ianuarie 1990, în timpul ocupării sediului de către manifestanți, se putea citi pe un perete: „Stasi = Gestapo = K.G.B. = Securitatea!” Dar Securitatea devenise atât de rău famată, încât nici măcar Stasi nu mai dorea să fie identificat drept unul dintre foștii ei colaboratori. Autorii acestei cărți abordează mai multe aspecte ale colaborării dintre Securitate și Stasi, de la operațiunile comune desfășurate în România sau Germania de Est până la cooperarea la nivel tehnic. Dar, după un debut „reușit”, sub umbrela K.G.B., în perioada anilor '50, când majoritatea operațiunilor comune au vizat anihilarea sau răpirea românilor aflați în exil, care criticau în mod activ regimul comunist de la București, sfârșitul anilor '60 a adus însă o schimbare de atitudine din partea Securității și, implicit, o reacție de ostilitate din partea colegilor est-germani. ■

Paul Cernat, Ion Manolescu, Angelo Mitchievici, Ioan Stanomir

Explorări în comunismul românesc, Volumul al II-lea

Polirom, 2005

Cuprins

Intelectualii și puterea proletară • O criptă pentru Vladimir Ilici • Tinerete, Eroism, Istorie • Lirismul în slujba Revoluției
• Deconstrucții ceaușiste • Scriitori pentru pacea Planetei

Descriere

Lucrările analizate în acest al doilea volum al triologiei *Explorări în comunismul românesc* vorbesc despre geneza și consolidarea simbolică a unui „om nou comunist”. Setul de texte folosit ca punct de plecare al acestei reconstituiri, mergând de la povestirile istorice ale lui Dumitru Almas la narațiunile ironic-subversive ale lui Alexandru Monciu-Sudinski, de la „criticile” comandate politic la adresa literaților până la paginile care ilustrează cedările și căderile criticilor și literaților, a fost selectat în funcție de potențialul lor de semnificație reactualizabil în prezent, după surgerea câtorva bune decenii. Volumul nu propune nicidcum un scenariu justițiar; implică însă, cu siguranță, o anumită participare la viața societății din care autorii își fac parte. Iar ocultarea istoriei recente este tocmai forma de ipocrizie gravă și irespnsabilă pe care autorii nu doresc să o accepte ca strategie de construcție a viitorului comun. ■

Neagu Djuvara

Amintiri din pribegie

Humanitas, 2005

„Nu sunt un adept al genului memorii. De aceea, nu m-am pregătit cătușii de puțin pentru un asemenea exercițiu – de n-ar fi decât fiindcă eram conștient că participarea mea ocazională la evenimentele din veacul meu se situa la un nivel atât de modest, întrucât nu prezenta interes pentru istorici și, cu atât mai puțin, pentru marele public. Originea acestei scrieri e, aşadar, accidentală.”.

„...Nu sunt memorii construite, chibzuite, cizelate, logic organizate, ci doar amintiri răzlețe, impresii fugare, mărturii și mărturisiri. Să rămână numai ca o oglindă – o oglindă spartă, oglindă tulbere, brumată – a unei îndelungi trăiri de departe de țară.” Neagu Djuvara ■

Summary

---

2. *Editorial*

Viorel Zaicu

The Opaque Corruption

---

4. *Internal Politics*

Izabella Ghiță

The Romanian Left – Melancholic or Mourned?

12.

Gabriel Gherasim

NLP and D.A. Three possible scenarios

14.

Cătălin Bălan

Anthropological Report

---

17. *Political Theory*

Alexandru Stăiculescu

The Social Critique and the Principles of Reform

---

25. *European Union*

Constantin Stoenescu

Marginal Notes on the Environment File from the Community *Acquis*

30.

Antoni Ricci

Eastern Europe, New Partner for the Management of Immigration Policies

---

36. *International Politics*

Jean Dufourcq

Strategic Myopia

39.

Loredana Enăchescu

NATO Transformation and the Evolution of The Euro-Atlantic Partnership

44.

George Surugiu

Ayman Al-Zawahiri, secundul lui Osama Bin Laden

---

50. *Essay*

Ovidiu Măntăluță

The Value of Education in Romania

56.

Costel Dumbravă

The Postmodernity as a Metaphor of Liberation

---

59. *Reviews, Signals, Comments* **Nicolae Drăgușin**

“How Sovereign is a Sovereign Power that has no Idea About Politics”
Giovanni Sartori, *Homo videns. Imbecilizarea prin televiziune și post-gândirea*

“Sfera Politicii” este înregistrată în Catalogul Publicațiilor din România la numărul 4165.

Răspunderea pentru textele scrise aparține autorilor.

Pentru a reproduce un text din revistă este necesar acordul scris al redacției “Sfera Politicii”.

Reproducerea textelor în alte condiții constituie o infracțiune și se pedepsește conform legilor în vigoare.

SFERA POLITICII

Vă invită să propuneți spre publicare texte originale care vizează domeniul politicii. Textele pot fi scrise în română sau engleză și este preferabil să abordeze subiecte de actualitate.

Sunt preferați autorii care au absolvit studii postuniversitare în domeniul științelor sociale sau sunt în curs de absolvire a unor astfel de cursuri, dar primul criteriu de selecție rămâne valoarea lucrării, care va fi estimată de referenți.

Lucrările trimise înainte de data de 15 a fiecărei luni vor fi luate în considerare pentru o eventuală publicare în numărul imediat următor.

Articolele sau alte lucrări vor fi citate în interiorul textului după modelul (Popescu, 2004, p. 67). Eventualele note ale autorului textului, vor fi trecute la sfârșitul acestuia. Articolele și volumele care fac parte din bibliografie vor fi menționate astfel:

POPESCU, Ion (2004) "Titlu articol", în *Sfera politicii*, anul XII, nr. 112, pp. 65-71

POPESCU, Ion (2004) "Titlu articol", în Ionescu, Ion (Ed.) *Titlu volum*, București: Editura X, pp. 100-121

POPESCU, Ion (2004) *Titlu volum*, București: Editura X

Fișierul trebuie să conțină, după bibliografie, o scurtă prezentare a autorului (nume, studii efectuate sau în curs, lucrări importante publicate).

Lucrările trebuie să aibă o lungime cuprinsă între 10.000 și 20.000 de semne (5-10 pagini), în fișier „.doc” sau „.rtf”, Times New Roman, 12 pt., la 1,5 rânduri.

Condițiile de redactare și cele pentru formatul fișierului – ca și diacriticele pentru textele în română – sunt obligatorii pentru luarea în considerare a lucrării spre publicare.

Materialele vor fi trimise pe adresa de e-mail:

sferapoliticii@rdslink.ro sau **redactia@sferapoliticii.ro**.

Pentru a vă putea forma o idee mai clară despre profilul revistei, accesați pagina de web: **www.sferapoliticii.ro**.

